

De Chileense vluchteling als knuffelallochtoon?

Het beeld van Chileense vluchtelingen in Nederlandse kranten in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

Kirsten Penders
MA Thesis
Master Migration and Global Interdependence
Universiteit Leiden
6 juni 2015
Mw. Prof.dr.M.L.J.C. Schrover

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Hoofdstuk 1:	4
1.1 Theoretisch kader	4
1.2 Historiografie	7
1.3 Materiaal en methode	9
Hoofdstuk 2: Vluchtelingen	17
2.1 Vluchtelingen in Europa en Nederland	17
2.2 Chili	21
Hoofdstuk 3: Analyse	33
3.1 Allende en Pinochet	33
3.2 Vergelijking met het buitenland frame	35
3.3 Medelijden en begrip frame	41
3.4 Houding van de overheid frame	54
3.5 Linkse hobby frame	60
3.6 Onze plicht frame	64
Conclusie	68
Literatuurlijst	73
Bijlage I: figuur 1.1	75
Bijlage II: figuur 1.5	77
Bijlage III: figuur 1.7	78

Inleiding

'Een kleine maar opvallende en zichtbare ballingengemeenschap die ontstond in een tijd dat vluchtelingen in Nederland nog welkom waren'.¹

Op deze manier introduceert het boek *'Veertig jaar, veertig verhalen. Chileense vluchtelingen en solidariteit'* niet alleen de groep Chileense vluchtelingen in Nederland maar vooral ook de samenleving waarin zij terecht kwamen. De heersende opvatting is dat deze politiek links georiënteerde groep vluchtelingen met open armen werd ontvangen in Nederland. Veel mensen hadden de regering van Allende en zijn soms verregaande ideeën om de samenleving eerlijker te maken met bewondering bekeken en keken dan ook met afschuw naar zijn val en het rechtse militaire regime dat de macht greep. Het beeld van een open samenleving waarin de Chileense vluchtelingen van harte welkom waren, is blijven bestaan en wordt voluit gesteund door uitspraken van de Chileense vluchtelingen zelf. Zo zegt Luis Romero Lagos hierover: *'Als ik zei dat ik Chileen was, werden mensen heel vriendelijk'.²*

De groep Chileense vluchtelingen die vluchtten voor het regime van Pinochet kwam tussen 1973 en 1977 naar Nederland op uitnodiging van de Nederlandse overheid. Hier hebben zij dan ook de naam 'uitgenodigde vluchtelingen' aan te danken, zoals er in die periode ook uit andere landen vluchtelingen werden uitgenodigd om naar Nederland te komen. Hoewel de term suggereert dat de Nederlandse regering zelf vluchtelingen heeft benaderd en uitgenodigd om naar Nederland te komen is de praktijk van de uitgenodigde vluchteling ietwat anders. Het bureau van the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) deed een oproep aan verschillende regeringen om vluchtelingen op te nemen, waaronder ook meerdere malen aan Nederland. Soms werd gehoor gegeven aan een dergelijk verzoek maar regelmatig ook niet. Daarbij werd goed in de gaten gehouden of andere landen hun deel van de vluchtelingen wel toe zouden laten, zodat niet alleen Nederland deze last zou moeten dragen.³

Hoewel de Nederlandse overheid misschien niet altijd zat te springen om de komst van de Chileense vluchtelingen, is het algemene beeld bij zowel Nederlanders als de Chileense vluchtelingen zelf dat zij erg welkom waren in de Nederlandse samenleving. De vraag rijst of dit werkelijk het geval was. Is het wel zo dat de jaren zeventig gezien kunnen worden als 'de goede oude tijd' waarin vluchtelingen nog welkom waren? Omdat het moeilijk is te weten wat mensen in het algemeen vonden van de komst van vluchtelingen kijk ik naar de berichtgeving in de pers. Door te analyseren

¹ J. de Kievit, P. Eppelin Ugarte en K. Snoep, *Veertig jaar, veertig verhalen. Chileense vluchtelingen en solidariteit* (Amsterdam 2013) 7

² De Kievit, *Veertig jaar, veertig verhalen*, 150

³ J. W. ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen: het Nederlandse toelatingsbeleid ten aanzien van vluchtelingen in de jaren 1968-1982* (Hilversum 1993) 78

hoe kranten berichtten over de komst van de Chileense vluchtelingen onderzoek ik hoe de houding van de Nederlandse kranten was ten opzichte van de komst van de Chileense vluchtelingen. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

Hoe berichtten de Nederlandse kranten over de komst van de Chileense vluchtelingen en hun verblijf in Nederland in de periode 11 september 1973 tot 31 december 1977 en hoe is deze berichtgeving te verklaren?

In hoofdstuk 1 zullen factoren worden genoemd die invloed kunnen hebben gehad op hoe de Nederlandse kranten berichtten over de Chileense vluchtelingen. Ook zal gekeken worden waar dit onderzoek een bijdrage zal leveren aan het al bestaande onderzoek naar dit onderwerp. Als laatste zal in hoofdstuk 1 worden besproken hoe het onderzoek is opgezet en welke methode is gebruikt bij het analyseren van het materiaal. Hoofdstuk 2 zal meer informatie verschaffen over hoe de vluchtelingenstroom uit Chili is ontstaan en hoe de komst naar Nederland is verlopen. Ook wordt gekeken naar de besluitvorming binnen de Nederlandse overheid. Daarnaast is er aandacht voor de organisaties in Nederland die zich richtten op de Chileense vluchtelingen en voor de samenstelling van de groep. In hoofdstuk 3 zal de analyse van de krantenartikelen worden gepresenteerd. Ten slotte zal in de conclusie getracht worden een antwoord te vinden op de hoofdvraag.

Hoofdstuk 1

1.1 Theoretisch kader

In deze paragraaf worden factoren genoemd die mogelijk een rol hebben gespeeld in hoe kranten berichtten over Chileense vluchtelingen en hun komst naar Nederland.

De eerste factor die invloed kan hebben gehad op de berichtgeving is de reden van vertrek uit het land van herkomst. Politieke vluchtelingen worden gezien als 'echte' vluchtelingen. Economische vluchtelingen worden niet als vluchteling gezien maar als 'gelukszoeker'.⁴ Door hen economische vluchtelingen te noemen wordt benadrukt dat men het motief om te vluchten in twijfel trekt.⁵ De Chilenen vluchtten nadat het regime van Allende omver was geworpen door de junta. De verwachting is dat de kranten om deze reden de Chileense vluchtelingen als politieke vluchtelingen zullen aanmerken en dus als 'echte' vluchtelingen. De kranten zullen positiever reageren op de komst van de vluchtelingen die zij als 'echte' vluchtelingen beschouwen. Daarnaast kan het feit dat de Chilenen vluchtten voor een fascistisch regime, nadat de democratisch gekozen regering van Allende werd afgezet, er voor zorgen dat er meer sympathie en steun is voor de komst van de Chilenen.⁶

Een tweede factor die een rol kan hebben gespeeld is de komst van andere groepen migranten, zowel voorafgaand als gelijktijdig aan de komst van de Chilenen. In de periode voor en tijdens de komst van de Chilenen kwamen er onder andere Spanjaarden, Portugezen, Grieken, Oegandezen en Vietnamezen naar Nederland. In hoeverre zij succesvol integreerden in de Nederlandse samenleving kan een rol hebben gespeeld bij de toon van de berichtgeving.⁷ Naast de mate van integratie van andere migranten spelen deze groepen ook nog op een andere manier een rol. De Spanjaarden, Portugezen en Grieken vluchtten net zoals de Chilenen voor een rechts regime. Hiermee vallen ze in de categorie vluchtelingen die in de literatuur wel de 'Nieuwe Vluchtelingen' worden genoemd; vluchtelingen die waren gevlucht voor repressie van rechtse regimes, burgeroorlogen of militaire dienst.⁸ De komst van de 'Nieuwe Vluchtelingen' volgde op een periode waarin er voornamelijk vluchtelingen naar Nederland kwamen die het communisme ontvluchtten. Het feit dat de Chilenen tot deze groep werden gerekend kan invloed hebben gehad op de manier waarop de verschillende kranten over de Chileense vluchtelingen schreven.

Een derde factor is de samenstelling van de groep Chileense vluchtelingen. Hieronder vallen verschillende kenmerken die invloed kunnen hebben gehad op de berichtgeving; de omvang van de

⁴ T. Walaardt, *Geruisloos inwilligen: argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994* (Leiden 2012) 249, 320

⁵ D. Bronkhorst, *Een tijd van komen: de geschiedenis van vluchtelingen in Nederland* (Utrecht 1990) 103

⁶ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 30

⁷ Ibidem

⁸ Ibidem, 34

groep, sekseratio, gezinssamenstelling, opleidingsniveau, religie en politieke oriëntatie. Hoeveel vluchtelingen er vanuit Chili en de vluchtelingenkampen in Argentinië naar Nederland komen speelt een rol maar ook hoeveel men verwacht dat er nog zullen komen. De verwachting is dat bij de komst van de eerste kleine groepen vluchtelingen er nog positief wordt gereageerd maar dat deze houding verandert naarmate er meer Chilezen deze kant op komen en de overheid steeds hogere quota instelt. Men zou zelfs gebruik kunnen gaan maken van het zogenaamde 'numbers game': het noemen van 'keiharde' cijfers over het (toenemende) aantal Chileense vluchtelingen in Nederland om het statement kracht bij te zetten dat er te veel vluchtelingen het land binnenkomen.⁹ Ook de sekseratio en de gezinssamenstelling kunnen een rol hebben gespeeld. Kranten zullen anders reageren op de komst van een grote groep alleenstaande mannen dan op de komst van een groep alleenstaande vrouwen en weer anders op de komst van gezinnen.¹⁰ Als de samenstelling van de groep vluchtelingen een rol speelt dan is de verwachting dat men vooral positief zal reageren op de komst van gezinnen. De angst is dat alleenstaande mannen banen zullen inpikken van Nederlandse mannen. Alleenstaande vrouwen worden enerzijds gezien als kwetsbaar en daarmee niet geschikt als vluchtelingen en anderzijds worden zij gezien als een gevaar voor de zedelijkheid.¹¹ Het (vermeende) opleidingsniveau van de vluchtelingen kan van invloed zijn geweest op de reactie van de kranten. De verwachting is dat de kranten positiever berichtten over hoogopgeleide vluchtelingen dan over laagopgeleide. De reden hiervoor is dat men niet alleen denkt dat zij een betere bijdrage kunnen leveren aan de Nederlandse samenleving maar ook dat zij beter voor zichzelf kunnen zorgen en dus minder geld zullen kosten.¹² Vooral in de eerste periode na de coup kwamen er veel hooggeplaatste en hoogopgeleide Chilezen naar Nederland. Naarmate de tijd vorderde kwamen er steeds meer lageropgeleiden.¹³ Dit zou kunnen betekenen dat het enthousiasme over de komst van Chileense vluchtelingen afnam. Welke religie de Chileense vluchtelingen hadden kan invloed hebben gehad op de reactie van de Nederlandse kranten op hun komst. Chili was en is een katholiek land en bijna alle vluchtelingen hingen het katholieke geloof aan. De verwachting is dat de kranten positiever reageren omdat de Chilezen christelijke vluchtelingen zijn.¹⁴ Een laatste aspect dat valt onder de samenstelling van de groep is de politieke oriëntatie van de Chilezen. Zoals al eerder genoemd vluchtten de Chilezen nadat het regime van Allende dat zij steunden omver werd geworpen door een

⁹ T.A. van Dijk, 'Semantics of a press panic: The Tamil invasion', *European Journal of Communication* 3 (1988) 167-187, aldaar 182

¹⁰ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 23, 27, 37

¹¹ M. Schrover, 'Family in Dutch migration policy 1945-2005', *History of the family* 14 (2009) 191-202, aldaar 191-192 en P. Mascini en M. van Bochove, 'Gender en asiel. "Zelfstandige" mannen en "afhankelijke" vrouwen', *Sociologie* 3:1 (2007) 111-130, aldaar 121

¹² Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 25, 28

¹³ K. van Gelder en H. de Graaf, *Opvangen en loslaten II: de opvang van vluchtelingen uit Chili en Argentinië* ('s-Gravenhage 1978) 16

¹⁴ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 128

fascistische junta. De vluchtelingen waren allen politiek links georiënteerd, variërend van communistisch tot socialistisch. Deze politieke overtuiging kan invloed hebben gehad op de reactie van de kranten.¹⁵

Als vierde kan de situatie in Nederland invloed hebben op de berichtgeving van kranten. Dit gaat om zowel de economische als de politieke situatie in Nederland ten tijde van de komst van de Chilenen. Als de werkloosheid groot is en mensen zich zorgen maken over hun situatie is de kans kleiner dat een samenleving positief reageert op de komst van vluchtelingen.¹⁶ In de onderzoeksperiode van 11 september 1973 tot 31 december 1977 was de economische situatie verre van rooskleurig. Na de oliecrisis in 1973 steeg de werkloosheid en nemen de overheidstekorten toe. De verwachting is dat deze slechte economische situatie een negatieve invloed zal hebben op hoe kranten berichtten over de Chilenen. De Chilenen zullen als een bedreiging worden neergezet. Ook de politieke situatie in Nederland kan invloed hebben gehad. Tijdens de onderzoeksperiode regeerde het centrumlinkse kabinet Den Uyl bestaande uit de Partij van de Arbeid (PvdA), de Katholieke Volkspartij (KVP), de Anti-revolutionaire Partij (ARP), de Politieke Partij Radicalen (PPR) en D66.¹⁷ De verwachting is dat de linkse oriëntatie van dit kabinet invloed zal hebben op hoe de kranten berichtten over de Chilenen. Met name politiek rechts georiënteerde kranten zullen sceptisch hebben gestaan tegenover beslissingen van een centrumlinkse regering om vluchtelingen toe te laten, zeker als deze vluchtelingen moesten vluchten uit het land van herkomst omdat zij het linkse bewind van Allende steunden.¹⁸

Een vijfde factor is de oriëntatie van de vluchtelingen.¹⁹ Met welke insteek kwamen zij naar Nederland? De Chilenen kwamen naar Nederland omdat zij vluchtten voor de militaire junta. Ze waren ervan overtuigd dat zij op korte termijn zouden kunnen terug keren naar Chili om deel te nemen aan de strijd tegen de junta. Als ze niet zelf wilden deelnemen aan de strijd dachten ze in ieder geval dat de linkse strijders een overwinning zouden behalen waarna de vluchtelingen naar Chili zouden kunnen terugkeren. Alle Chileense vluchtelingen kwamen naar Nederland met het idee dat het om een tijdelijk verblijf zou gaan. Dit kan ervoor zorgen dat de kranten positiever reageren op de komst van de Chilenen.

Als zesde factor kunnen voorpleiters en tegenpleiters invloed hebben gehad op de berichtgeving. Mogelijke voor- en tegenpleiters zijn vluchtelingenorganisaties, belangenorganisaties, kerken, politieke partijen maar ook individuele Kamerleden die voor of juist tegen de komst van een groep vluchtelingen zijn. Vaak proberen zij de besluitvorming rondom de komst of de behandeling

¹⁵ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 28

¹⁶ R. Pijpers, 'Help! The Poles are coming: Narrating a contemporary moral panic', *Geografiska Annaler Series B-Human Geography* 88:1 (2006) 91-103, aldaar 92 en Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 25

¹⁷ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 36-39

¹⁸ *Ibidem*, 37

¹⁹ H.C. Nickels, 'Framing asylum discourse in Luxembourg', *JRS* 20:1 (2007) 37-59, aldaar 52

van vluchtelingen daadwerkelijk te beïnvloeden waarbij ook de media wordt ingezet. Dit kan voor een positief effect op de houding (voorpleiters) of een negatief effect op de houding (tegenpleiters) van de kranten ten opzichte van de vluchtelingen hebben gezorgd.²⁰

De zevende factor is de signatuur van de onderzochte kranten. Of een krant politiek links of rechts georiënteerd is, kan invloed hebben op de berichtgeving over vluchtelingen in het algemeen en de Chilenen in het bijzonder. Ook kan een religieuze achtergrond invloed hebben op de reactie van een krant.

In deze scriptie onderzoek ik welke factoren het meeste gewicht in de schaal hebben gelegd bij het verklaren van hoe kranten over de Chileense vluchtelingen schreven.

In figuur 1.1 in bijlage I zijn alle factoren te zien in een overzicht.

1.2 Historiografie

Een onderzoek naar krantenberichten over migranten met behulp van 'framing' is zeker niet iets nieuws. In 2001 publiceerden Leen d'Haenens en Mariëlle de Lange een artikel waarin zij keken naar hoe in regionale kranten werd bericht over asielzoekers. Daarin vergeleken zij de berichtgeving van *De Gelderlander*, *Het Haarlems Dagblad*, *Het Rotterdams Dagblad* en *De Zwolse Courant*.²¹ Een ander voorbeeld van een artikel waarin 'framing' wordt gebruikt om krantenberichten te duiden is 'Ethnic Minorities in Dutch Newspapers 1990-5: Patterns of Criminalization and Problematization'.²² Ook in andere landen zoals België²³ en Luxemburg²⁴ is de methode gebruikt te kijken hoe kranten berichtten over migranten. Deze onderzoeken richten zich allemaal op krantenartikelen over alle asielzoekers in een korte periode. Bovendien richten deze onderzoeken zich op vrij recente krantenberichten. Onderzoeken die zich net zoals mijn onderzoek richten op migranten uit de jaren zeventig en gebruik maken van 'framing' om krantenberichten te analyseren bestaan niet. Wel zijn er verschillende onderzoeken die zich concentreren op (onder andere) deze onderzoeksperiode waarin de focus ligt op het beleid ten opzichte van vluchtelingen. Een recent en sterk voorbeeld hiervan is het boek *Geruisloos inwilligen: argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994* van Tycho Walaardt.²⁵ Hierin analyseert Walaardt welke argumenten door de Nederlandse autoriteiten werden gebruikt om een asielaanvraag wel of niet goed te keuren. Ook laat hij zien dat de criteria die hierbij werden gebruikt verschillend werden geïnterpreteerd door verschillende mensen. Een ander

²⁰ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 14, 25, 26, 30, 37, 141

²¹ L. d'Haenens en M. de Lange, 'Framing of asylum seekers in Dutch regional newspapers', *Media Culture Society* 23:847 (2001) 847-860

²² M. Lubbers, P. Scheepers en F. Wester, 'Ethnic minorities in Dutch Newspapers 1990-5: Patterns of criminalization and problematization', *International Communication Gazette* 60:415 (1998)415-431

²³ B. van Gorp, *Framing asiel. Indringers en slachtoffers in de pers* (Leuven 2006)

²⁴ H.C. Nickels, 'Framing asylum discourse in Luxembourg', *JRS* 20:1 (2007)37-59

²⁵ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*

belangrijk werk over het Nederlandse beleid werd geschreven door Jan Willem ten Doesschate. In zijn boek *Asielbeleid en belangen: het Nederlandse toelatingsbeleid ten aanzien van vluchtelingen in de jaren 1968-1982* laat hij zien hoe de besluitvorming was rond de komst van vluchtelingen naar Nederland. Daarbij laat hij per vluchtelingengroep zien hoe het toelatingsbeleid was en hoe deze tot stand kwam.²⁶ In zowel het werk van Walaardt als van Ten Doesschate komt de komst van de Chileense vluchtelingen aan bod als een van de vele groepen.

In het onderzoek van Claudio Bolzman staat de Chileense gemeenschap in Zwitserland centraal. In zijn artikel 'The Transnational Political Practices of Chilean Migrants in Switzerland' onderzoekt Bolzman op welke manieren transnationale politieke mobilisatie werd vormgegeven door de Chileense vluchtelingen in Zwitserland. In dit artikel kijkt hij ook welke omstandigheden de politieke mobilisatie van deze migranten heeft bevorderd.²⁷ De Chileense gemeenschap in Canada is in meerdere werken onderzocht. Wei Wei Da geeft in 'Chileans in Canada: context of departure and arrival' een overzicht van de samenstelling van de groep Chileense vluchtelingen, waarom zij vertrokken uit Chili en in wat voor samenleving zij terecht kwamen in Canada.²⁸ Interviews met 10 Chileense vrouwen in Canada vormden de basis voor *Exile and national identity. Chilean Women in Canada*. In dit onderzoek gaat Monica Escobar op zoek naar het gevoel van nationale identiteit van deze vrouwen in ballingschap. Ze concludeert dat de vrouwen een 'diasporic identity' hebben, deels Chileens en deels gevormd door hun nieuwe omgeving.²⁹ Een ander onderzoek waarin gebruik wordt gemaakt van interviews is het artikel 'You will never again be a Chilean like the others: From diaspora to diasporic practices among Chilean refugees returning from exile'. De onderzoekers hebben Chilenen gesproken die na een periode in Noorwegen terugkeerden naar Chili. Zij concluderen dat het niet mogelijk is voor de Chileense vluchtelingen om na terugkeer naar hun vaderland hun 'diasporic identity' helemaal los te laten. De teruggekeerde bannelingen blijven vasthouden aan hun droombeeld van hoe Chili zou moeten zijn; al zien ze in de praktijk dat dit nu niet het geval is.³⁰

Daarnaast zijn er boeken waarin de geschiedenis van de komst van de Chilenen naar Nederland wordt beschreven en hoe het hen is vergaan in Nederland. Een recent voorbeeld hiervan is 'Veertig jaar, veertig verhalen. Chileense vluchtelingen en solidariteit'.³¹ Hoewel het een prachtig boek is, is het vooral beschrijvend en weinig analytisch.

Mijn onderzoek biedt dus op twee punten een aanvulling op de literatuur: de benadering via frame-analyse en een meer systematische beschrijving van de komst van Chilenen naar Nederland.

²⁶ Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*

²⁷ C. Bolzman, 'The Transnational Political Practices of Chilean Migrants in Switzerland', *International Migration* 49:3 (2011) 144-167

²⁸ W.W. Da, 'Chileans in Canada: context of departure and arrival', *Latin American Research Group* (Toronto 2002)

²⁹ M. Escobar, *Exile and national identity. Chilean Women in Canada* (Toronto 2000)

³⁰ G.A. Askeland en A.M. Sonneland, 'You will never again be a Chilean like the others: From diaspora to diasporic practices among Chilean refugees returning from exile', *Journal of Comparative Social Work* 1 (2011) 1-18

1.3 Materiaal en methode

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag heb ik gekeken naar alle krantenartikelen over Chileense vluchtelingen die verschenen zijn in de periode 11 september 1973 tot 31 december 1977. Als startpunt is gekozen voor 11 september 1973 omdat dit de dag is dat Generaal Pinochet de macht greep in Chili. Dit was het startsein voor uiteindelijk een enorme vluchtelingenstroom die op gang kwam. 31 december 1977 is vastgesteld als eindpunt voor dit onderzoek. De reden hiervoor is dat dit onderzoek zich vooral richt op de komst van de vluchtelingen naar Nederland en de eerste maanden dat zij hier zijn en halverwege 1977 komen de laatste groepen vluchtelingen naar Nederland.

Het grootste gedeelte van de gevonden krantenartikelen zijn afkomstig van de website <http://kranten.delpher.nl/>. Door in de zoekfunctie de gekozen startdatum, einddatum en de zoekterm 'Chileense vluchtelingen' in te stellen zijn 204 bruikbare krantenartikelen tevoorschijn gekomen. Daarnaast is ook nog gezocht met de zoekterm 'Chilenen' en zijn alle gevonden kranten minutieus bekeken om er zeker van te zijn dat er geen enkel bruikbaar krantenartikel buiten mijn onderzoek zou blijven. Deze zoekmethode is ook toegepast op de websites <http://zoeken.krantenbankzeeland.nl/> en <http://leiden.courant.nu/> om in zoveel mogelijk verschillende kranten op zoek te kunnen gaan naar krantenartikelen over Chileense vluchtelingen. Om praktische redenen is er voor gekozen om het onderzoek te beperken tot de kranten die digitaal beschikbaar zijn. Uiteindelijk zijn er op deze manier 221 relevante krantenartikelen gevonden. Onderstaand een lijst met alle kranten waaruit de 221 gevonden krantenartikelen afkomstig zijn.

- *Het Vrije Volk*: een 'democratisch-socialistisch' dagblad dat voor het eerst verscheen op 1 maart 1945. *Het Vrije Volk* was de naoorlogse voortzetting van het socialistische dagblad Het Volk. Vanaf 1971 richtten zij zich uitsluitend op regio Rotterdam. In 1973 was de oplage van de krant 167.000.
- *De Waarheid*: het partijblad van de communistische partij van Nederland (CPN), in 1940 opgericht als verzetskrant. Een relatief kleine krant met vaak een uitgesproken en eigenzinnige mening. De oplage in 1975 was 22.000.
- De Leeuwarder Courant: het grootste en oudste regionale dagblad van Nederland. Deze krant heeft geen uitgesproken signatuur.
- *De Tijd*: van 1845 tot 1974 een katholiek dagblad dat daarna overging in een opinieweekblad. De oplage in 1975 was 46.016.
- *Nederlands Dagblad*: een dagblad met orthodox-protestantse overtuiging opgericht in 1944. Gold jarenlang als spreekbuis voor de 'Gereformeerde kerken vrijgemaakt'. Pas in 1992 werd de regel losgelaten dat redacteuren belijdend lid moesten zijn van dit kerkgenootschap. Het

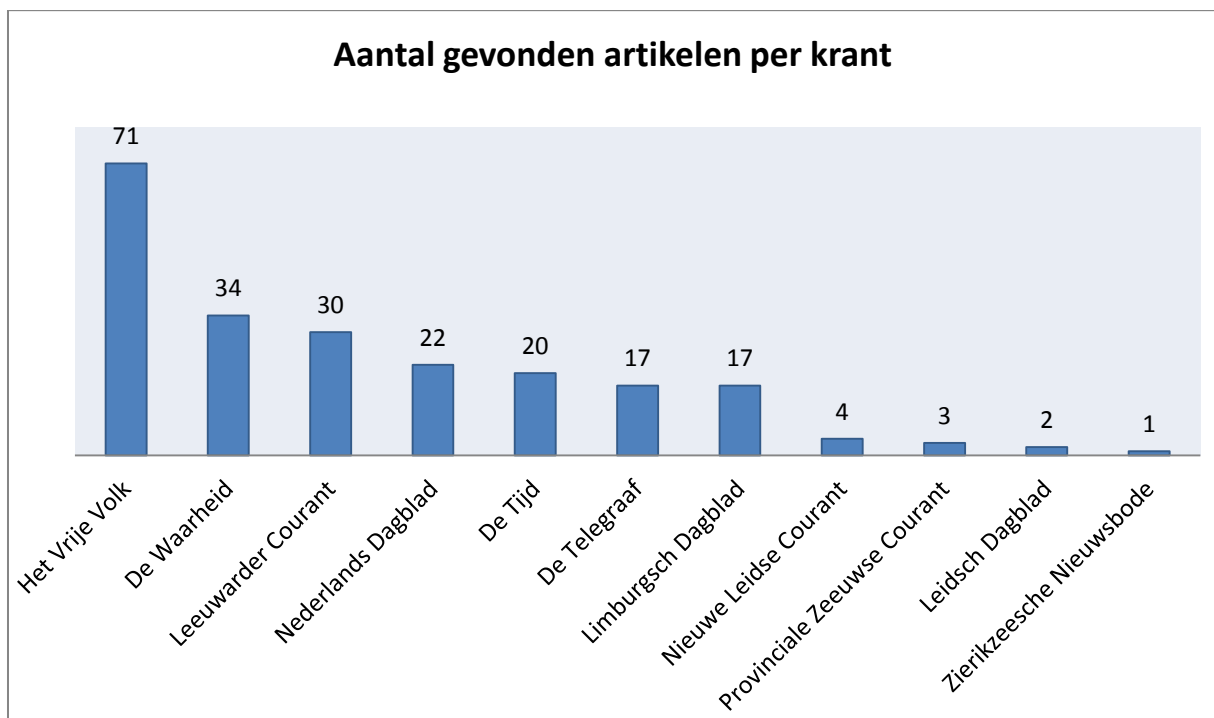
is een krant met een klein bereik. In de onderzoeksperiode ligt het aantal abonnees rond de 20.000.

- *De Telegraaf*: een conservatief dagblad, opgericht in 1893. De oplage in 1973 was 324.429 en in 1977 was het aantal abonnees opgelopen naar 380.122.

Het Limburgs Dagblad, *Het Leidsch Dagblad*, *De Nieuwe Leidse Courant*, *De Provinciale Zeeuwse Courant* en *De Zierikzeesche Nieuwsbode* zijn allen regionale kranten en hebben een minder uitgesproken signatuur of politieke voorkeur.

In totaal zijn er in de onderzoeksperiode lopende van 11 september 1973 tot 31 december 1977 221 krantenartikelen te vinden die gaan over Chili en Chileense vluchtelingen. In figuur 1.2 is te zien uit welke kranten de krantenartikelen afkomstig zijn.

Figuur 1.2 Aantal gevonden krantenartikelen per krant in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

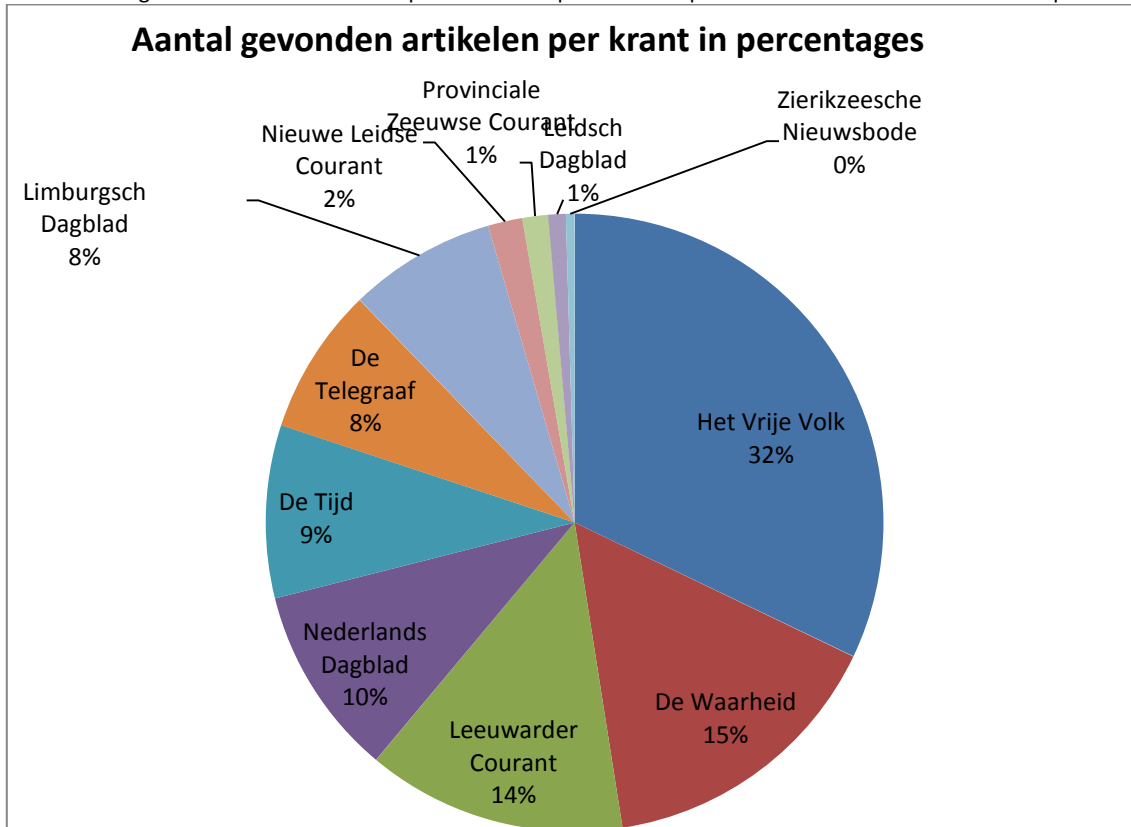
Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Het Vrije Volk publiceerde de meeste krantenartikelen over Chileense vluchtelingen in Nederland. Eenenzeventig (32%) van de krantenartikelen is afkomstig uit deze krant. Het zou kunnen dat dit heeft te maken met de democratisch-socialistische signatuur van de krant, die bijgedragen heeft aan de interesse van de krant voor de val van de socialistische regering van Allende, de coup door een rechts militair regime en de komst van voornamelijk links georiënteerde Chileense vluchtelingen naar Nederland. Ook voor de nummer twee van deze lijst, *De Waarheid* (15%), geldt dit in zekere mate. Het partijblad van de Communistische Partij Nederland (CPN) zal zich eveneens

verbonden hebben gevoeld met de verjaagde regering van Allende en wat zij zien als de strijd tegen het kapitalistische en fascistische regime in Chili. Waarom de Leeuwarder Courant (14%) in verhouding zoveel schrijft over Chileense vluchtelingen in Nederland komt niet naar voren uit dit onderzoek.

Om het beeld nog duidelijker te maken is in figuur 1.3 te zien hoe de krantenartikelen percentageel zijn verdeeld over de verschillende kranten.

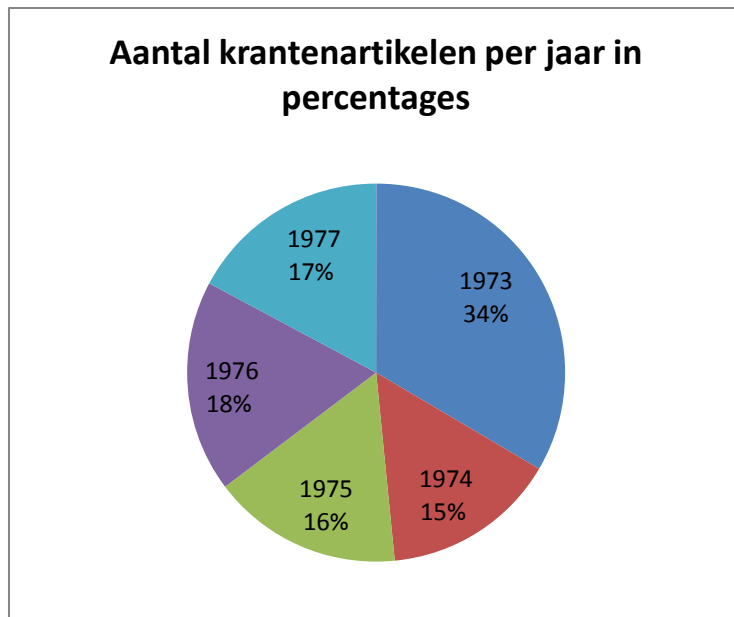
Figuur 1.3 Aantal gevonden krantenartikelen per krant in de periode 11 september 1973- 31 december 1977 in percentages

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Naast het onderzoeken uit welke kranten de gevonden krantenartikelen afkomstig zijn, is er ook gekeken naar de verdeling van de krantenartikelen over de onderzoeksperiode. In figuur 1.4 is de verdeling over de verschillende jaren te zien.

Figuur 1.4 Spreiding publicatie krantenartikelen over Chileense vluchtelingen in de periode 11 september 1973- 31 december 1977 in percentages

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Te zien is dat in de eerste periode na de coup (11 september 1973 tot 31 december 1973) er veruit het meest wordt geschreven over Chileense vluchtelingen. Dit is niet verwonderlijk. In de overige vier jaren van de onderzoeksperiode bleef het aantal artikelen gelijk. Dit is wel opvallend, aangezien de verwachting was dat de aandacht voor Chileense vluchtelingen zou verslappen naarmate de tijd vorderde en er dus steeds minder artikelen gepubliceerd zouden worden.

In figuur 1.5 in bijlage II is te zien hoe de publicatie van de krantenartikelen verspreid zijn over de verschillende maanden in de onderzoeksperiode. Op deze manier zijn trends goed te onderscheiden. Het eerste dat opvalt is het ontbreken van een piek in september 1974. Men zou verwachten dat er een jaar na de coup in Chili een korte periode meer aandacht is voor de vluchtelingen. In de jaren 1975, 1976 en 1977 is deze piek namelijk wel waar te nemen. Een goede verklaring voor het ontbreken van deze piek in 1974 is in dit onderzoek niet gevonden.

Een van de grootste pieken is in september 1975. De meest voor de hand liggende reden voor die piek is het feit dat het dan twee jaar geleden is dat de coup heeft plaatsgevonden en dat dit zorgt voor meer aandacht en dus meer krantenartikelen over Chili en Chileense vluchtelingen in Nederland. Maar daarnaast zijn er nog twee redenen dat er in september 1975 een piek is. Ten eerste wordt er in deze maand door de Nederlandse regering besloten om meer Chileense vluchtelingen toe te laten. Er ontstaat een kleine rel als er onduidelijkheid is over het aantal vluchtelingen dat naar Nederland mag komen. Premier Den Uyl noemde tijdens de ministerraad een getal van 150 vluchtelingen, waar alle ministers mee akkoord gingen. Later in de notulen verscheen een aantal van 350 vluchtelingen dat naar Nederland zou mogen komen. Er ontstond commotie onder de ministers en er werd zelfs gesproken over het bewust vervalsen van de notulen onder druk van premier Den Uyl. In de media had de premier het over enkele honderden vluchtelingen. Onder

meer *De Telegraaf* heeft flinke kritiek op de gang van zaken. Uiteindelijk werd het verhaal afgedaan met de verklaring dat er een misverstand was geweest en liep het met een sisser af. In deze maand zijn er daarnaast veel berichten over het Chileense tennisteam dat onder dwang van de junta moest spelen. Zij moesten de wedstrijd in Zweden spelen en waren hun leven niet zeker door bedreigingen van Chileense vluchtelingen aldaar. Deze twee gebeurtenissen samen met de herdenking van de coup zorgen voor een piek in september 1975. De maand daarna is ook een piek te zien in de publicatie van het aantal krantenartikelen. Deze wordt veroorzaakt door Chileense vluchtelingen die in Argentinië een groep mensen gijzelden en eisten dat zij het land onmiddellijk mochten verlaten. Als mogelijke optie om naar toe te gaan noemen zij Nederland. Hoewel er veel berichten zijn over deze gijzeling zijn het voornamelijk kleine berichten en lijken de kranten het niet een belangrijke gebeurtenis te vinden.

Een andere kleine piek is te zien in april 1976. In maart 1976 had de Nederlandse regering besloten om een groep Chileense vluchtelingen naar Nederland te laten komen. Deze Chileense vluchtelingen waren eerst naar Argentinië gevlucht waar ze in maart 1976 ook in de problemen kwamen omdat een militair regime de macht greep. Opvallend is dat de kranten bijna niet berichtten over de beslissing van de Nederlandse regering in maart en de reden voor de regering om deze beslissing te maken. De kleine piek in april 1976 wordt veroorzaakt door alle (kleine) krantenberichten over de komst van de Chileenen naar Nederland. September, oktober en november van 1976 zijn drie maanden achter elkaar waar opeens wat meer berichten verschijnen dan in de maanden daarvoor en daarna. Het feit dat de coup dan drie jaar geleden heeft plaatsgevonden is een van de redenen voor deze verhoogde aandacht voor Chili en de Chileense vluchtelingen in Nederland. Daarnaast besluit de Nederlandse regering, op verzoek van de VN, om extra geld vrij te maken voor de hulp aan vluchtelingen. Hierover verschijnen enkele korte berichten. Maar het meest in het oog springende nieuws in deze periode zijn de berichten over de activiteiten van de DINA in Europa. Al deze artikelen verschijnen in *Het Vrije Volk*. Opvallend genoeg besteedt geen enkele andere krant aandacht aan dit verhaal. *Het Vrije Volk* bericht over de activiteiten van de Chileense geheime dienst in Europa. Zij zouden België als basis hebben gekozen en vanuit daar Chileense vluchtelingen in de gaten houden en bedreigen.

Een grote piek in het aantal gevonden krantenartikelen is te zien in maart 1977. De piek wordt veroorzaakt door een incident met twee Chileense vluchtelingen. Deze twee mannen waren op eigen initiatief naar Nederland gevlucht. Na aankomst in Nederland werden ze uitgezet naar België, waarna België de twee wilde terugsturen naar Chili. Omdat de Belgische ambtenaar de vliegtickets te duur vond, werd besloten om hen naar Italië te sturen, waar zij wettelijk gezien asiel hadden moeten aanvragen als eerste veilige land van aankomst. Maar de twee mannen worden al op het vliegveld van Milaan opgevangen en teruggestuurd naar Brussel. Uiteindelijk komen zij in

Nederland terug en vragen hier asiel aan. Bijna alle kranten besteden aandacht aan het verhaal van deze twee mannen. Meerdere kranten spraken schande van de manier waarop de twee vluchtelingen werden behandeld. Verder in dit hoofdstuk zal dieper worden ingegaan op dit incident en alle andere beschreven incidenten en gebeurtenissen. Na maart 1977 zijn er enkele maanden waarin er nauwelijks wordt geschreven over Chileense vluchtelingen. De laatste piek binnen de onderzoeksperiode is te zien in september 1977. Het feit dat het die maand vier jaar geleden was dat Pinochet aan de macht is hiervoor de aanleiding.

Om alle gevonden krantenartikelen over Chileense vluchtelingen effectief te kunnen analyseren is er gebruik gemaakt van 'framing'. Framing is een methode om argumenten te ordenen. Framing wordt door onderzoekers onder meer gebruikt om verschuivingen in beleid in kaart te brengen: wanneer wordt er van het ene beleidsframe overgestapt op het andere.³² Deze methode kan ook worden gebruikt voor krantenberichten. Voor het gebruik van framing om nieuwsberichten te analyseren stelden Semetko en Valkenburg in 2000 vast dat er ten minste vijf manieren bestaan.³³ Zij noemen:

- Het conflictframe: door het benadrukken van conflicten tussen partijen of individuen
- Het human interest frame: door de aandacht te vestigen op een individu als voorbeeld of door het benadrukken van emoties
- Het verantwoordelijkheidsframe: door het neerleggen van verantwoordelijkheid of schuld geven aan politieke instanties of individuen
- Het economische gevolgen frame: door het benadrukken van de economische gevolgen voor het publiek
- Het moraliteitsframe: door het nieuws vanuit een religieuze of morele visie te bekijken

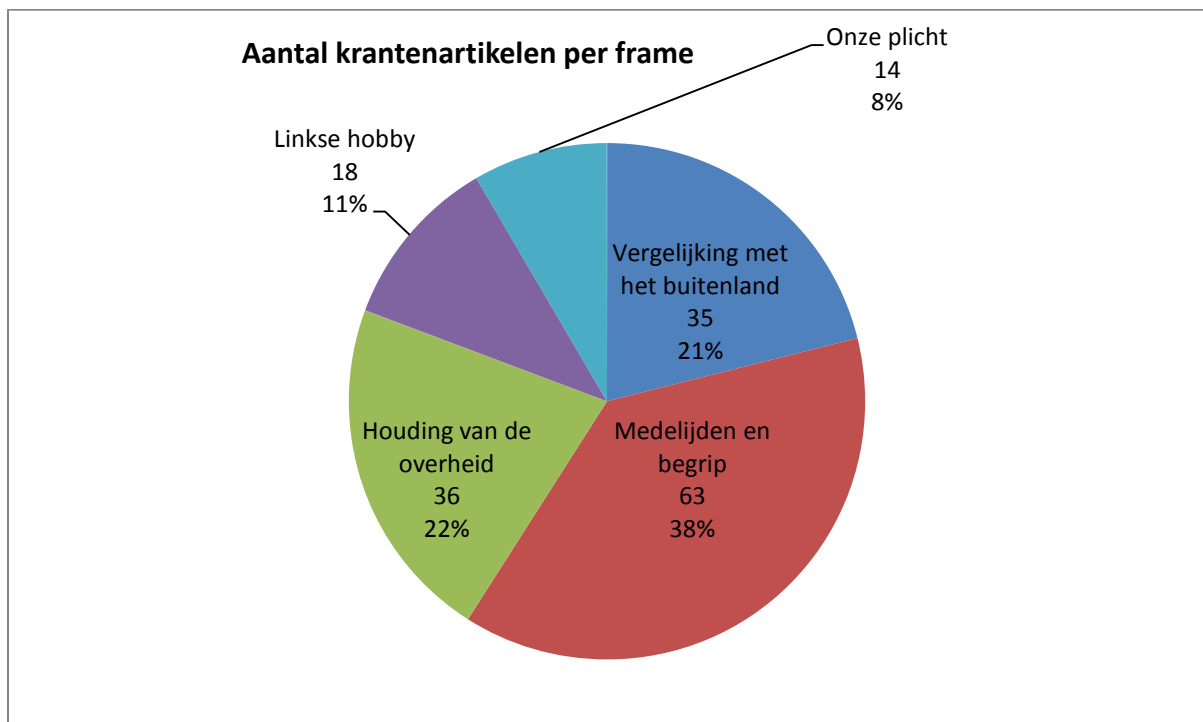
In de analyse van de 221 krantenberichten over Chileense vluchtelingen in Nederland onderscheid ik in navolging van andere auteurs 5 frames. Het eerste frame is het 'vergelijking met het buitenland' frame. Het Nederlandse beleid ten opzichte van Chileense vluchtelingen wordt vergeleken met die van andere landen. Nederland kan hier zowel positief als negatief uit de bus komen. De krantenartikelen binnen dit frame hebben ofwel tot doel om het buitenland als voorbeeld te stellen en dus kritiek te uiten op hoe Nederland zaken aanpakt, of gebruiken het buitenland om Nederland juist heel positief af te schilderen. Het tweede frame dat ik onderscheid is het 'medelijden en begrip' frame. De krantenartikelen laten zien hoe zwaar de Chileense vluchtelingen het hebben door persoonlijke verhalen te vertellen met veel details. Vaak worden deze krantenberichten

³² Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 43

³³ H.A.Semetko en P.M. Valkenburg, 'Framing European politics : a content analysis of press and television news', *Journal of Communication* 50:2 (2000) 93-109, aldaar 96

vergezeld van foto's. Het doel is om te laten zien dat deze vluchtelingen onze steun verdienen en dat zij het recht hebben om in Nederland te zijn. Het derde frame heeft de naam 'houding van de overheid' frame. Alle krantenartikelen die gegroepeerd kunnen worden binnen dit frame bevatten opmerkingen over hoe de autoriteiten omgaan met de Chileense vluchtelingen. Dit kan gaan over het beleid, over hoeveel vluchtelingen er naar Nederland mogen komen maar bijvoorbeeld ook hoe de vreemdelingenpolitie omgaat met de vluchtelingen. Het doel van deze krantenartikelen lijkt onder andere hun eigen mening over de overheid verkondigen, zowel positief als (vooral) negatief. Het vierde frame noem ik het 'linkse hobby' frame. Dit frame heeft deze ietwat anachronistische benaming gekregen omdat in alle berichten binnen dit frame meer of minder kritiek wordt geleverd op hoe 'links' Nederland omgaat met de Chileense vluchtelingen. 'Links' Nederland zou maar wat graag zo veel mogelijk Chileense vluchtelingen naar Nederland laten komen en er totaal niet bij stil staan wat dit allemaal gaat kosten. Ook beschuldigd men 'links' Nederland ervan dat zij heel anders zouden reageren als dit vluchtelingen waren die vluchten voor een links regime. Het vijfde en laatste frame dat naar voren is gekomen uit de analyse van de berichten heet het 'onze plicht' frame. Het doel van dit frame is om duidelijk te maken dat het de plicht van de democraat, arbeider, mens of christen is om de Chileense vluchtelingen te hulp te schieten. Het appelleert aan gevoel van solidariteit. In figuur 1.6 is te zien hoeveel artikelen er per frame zijn gevonden.

Figuur 1.6 Aantal gevonden krantenartikelen per frame in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

In figuur 1.7 in bijlage III is te zien in welke maanden de krantenberichten uit de verschillende frames zijn verschenen. Een opvallende piek is te zien in december 1973 in het aantal artikelen binnen het vergelijking met het buitenland frame. Twee andere grote pieken zijn waar te nemen in het medelijden en begrip frame in november 1976 en maart 1977.

Hoofdstuk 2: Vluchtelingen

2.1 Vluchtelingen in Europa en Nederland

Na de Tweede Wereldoorlog waren er grote groepen vluchtelingen in Europa. Veel van deze vluchtelingen wilden of konden niet terug naar hun vaderland, de zogenaamde 'displaced persons'. De Verenigde Naties (VN) richtten in 1948 The International Refugee Organisation (IRO) op om binnen drie jaar het probleem van de displaced persons op te lossen.³⁴ Na drie jaar bleek het probleem verre van opgelost. Er werd een ontwerpverdrag voorbereid en in juli 1951 vergaderde de VN over dit ontwerpverdrag. Na drie weken werd het Verdrag betreffende de Status van Vluchteling aangenomen. Voor het eerst werd het begrip vluchteling algemeen omschreven: een persoon die zich buiten zijn herkomstland bevindt en die de bescherming van dat land niet meer kan of wil inroepen omdat hij een gegronde vrees voor vervolging koestert omwille van zijn ras, religie, nationaliteit, politieke overtuiging of het behoren tot een bepaalde sociale groep.³⁵

Naast het vluchtelingenverdrag richtte de VN ook een nieuwe vluchtelingenorganisatie op: The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) met als taak om internationale bescherming aan vluchtelingen te geven en te zoeken naar oplossingen voor problemen met vluchtelingen.³⁶ De UNHCR speelde een grote rol in de komst van Chileense vluchtelingen naar Nederland. Het is de organisatie die Nederland vroeg om vluchtelingen uit Chili op te nemen. In enkele gevallen gaf de Nederlandse regering gehoor aan deze verzoeken en nodigde ze groepen vluchtelingen uit om naar Nederland te komen. De Chileense vluchtelingen vielen in deze categorie uitgenodigde vluchtelingen.³⁷ In dit hoofdstuk zal later nader in worden gegaan op de besluitvorming rondom de komst van deze groep vluchtelingen naar Nederland.

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog was de juridische positie van de vluchteling in Nederland geregeld in verouderde wetgeving waaronder de Vreemdelingenwet van 1848. Het was duidelijk dat er een nieuwe wet voor in de plaats moest komen.³⁸ In 1956 ratificeerde het Nederlandse parlement het Vluchtelingenverdrag van 1951. Tot op de dag van vandaag vormt dit verdrag de basis van het Nederlandse vluchtelingenbeleid.³⁹ De asielprocedure werd in 1965 vastgelegd in de nieuwe Vreemdelingenwet. De nieuwe wet bevatte regels over de toelating, de uitzetting en het toezicht op vreemdelingen en over de grensbewaking. Vreemdelingen hadden volgens de nieuwe wet recht op toelating als vluchteling wanneer zij voldeden aan de definitie van

³⁴ H. Obdeijn en M. Schrover, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (Amsterdam 2008) 311

³⁵ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 16

³⁶ Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 26

³⁷ Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 36, 73-88, 113-126

³⁸ Hoeksma en Klompé, *Tussen vrees en vervolging*, 105

³⁹ Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 37-36

een vluchteling volgens het verdrag van 1951. De wet werd uitgewerkt in het Vreemdelingenbesluit, het Vreemdelingenvoorschrift en de Vreemdelingencirculaires.⁴⁰

In de onderzoeksperiode (11 september 1973-31 december 1977) en in de jaren daarvoor kwamen er naast Chilenen ook andere groepen naar Nederland. De verwachting is dat de kranten de Chileense vluchtelingen zullen vergelijken met deze groepen. De vergelijking kan worden gebruikt om voor of juist tegen de komst van de Chilenen te pleiten.

In 1972 werden ruim tachtigduizend Oegandezen van Aziatische herkomst gedwongen Oeganda te verlaten. Deze Aziatische Oegandezen waren ten tijde van de Engelse koloniale overheersing naar Oeganda gehaald om te werken aan de spoorlijn tussen Kenia en Oeganda. Na het voltooiën van de spoorlijn bleven zij in Oeganda en wisten een belangrijke positie in de maatschappij te verwerven totdat dictator Amin besloot het land te 'Oegandiseren'. Op stel en sprong moesten alle Aziatische Oegandezen het land verlaten. Ongeveer 320 vluchtelingen werden door Nederland opgenomen. Dit was de eerste groep uitgenodigde vluchtelingen die naar Nederland kwamen. In *'Een tijd van komen'* stelt Daan Bronkhorst dat de integratie van deze groep in de Nederlandse samenleving redelijk vlot is verlopen. De Oegandezen spraken goed Engels, leerden redelijk snel Nederlands en het merendeel vond hier spoedig een baan.⁴¹ *Het Vrije Volk* heeft een heel andere mening over de mate van integratie van de Oegandese vluchtelingen. In november 1973 publiceerde de krant een artikel waarin het integratieproces als erg moeizaam werd bestempeld, hoewel het begin erg hoopvol was. De Nederlandse lessen werden niet meer bijgewoond en de banen die ze aanvankelijk hadden bemachtigd waren ze kwijtgeraakt.⁴²

Een andere groep uitgenodigde vluchtelingen die in de onderzoeksperiode in Nederland kwam, waren de Vietnamezen. In april 1975 kwam er met de val van Saigon een einde aan de Vietnam-oorlog. In de eerste maand na de val ontvluchtten ongeveer 130.000 mensen het land, sommigen met een transportvliegtuig van de Amerikanen, anderen over land door Laos en Cambodja naar Thailand of over zee in kleine vissersbootjes.⁴³ Het aantal vluchtelingen nam sterk toe toen in 1978 in het zuiden van het land door het communistische regime de gehele particuliere sector werd genationaliseerd. Op verzoek van de UNHCR nam Nederland verschillende contingenten vluchtelingen op. Deze vluchtelingen werden geselecteerd door een commissie in de vluchtelingenkampen in Thailand. Daarnaast kwamen ook groepen bootvluchtelingen Nederland binnen. Zij waren tijdens hun vlucht over zee opgepikt door Nederlandse schepen. Er was een ramp voor nodig om de vaak erbarmelijke omstandigheden van deze bootvluchtelingen onder de aandacht van het Nederlandse volk te brengen. Op 23 juni 1979 schoot het Nederlandse schip Neddrill een

⁴⁰ Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 26

⁴¹ Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 45

⁴² R. Robijns, 'Onder een wals van vriendelijkheid', *Het Vrije Volk*, 3 november 1973 (krantenartikel 32)

⁴³ Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 112

gammele boot met 300 Vietnamese vluchtelingen te hulp. De roep om hulp van deze vluchtelingen zorgde voor flinke discussie onder de bemanning. Tijdens deze discussie begon het bootje te zinken en hoewel de bemanning meteen in actie kwam, verdronken er 80 vluchtelingen. De kapitein van het schip probeerde de vluchtelingen uit de handen van de Vietnamese overheid te houden maar slaagde hier niet in. Uiteindelijk mochten de vluchtelingen na onderhandelingen met de Nederlandse overheid met het vliegtuig naar Nederland komen.⁴⁴ In totaal werden er in de periode 1975-1982 ongeveer 6000 Vietnamese vluchtelingen in Nederland opgenomen. De Vietnamese vluchtelingen zijn hiermee een aanzienlijk grotere groep dan de Chileense en Oegandese vluchtelingen die in de onderzoeksperiode naar Nederland kwamen. Over het algemeen zijn de Vietnamezen goed geïntegreerd in de Nederlandse samenleving.⁴⁵

Naast de Oegandezen en de Vietnamezen kwamen er Spanjaarden, Grieken en Portugezen naar Nederland. Deze drie groepen migranten worden net als de Chileenen tot de 'Nieuwe Vluchtelingen' gerekend. Omdat deze vluchtelingen soortgelijke regimes ontvluchtten is de verwachting dat de kranten hen nog vaker vergeleken met de Chileenen dan ze een vergelijking maakten met de Vietnamezen en Oegandezen. Voor zowel de Portugezen, de Spanjaarden en de Grieken gold dat er in de periode dat er politieke vluchtelingen naar Nederland kwamen er ook gastarbeiders werden geworven in hun landen van herkomst. Het onderscheid tussen politieke vluchtelingen en gastarbeiders is om deze reden niet goed te maken. Ook aantallen zijn moeilijk vast te stellen.

Van 1936 tot 1975 was in Spanje het fascistische regime van Francisco Franco aan de macht. Onder dit regime was de individuele vrijheid sterk beperkt en de katholieke kerk zorgde voor een strenge sociale controle. Mogelijkheden om te ontsnappen aan de onderdrukking waren gering totdat Franco besloot dat Spanjaarden in het buitenland mochten werken als zij dat wilden. De opening van de grenzen betekende voor de Spaanse arbeiders een manier om zowel de armoede als de strenge sociale en politieke controle te ontvluchten.⁴⁶ De Nederlandse overheid sloot op 8 april 1961 een wervingsakkoord met Spanje. Hierin werden afspraken gemaakt over de wervingsprocedure en de rechten en plichten van arbeiders, het Nederlandse bedrijfsleven en beide overheden.⁴⁷ Dat er wel degelijk politieke vluchtelingen uit Spanje naar Nederland kwamen blijkt het duidelijkste uit de sterke remigratie van de gastarbeiders na de dood van Franco in 1975. Hoewel de economische omstandigheden nog steeds slecht waren, keerden veel Spanjaarden terug. In 1995 was van de in de periode 1964-1973 geregistreerde Spaanse gastarbeiders al 85% teruggekeerd. Een

⁴⁴ Obdeijn en Schrover, *Komen en gaan*, 325-326

⁴⁵ Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 59

⁴⁶ S.J. Olfers, 'Arbeidsmigrant of vluchteling? Achtergronden van de Spaanse migratie naar Nederland, 1960-1980', *CGM-Working Paper 5* (Amsterdam 2004), 5-9

⁴⁷ *Ibidem*, 11-12

andere manier waarop de politieke motivatie van een deel van gastarbeiders om te migreren naar Nederland blijkt, was de ontplooiing van politieke activiteiten van Spanjaarden in Nederland. Een kleine groep zette zich actief in om vanuit Nederland kritiek te uiten op het regime van Franco.⁴⁸

Op 21 april 1967 greep een groep middelhoge officieren in Griekenland de macht. Deze militaire junta zou bekend komen te staan als het Kolonelsregime. Zij lieten iedereen arresteren met linkse of vermeende linkse sympathieën. De gearresteerden verdwenen achter de tralies of werden naar de Griekse eilanden gedeporteerd. In de jaren voor de staatsgreep kwamen er vanuit Griekenland al gastarbeiders naar Nederland. In 1966 werd er officieel een wervingsovereenkomst gesloten tussen Nederland en Griekenland en deze overeenkomst bleef ook geldig toen de junta aan de macht kwam.⁴⁹ Net zoals bij de Spaanse immigranten was niet duidelijk of de Grieken naar Nederland kwamen om economische of politieke redenen of misschien om beide. Er was al een kleine Griekse gemeenschap ontstaan in Nederland voordat de junta aan de macht kwam. Door de staatsgreep ontstond er een tweedeling in deze gemeenschap tussen voor- en tegenstanders van het Kolonelsregime. De tweedeling werd versterkt door de pogingen van de Griekse junta om controle te houden over de Grieken die in Nederland waren. De ambassade en het consulaat hadden een sterke greep op de Griekse gastarbeiders, omdat ze een geldig paspoort nodig hadden om een werk- en verblijfsvergunning te bemachtigen. Via een bepaald stempel konden functionarissen van de ambassade en het consulaat paspoorten oormerken. Met zo'n paspoort kregen Grieken bij terugkeer problemen bij de douane.⁵⁰ Een andere manier om invloed te houden op de Grieken in Nederland was via de culturele verenigingen en het onderwijs. Tegenstanders van het regime die in Nederland verbleven kregen te maken met de knokploeg van de Vereniging van Nationalistische Grieken in Nederland. Deze knokploeg verstoorde demonstraties en manifestaties. Ook bedreigde de knokploeg tegenstanders van het regime in Nederland en chanteerden hun familieleden in Griekenland.⁵¹ Op 24 juli 1974 viel het Kolonelsregime maar de spanningen in de Griekse gemeenschap in Nederland waren daarmee niet verdwenen.⁵²

Antonio Salazar voerde van 1933 tot 1974 een autoritair bewind in Portugal. Het regime werd gesteund door de Katholieke kerk en sprak zich uit tegen communisme, socialisme en liberalisme. Daarnaast was het regime erg gebrand op het behouden van het koloniale bezit van Portugal. Pogingen van de koloniale bevolking om zich los te maken van de overheerser werden hard onderdrukt. Uiteindelijk leidde dit tot onafhankelijkheidsoorlogen in de kolonies Angola en Mozambique. Uit protest tegen deze oorlogen weigerden steeds meer Portugese jongeren dienst of

⁴⁸ Ibidem, 40

⁴⁹ W. Tinnemans, *Een gouden armband: een geschiedenis van mediterrane immigranten in Nederland (1945-1994)* (Utrecht 1994) 64

⁵⁰ Ibidem, 138

⁵¹ H. Vermeulen, *De Grieken* (Muidersberg 1985) 51

⁵² Ibidem, 52

ze deserteerden uit het leger. Naar schatting 80.000 Portugese jongeren onttrokken zich aan de dienstplicht. De grootste groep daarvan vertrok naar Frankrijk maar zij kwamen ook in Nederland terecht.⁵³ Naast deze dienstweigeraars kwamen er ook Portugese gastarbeiders naar Nederland. In 1963 sloten Nederland en Portugal een wervingsovereenkomst en eind jaren zestig werkten er 3.400 Portugese gastarbeiders in Nederland. Het onderscheid tussen politieke en economische motieven om naar Nederland te komen is ook bij de Portugese migranten niet altijd goed te maken.⁵⁴ Eenmaal in Nederland was er veel aandacht voor de Portugezen. Er werden ter steun organisaties opgericht zoals het Angola Comité, de actiegroep Verzet en Werk, het Jongeren Advies Centrum (JAC) en de Portugezen Werkgroepen Amsterdam en Groningen.⁵⁵ Het Angola Comité was een van de invloedrijkste organisaties en bood opvang en juridische begeleiding aan Portugese asielzoekers. Het doel van de organisatie was publiciteit te zoeken in hun strijd tegen de koloniale oorlogen in Afrika.⁵⁶

2.2 Chili

Op 11 september 1973 maakte in Chili een militaire coup een einde aan de democratisch gekozen regering van Allende. Deze regering bestond uit een coalitie genaamd de Unidad Popular bestaande uit communisten (Partido Comunista, PC), socialisten (Partido Socialista, PS), sociaal-democraten (Partido Radical, PR) en linkse christenen (MAPU en de IC).⁵⁷ Zij probeerden vanaf de verkiezing van Allende als president op 5 september 1970 van Chili een socialistisch land te maken. Binnen de regering waren de Socialistische Partij van Allende en de Communistische Partij de dominante partijen.⁵⁸ Naast de Unidad Popular was een linkse, buitenparlementaire organisatie actief, Movimiento de Izquierda Revolucionaria (MIR). Deze relatief kleine beweging bestond voor een groot deel uit studenten en intellectuelen. Zij steunden de regering van Allende maar waarschuwden tegelijkertijd voor een te groot vertrouwen in de parlementaire democratie.⁵⁹ 'Het Chileense pad naar socialisme' hield onder andere in dat grootschalige industrie zoals de kopermijnen werd genationaliseerd en dat grond werd herverdeeld. Ook werden er campagnes gelanceerd om ongeletterdheid aan te pakken, werd er gratis melk verstrekt aan kinderen en zwangere vrouwen en gingen de minimumlonen flink omhoog. Deze maatregelen konden rekenen op weerstand van zowel een kleine rechtse minderheid als van de Chileense middenstand, die Allende door deze beslissingen tot zijn vijand had gemaakt. Ook veel ambtenaren waren tegen de socialisering van de Chileense samenleving. Als de Christen-Democraten hun steun voor het bewind van Allende terugtrekken, deze

⁵³ Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 50

⁵⁴ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 136

⁵⁵ Ibidem, 140

⁵⁶ Ibidem, 141

⁵⁷ H. Beerends, *Weg met Pinochet : een kwart eeuw solidariteit met Chili* (Amsterdam 1998) 9

⁵⁸ M. Ensalaco, *Chile under Pinochet: recovering the truth* (Philadelphia 2000) 5

⁵⁹ Beerends, *Weg met Pinochet*, 9

ongrondwettelijk noemen en oproepen om de regering met geweld omver te werpen, is dit het begin van het einde van Allende.

Een militaire junta onder leiding van generaal Pinochet wist de macht te grijpen. Een groot aantal leden van de Communistische en de Socialistische Partij werd gearresteerd tijdens massale invallen in fabrieken en sloppenwijken. Velen werden direct geëxecuteerd, anderen werden vastgehouden in een stadion in de hoofdstad Santiago en binnen enkele dagen vermoord. In de periode tussen 11 en 25 september doodde het regime bijna 2800 mensen.⁶⁰

Na de staatsgreep werd Salvador Allende dood gevonden op een bankje met een geweer in zijn handen. Vlak voor zijn dood had hij via de radio nog een korte speech gegeven waarin hij besloot met de woorden: 'these are my last words, and I am certain that my sacrifice will not be in vain, I am certain that, at the very least, it will be a moral lesson that will punish felony, cowardice, and treason'.⁶¹ Er heerste grote onzekerheid over op welke manier een einde aan zijn leven gekomen was. De officiële lezing van de junta is altijd geweest dat hij zelfmoord had gepleegd. De tegenstanders van Pinochet geloofden hier niet in en waren ervan overtuigd dat het regime verantwoordelijk was voor de dood van Allende. Een andere optie was dat hij werd gedwongen tot zelfmoord. In 2011 werd het stoffelijk overschot van Allende opgegraven en werd vastgesteld dat hij door zelfmoord om het leven was gekomen. Op 11 september 2012, 39 jaar na zijn dood, werd de zaak officieel gesloten.⁶² Onder de Nederlandse kranten was er onenigheid over zijn dood. Kranten zoals *De Waarheid* en *Het Vrije Volk* die Allende steunden noemden het moord. *De Telegraaf* koos ervoor om te spreken over 'zijn dood' en hiermee in het midden te laten wie er verantwoordelijk voor was.

De junta noemde hun coup gerechtvaardigd omdat het de morele plicht van het leger was om de natie te bevrijden van een regering die in eerste rechtmatig was maar al snel verviel in onwettigheid. Volgens de junta was deze onwettigheid te zien in schendingen van het fundamentele recht op vrijheid van meningsuiting, vrijheid van educatie, het recht om bijeen te komen, het recht om te staken, het petitierecht, het recht op eigendom en in het algemeen het recht op een waardig en veilig bestaan.⁶³ Verder beschuldigde de junta de regering van Allende onder andere van het vernietigen van de nationale eenheid, het niet respecteren en niet handhaven van de wet en het negeren van beslissingen van het Congreso Nacional. In de eerste dagen na de coup werden deze argumenten naar buiten gebracht om legitimiteit aan de coup te geven. Het leger zou voor 'democratisch herstel' zorgen en alleen aan de macht blijven zolang de omstandigheden daar

⁶⁰ Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 73

⁶¹ <http://mrzine.monthlyreview.org/2006/allende110906.html>, 8 augustus 2014

⁶² <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-14210729>, 8 augustus 2014

⁶³ G. Arriagada, *Pinochet: the politics of power* (Boston 1988) 4

aanleiding toe gaven.⁶⁴ Ondanks deze woorden werd de ware aard van de junta snel duidelijk. In de maanden na de coup werd het congres opgeheven en een permanente noodtoestand uitgeroepen die alle vrijheden opschortte en bijna de hele regeringsperiode van de junta zou gelden. In oktober 1973 nam de junta de universiteiten over en verboden ze alle politieke organisaties en in december 1973 werden alle vakbonden opgeheven.⁶⁵

Om de regels van het regime af te dwingen werd de Dirección Nacional de Inteligencia (DINA) opgericht. De organisatie werd officieel opgericht op 14 juni 1974 maar bestond onofficieel al sinds november 1973.⁶⁶ De DINA kreeg als taak 'to produce the intelligence needed for the policy formulation and planning and for the adaptation of those measures required for the protection of national security and the development of the country'.⁶⁷ In de praktijk hielden de agenten zich bezig met het uitschakelen van linkse tegenstanders. De geheime dienst kreeg een infrastructuur van geheime agenten die totale vrijheid van handelen hadden.⁶⁸ De agenten werden gerekruteerd uit de al bestaande inlichtingendiensten van de politie en strijdkrachten en uit extreem rechtse organisaties. De dienst bestond uit vier departementen waarvan activiteiten de belangrijkste was. Het departement activiteiten was weer onderverdeeld twee secties; interne activiteiten en buitenlandse activiteiten. Interne activiteiten was gericht op het vernietigen van de drie linkse partijen. Martelingen in speciale detentiecentra waren hierbij aan de orde van de dag. De sectie buitenlandse activiteiten hield zich bezig met het bestrijden van het 'linkse gevaar' in andere landen. Dit deed men door het in de gaten houden en intimideren van Chileense vluchtelingen in West-Europa, Argentinië en Noord-Amerika maar ook door het plegen van moordaanslagen. Zo werd in 1974 in Buenos Aires voormalig lid van de junta Carlos Prats vermoord. Een andere bekende aanslag was de moord in Washington op Orlando Letelier, minister in het kabinet van Allende. Deze liquidaties zorgden voor veel woede en nog meer druk op het bewind van Pinochet.⁶⁹

Na de staatsgreep ontstond er een stroom aan vluchtelingen. Sommigen vluchtten de bergen in of doken onder. Een aanzienlijk gedeelte zocht in de eerste drie maanden na de coup toevlucht in buitenlandse ambassades in Santiago. Het waren vooral West-Europese en Latijns-Amerikaanse ambassades waar deze vluchtelingen politiek asiel aanvroegen.⁷⁰ Naast de linkse vluchtelingen van Chileense afkomst was er ook een groep vluchtelingen afkomstig uit andere Latijns-Amerikaanse landen. De vluchtelingen kwamen naar Chili in de periode dat Allende aan de macht was, aangetrokken door de ontwikkeling in de richting van socialisme die Chili toen doormaakte. Zij waren

⁶⁴ Ibidem, 4-5

⁶⁵ Ibidem, 11

⁶⁶ O'Shaughnessy, *Pinochet: the politics of torture* (New York 2000) 6

⁶⁷ Ensalaco, *Chile under Pinochet*, 55

⁶⁸ Arriagada, *Pinochet*, 13

⁶⁹ Ensalaco, *Chile under Pinochet*, 57-58

⁷⁰ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 145

afkomstig uit landen met conservatief-autoritaire regeringen of dictaturen zoals Argentinië, Bolivia en Uruguay. Zij werden door de militaire junta als gevaarlijk beschouwd en liepen gevaar opgepakt te worden en zelfs om te worden gedood. In dit onderzoek vallen ook deze vluchtelingen onder de term Chileense vluchtelingen. Hier is voor gekozen omdat ook in de Nederlandse kranten deze groep onder de noemer Chileense vluchtelingen werd geschaard. Zowel de Chileense vluchtelingen als de vluchtelingen uit andere Zuid-Amerikaanse landen, tussen de 500 en 2000 in totaal, vroegen politiek asiel aan in verschillende ambassades. Zij kwamen de ambassade binnen als bezoeker of klommen over de muren en hekken. Ook de Nederlandse ambassade kreeg aanvragen voor politiek asiel. Nederland kende nauwelijks een traditie van het verlenen van diplomatiek asiel via de ambassade.⁷¹ Het was de eerste keer dat een groep vluchtelingen van deze grote omvang bescherming zocht in een Nederlandse ambassade. Om die reden had de ambassade ook geen richtlijnen voor het geval politieke vluchtelingen om asiel vroegen.⁷² De aanvragen werden per persoon getoetst door de Nederlandse ambassadeur. Die moest beoordelen of de asielzoeker in acuut levensgevaar was. Als dit acute levensgevaar was geweken dan moest de vluchteling de ambassade ook weer verlaten. De ambassadeur weigerde enkele Chileenen asiel wat hem op flinke kritiek vanuit Nederland kwam te staan. Naast de Latijns-Amerikaanse vluchtelingen die politiek asiel hadden aangevraagd waren er ook die Chili verlieten en een goed heenkomen zochten in een van de vluchtelingenkampen.⁷³ Er is in de literatuur onenigheid over de precieze aantallen vluchtelingen die naar Nederland kwamen. Om deze reden zal in enkele gevallen een schatting worden gegeven. Daarnaast was er af en toe een discrepantie tussen het aantal vluchtelingen dat officieel werd uitgenodigd en het uiteindelijke aantal mensen dat naar Nederland kwam. Een grove schatting is dat er rond de 3000 Chileense vluchtelingen naar Nederland kwamen in de onderzoeksperiode.

De Nederlandse regering besloot uiteindelijk om in totaal 113 eenheden (gezinnen) bestaande uit 322 personen toe te laten in Nederland. Ongeveer een derde van deze groep van 322 personen kwam uit een van de vluchtelingenkampen en de rest waren vluchtelingen zowel van Chileense als andere Latijns-Amerikaanse afkomst die politiek asiel hadden aangevraagd in de Nederlandse ambassade. In de literatuur wordt deze groep gezien als het eerste contingent vluchtelingen dat naar Nederland kwam. Op enkelen na kwamen zij allemaal in de laatste maanden van 1973 en het eerste half jaar van 1974 Nederland binnen. Na december 1973 gaven de Chileense autoriteiten geen vrijgeleides meer af aan de vluchtelingen op ambassades. Na deze periode kwamen

⁷¹ Ibidem, 145

⁷² Ibidem

⁷³ Ibidem, 146

vluchtelingen op een andere manier naar Nederland. Hun status werd niet langer bepaald door Nederlandse diplomaten op de ambassade in Santiago maar door de UNHCR in Chili en Argentinië.⁷⁴

Het tweede contingent vluchtelingen uit Chili kwam in de periode juli 1974- september 1977 naar Nederland. Deze groep bestond uit politieke gevangenen. Al snel na de staatsgreep werd duidelijk dat de junta grote aantallen politieke gevangenen vasthield en lang zou blijven vasthouden. Bovendien waren er steeds sterkere geluiden over gruwelijke martelingen. De junta bleek bereid om een aantal van deze gevangenen te verbannen in plaats van vast te houden, mits er landen bereid waren om deze gevangenen toe te laten. Op 13 september 1974 besloot de Nederlandse regering om 150 vluchtelingen uit Chili toe te laten bestaande uit zwaargestraften en hun families. Later werd besloten nog eens 150 vluchtelingen op te nemen. In de literatuur bestaat geen consensus over hoeveel personen er daadwerkelijk naar Nederland zijn gekomen maar de schattingen lopen uiteen van 300 tot 566 personen.⁷⁵

De laatste groep vluchtelingen die naar Nederland kwamen, waren afkomstig uit vluchtelingenkampen in Argentinië. Zij vluchtten vanuit Chili naar Argentinië maar bleken ook daar niet veilig te zijn. De regering daar deed niets om hen te beschermen tegen rechtse terreurgroepen en de DINA. De Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen deed een beroep op landen om vluchtelingen op te nemen waarop Nederland in september 1975 besloot om 25 Chileenen uit te nodigen. In maart 1976 werd de situatie voor de vluchtelingen in Argentinië nog veel benarder toen ook daar een militair regime aan de macht kwam. Hierop besloot de Nederlandse regering om nog enkele groepen vluchtelingen uit Argentinië toe te laten.⁷⁶

Naast deze groepen uitgenodigde vluchtelingen kwamen er in de gehele onderzoeksperiode ook Chileense vluchtelingen op eigen houtje naar Nederland. Berichten over deze vluchtelingen worden meegenomen in dit onderzoek. Over het algemeen konden de vluchtelingen die op eigen initiatief naar Nederland kwamen niet op een warm welkom rekenen van de Nederlandse overheid. Het kabinet weigerde individuele aanvragen voor politiek asiel omdat de aanvragers in Chili zelf bezocht zouden moeten worden. Onder andere het Chili-Komitee liet zich erg kritisch uit over de handelswijze van de Nederlandse overheid en vond dat er binnen de vastgestelde contingenten vluchtelingen ruimte moest worden gemaakt voor individuele gevallen.⁷⁷

In het voorgaande stuk lag de nadruk op het uitleggen waarom er Chileense vluchtelingen naar Nederland kwamen en op welke momenten dit gebeurde. De rest van deze paragraaf zal meer gericht zijn op Nederland: hoe was de besluitvorming rondom de komst van de Chileense vluchtelingen en hoe verging het hen na aankomst in Nederland. Het eerste contingent vluchtelingen

⁷⁴ Van Gelder en De Graaf, *Opvangen en loslaten II*, 3

⁷⁵ Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 84 en Van Gelder en De Graaf, *Opvangen en loslaten II*, 4

⁷⁶ van Gelder en de Graaf, *Opvangen en loslaten II*, 4-5

⁷⁷ 'Chileen op Schiphol teruggestuurd', *De Waarheid*, 5 maart 1977 (krantenartikel 193)

bestond zoals zojuist besproken uit een groep Chilenen die hun toevlucht hadden gezocht in de Nederlandse ambassade en uit een groep vluchtelingen uit andere Latijns-Amerikaanse landen. Zij zochten ook hun heil in de ambassade maar er kwamen ook mensen vanuit de vluchtelingenkampen naar Nederland. Hoewel deze twee groepen als één contingent beschouwd worden, is de besluitvorming over hun komst anders en zal dus apart worden besproken.

Vijf dagen na de staatsgreep gaf het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) de Nederlandse ambassadeur in Santiago toestemming om tijdelijk onderdak te verlenen aan mensen die in acuut levensgevaar verkeerden. Over iedere asiolverlening moest de ambassadeur de minister inlichten. Eind september 1973 besloot de ministerraad om in 'beperkte mate' asiel te verlenen aan Chileense vluchtelingen. De Nederlandse overheid was benieuwd naar hoe andere ambassades in Santiago reageerden op de komst van vluchtelingen naar de ambassades. In de gehele periode dat Nederland vluchtelingen opnam uit Chili is de overheid erg bezig geweest met het eigen beleid te vergelijken met andere (West-Europese) landen en het beleid daarop aan te passen. In de eerste weken na de staatsgreep beklaagde de Nederlandse ambassade zich erover dat landen als Engeland, West-Duitsland, België, Frankrijk en Denemarken te weinig deden om het vluchtelingenvraagstuk op te lossen. Op 18 oktober werd bekend dat de Nederlandse ambassade ook niet-Nederlandse vluchtelingen opnam. Deze beslissing werd genomen door minister van der Stoep nadat er berichten van voortdurende executies in Chili Nederland bereikten.⁷⁸ Na de bekendmaking van dit nieuws nam het aantal niet-Nederlandse vluchtelingen dat hun heil probeerden te zoeken in de Nederlandse ambassade enorm toe. Het selecteren van vluchtelingen die naar Nederland mochten komen werd hiermee moeilijk. De Nederlandse overheid reageerde door de ambassadeur te melden 'de onuitgenodigde ambassadegasten niet automatisch naar Nederland te laten vertrekken maar eerst te kijken of zij niet door andere ambassades konden worden opgenomen'. De vluchtelingen die wel naar Nederland kwamen moest duidelijk worden gemaakt dat ze hun politieke activiteiten niet konden voortzetten in Nederland. Met de weigering van de junta om nog langer vrijgeleides te verstrekken stopte ook de aanloop van vluchtelingen naar de ambassade.⁷⁹

De UNHCR deed vrij snel na de staatsgreep een dringende oproep op verschillende landen waaronder Nederland om niet-Nederlandse vluchtelingen uit Chili op te nemen. De Nederlandse regering heeft hier lange tijd over getwijfeld. Minister Harry van Doorn (Politieke Partij Radikalen) van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (CRM) adviseerde om een hele kleine groep toe te laten. Hij maakte zich zorgen over het geld dat deze vluchtelingen zouden kosten en de problemen

⁷⁸ Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 76

⁷⁹ *Ibidem*, 76-78

die zij zouden krijgen met de Nederlandse taal en cultuur. Om te voorkomen dat er alleen kansloze vluchtelingen naar Nederland zouden komen werd besloten een selectiecommissie te sturen.⁸⁰

Het tweede contingent vluchtelingen bestond zoals eerder beschreven uit politieke gevangenen die een langdurige gevangenisstraf hadden gekregen maar toestemming kregen om deze straf om te zetten in verbanning mits zij een land bereid vonden om hen op te nemen.⁸¹ Op 30 juli 1974 werden vier personen in Santiago ter dood veroordeeld. De Chili Beweging Nederland verzocht daarop de minister van Buitenlandse Zaken van der Stoep om contact op te nemen met de junta en deze veroordeelden politiek asiel aan te bieden in Nederland. Er werd overleg gevoerd met andere Europese landen om ook gevangenen op te nemen. Deze landen besloten gezamenlijk om het aantal op te nemen bannelingen vast te stellen evenredig naar bevolkingsaantal van hun land. Op 30 september 1974 werd door de Nederlandse regering besloten om 150 vluchtelingen toe te laten bestaande uit zwaargestraften en hun familieleden. Ook deze vluchtelingen werden geselecteerd door een selectiecommissie. In september 1975 werd besloten nogmaals 150 vluchtelingen toe te laten.⁸² De besluitvorming rond de komst van deze gevangenen valt vaak samen met de besluitvorming over de komst van vluchtelingen uit de Argentijnse vluchtelingenkampen. Hoewel de situatie in de Argentijnse vluchtelingenkampen nooit goed is, verslechterd deze aanzienlijk als in maart 1976 ook in dit land een militair regime aan de macht komt. Hierop besloot de Nederlandse regering wederom om vluchtelingen uit Argentinië toe te laten.⁸³

Nu uitgebreid is onderzocht waarom en hoeveel Chileense vluchtelingen naar Nederland kwamen is het tijd om stil te staan bij hoe het de vluchtelingen verging toen zij eenmaal in Nederland waren. In de periode 1973-1977 zijn er drie organisaties die zorgen voor de opvang en begeleiding van de vluchtelingen. Commissie- van Lier werd gevormd na aankomst van het eerste contingent Chileense vluchtelingen in september 1973. In deze commissie zaten onder andere ambtenaren van verschillende ministeries en een afgevaardigde van de UNHCR. Op verzoek van het ministerie van CRM werd in augustus 1975 de Commissie voor opvang en begeleiding van Vluchtelingen uit Chili opgericht. Deze commissie wordt ook van de 'Tweede Commissie- van Lier of 'Chilenen-Commissie' genoemd.⁸⁴ In 1978 is deze commissie opgegaan in Stichting Vluchtelingenwerk, de derde organisatie die zich in de onderzoeksperiode bezighield met de opvang en begeleiding van de Chileense vluchtelingen.⁸⁵

⁸⁰ Ibidem, 78-82

⁸¹ Van Gelder en de Graaf, *Opvangen en loslaten II*, 4

⁸² Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 83-84

⁸³ Van Gelder en de Graaf, *Opvangen en loslaten II*, 5

⁸⁴ Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 87

⁸⁵ Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 46

Na aankomst op Schiphol werden de vluchtelingen ondergebracht in opvangcentra verspreid over het land. Er waren opvangcentra ingericht in hotels (Amsterdam, Wijk aan Zee, Tilburg), in vakantiecentra (Putten, Nunspeet) en in een oud internaat (Zeist). Voor een aantal gezinnen bestond er de mogelijkheid om een tijdelijk opvangflat in de Bijlmermeer te krijgen. Deze 'eerste opvang' moest zo kort mogelijk zijn maar liep in enkele gevallen toch op tot een jaar. Tijdens deze periode werden de vluchtelingen begeleid door maatschappelijk werkers. Zij probeerden de vluchtelingen op hun gemak te stellen en te zorgen voor een eerste introductie in de Nederlandse samenleving. Ook schoten zij te hulp bij problemen van sociale of psychische hulp. Een belangrijke taak van de maatschappelijk werker was om een intake af te nemen bij de vluchtelingen. Daarbij werd geïnterviewd welke problemen er waren, wat men van plan was om in Nederland te gaan doen (bijvoorbeeld werk of studie) en wat de mogelijkheden van de vluchteling was. Tijdens de eerste opvang werd er al begonnen met lessen in de Nederlandse taal. Er werd zo snel mogelijk gezocht naar een definitieve woning en als deze eenmaal was gevonden werd er ook hulp geboden met de verhuizing zelf, het opknappen van het huis en het kopen van meubels. Als de huisvesting in orde was, richtten de hulpverleners zich op het vinden van een baan voor de vluchtelingen.⁸⁶

Reeds voor de staatsgreep van Pinochet was er in Nederland veel aandacht voor Chili. De verkiezing van Allende en 'het pad naar socialisme' dat hij had uitgestippeld voor Chili kon op veel sympathie van links Nederland rekenen. Zowel voor als na de val van Allende ontstonden er in Nederland organisaties die zich bezighielden met Chili. Zo besloot de aan de PvdA gelieerde derdewereldorganisatie Evert Vermeer Stichting (EVS) een 1-meicampagne 1973 te organiseren die in het teken stond van Chili.⁸⁷ De 1-meiactie werd een groot succes. Tussen half april en half mei vonden er verspreid over het land 140 bijeenkomsten plaats. Tot de vele sprekers behoren politici van de PvdA en PPR, leden van Sjaloom, het Chili Komitee en bestuursleden van wereldwinkels.⁸⁸ In figuur 2.1 is de affiche te zien waarmee de actie werd aangekondigd.

Figuur 2.1 Affiche 1 mei actie EVS

⁸⁶ Van Gelder en de Graaf, *Opvangen en loslaten II*, 10

⁸⁷ Beerends, *Weg met Pinochet*, 17

⁸⁸ *Ibidem*, 21

Bron: <http://socialhistory.org/nl/collecties/solidair-met-chili> op 5 juni 20.21

In de herfst van 1972 werd er in Amsterdam het Chili Komitee Nederland opgericht. Onder andere *de Groene* journalist Max Arian en PvdA politicus Jan Pronk waren betrokken bij de oprichting. Het doel van het comité was om de regering Allende, die door de Verenigde Staten, de Wereldbank en internationale bedrijven geboycot werd, solidair en kritisch te volgen. Ook wilden ze Nederland informeren over het regime van Allende en de zojuist genoemde boycot. Na de staatsgreep veranderde het karakter; het werd een actiecomité dat zorgde voor informatie, publicaties, manifestaties en hulp aan Chileense vluchtelingen in Nederland.⁸⁹ In figuur 2.2 is een affiche te zien van een van de georganiseerde manifestaties tegen de junta.

Figuur 2.2 affiche manifestatie tegen de militaire junta

⁸⁹ Beerends, *Weg met Pinochet* en 17-20 en de Kievid, *40 jaar, 40 verhalen*, 52-55

Bron: <http://socialhistory.org/nl/collecties/solidair-met-chili-op-5-juni-20.21>

Ook organiseerden ze boycotacties. Een geslaagde boycotactie was die tegen de import van Granny Smith-appels uit Chili. Een andere succesvolle actie was tegen het baggerbedrijf Stevin, dat van plan was 62,5 miljoen gulden te investeren in Chili maar hier door de boycot van verschillende gemeenten vanaf zag.⁹⁰ In heel Nederland werden plaatselijke Chili-comités opgericht, 46 in totaal, die ook allerlei acties ondernamen. Het Chili Komitee Nederland heeft zich ingespannen om Nederland zijn grenzen te laten openstellen voor de Chileense vluchtelingen door het voeren van actie en het organiseren van manifestaties maar ook door politieke lobby.

Naast het Chili Komitee bestonden er veel andere organisaties die zich bezighielden met de Chileense vluchtelingen. Bijvoorbeeld Werkgroep Sjaloom die in 1963 werd opgericht en zich ontwikkelde tot een marxistische actiegroep. Hun solidariteit ging met name uit naar volksbewegingen georganiseerd in wijkcomités, buurtgroepen, fabrieks- en andere raden. Al voor september 1970 besteedde de Sjaloomkrant veel aandacht aan de aanstaande presidentsverkiezingen en na de overwinning verschenen er vele juichende artikelen over het socialistische experiment van Allende.⁹¹ Na de staatsgreep richtten ze het Strijdfonds Chili op om te

⁹⁰ H. Beerends en M. Broere, *De bewogen beweging. Een halve eeuw mondiale solidariteit* (Amsterdam 2004) 70-71 en Beerends, *Weg met Pinochet*, 58-65

⁹¹ Beerends, *Weg met Pinochet*, 11-12

strijden tegen de militaire junta. Sjaloom was een radicale organisatie die het door Allende uitgestippelde pad als ideaalbeeld voor Nederland zag en dat zorgde voor wrevel tussen Sjaloom en het meer gematigde Chili Komitee Nederland.⁹²

Eind september 1973 werd duidelijk dat de Chiliacties zich centreerden rond twee polen: het Chili Komitee en Sjaloom. Sjaloom oriënteerde zich voor de coup op de volkscomités in Chili en de MIR. Bovendien zag Sjaloom de strijd van deze comités als een voorbeeld voor het werken aan revolutionaire bewustwording in Nederland. Het Chili Komitee was gericht zich op de Unidad Popular en werkte vanuit een sociaal democratisch overleg en pressiemodel. Andere groepen, met name lokale Chili comités en comités van politieke vluchtelingen werden heen en weer geslingerd tussen en gemobiliseerd door deze twee actiepolen. Ook politieke partijen, vakbonden en andere maatschappelijke organisaties worden zowel door het Chili Komitee als door Sjaloom benaderd. Om een einde te maken aan deze tweespalt vroeg het Chili Komitee in december 1973 aan Huub Oosterhuis, directeur van het Amsterdamse politiek cultureel centrum de Populier, om een bemiddelende rol te spelen. Oosterhuis stelde voor om te komen tot een overkoepelende Chili beweging, waaraan alle organisaties die zich inzetten voor de strijd tegen de Chileense dictatuur deelnemen. Dit voorstel werd aanvaard. Als snel werd de Chili beweging Nederland (CBN) een platform voor alle progressieve politieke partijen, de vakbeweging, studentenorganisaties, jongerenorganisaties, plaatselijke Chili comités, Chileense politieke partijen in Nederland, het Chili Komitee Nederland en Sjaloom.⁹³

De samenstelling van de groep vluchtelingen die in de periode 1973-1977 naar Nederland kwam, is moeilijk vast te stellen. Wel zijn er verschillende steekproeven beschikbaar waarmee ik een beeld zal proberen te schetsen. Zo onderzocht het Nederlands Instituut voor Maatschappelijk Werk Onderzoek een groep van 433 Chileense vluchtelingen. Deze groep van 433 vluchtelingen bestond uit 88 gezinnen met kinderen (396 personen), 17 alleenstaanden en 10 kinderloze echtparen. Van de 88 gezinnen hadden er 61 één of twee kinderen (69,32%), 18 gezinnen met 3 kinderen (20,45%) en 9 gezinnen met 4 of meer kinderen (10,23%). In 5 gezinnen ontbrak de vader en in 3 de moeder. In de overige 80 gezinnen waren zowel de vader als de moeder aanwezig. Het overgrote gedeelte van de Chileense vluchtelingen (91,45%) kwam dus naar Nederland als onderdeel van een gezin met kinderen.⁹⁴ Dit zal er voor hebben gezorgd dat de Chilenen minder als een bedreiging werden gezien.

⁹² Ibidem, 19

⁹³ Beerends, *Weg met Pinochet*, 33, 44

⁹⁴ Van Gelder en de Graaf, *Opvangen en loslaten II*, 57

Ook zorgde de aanwezigheid van kinderen voor meer sympathie voor de vluchtelingen. Er kwamen net zoveel mannen als vrouwen naar Nederland.⁹⁵

Als we kijken naar de leeftijden van de Chileense vluchtelingen is er een steekproef beschikbaar van 87 personen, bestaande uit 41 mannen en 46 vrouwen. De leeftijdsopbouw binnen deze groep is te zien in figuur 2.3.

Figuur 2.3 Leeftijdsopbouw Chileense vluchtelingen

0 – 2 jaar	12	13,79%
3 – 12 jaar	23	26,44%
13 – 18 jaar	7	8,05%
19 – 25 jaar	8	9,20%
26 – 35 jaar	28	32,18%
35 - 45 jaar	7	8,05%
onbekend	2	2,30%

Bron: K. van Gelder en H. de Graaf, *Opvangen en loslaten II: de opvang van vluchtelingen uit Chili en Argentinië* ('s-Gravenhage 1978) 23

Omdat het merendeel van de Chileense vluchtelingen die naar Nederland kwamen onderdeel uitmaakten van een gezin met kinderen, ligt bovenstaande leeftijdsopbouw in de lijn der verwachting; hoge percentages in de leeftijden 0-12 en 26-35.

Over de scholingsgraad van de (volwassen) Chileense vluchtelingen is een steekproef beschikbaar van 56 personen. Daarvan hebben 3 personen minder dan vijf jaar educatie gehad, 18 tussen de vijf en de tien jaar en 35 vluchtelingen hebben meer dan tien jaar educatie genoten. Meer dan de helft van de Chileense vluchtelingen uit deze steekproef heeft dus meer dan tien educatie genoten en kan als hoogopgeleid worden beschouwd.⁹⁶ Een andere indicatie van de scholingsgraad zijn de beroepen die de vluchtelingen in Chili uitoefenden. Van de 56 Chileenen waren er 19 (33,93%) werkzaam als ambtenaar, 6 (10,71%) als eigen baas, 4 (7,14%) als wetenschapper en 3 (5,36%) als arts. Meer dan de helft van de Chileense vluchtelingen was in Chili werkzaam geweest in een beroep waar waarschijnlijk hogere scholing voor nodig was.

⁹⁵ Ibidem, 58

⁹⁶ Stichting Ipsos Facto, *Arbeidsmarktpositie uitgenodigde vluchtelingen in Nederland* (1984) 62, bijlage 2 blz 10

Hoofdstuk 3 Analyse van de krantenartikelen

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de manier waarop de Nederlandse kranten hebben geschreven over Chileense vluchtelingen die in de jaren zeventig naar Nederland kwamen na de coup van Generaal Pinochet. Schreven kranten enthousiast over de komst van deze groep of juist bezorgd? Verschilt de mening per krant? Of per periode? Op deze vragen en meer zal dit hoofdstuk proberen een antwoord te vinden.

De 221 gevonden krantenartikelen zijn verdeeld over de vijf frames, uiteengezet in hoofdstuk 1. Sommige (grote) krantenartikelen vallen binnen meerdere frames. In dit hoofdstuk zullen alle vijf de frames worden besproken en geduid met fragmenten uit krantenberichten. Eerst zal er kort een beeld worden geschetst van hoe de verschillende kranten aankijken tegen de val van Allende en het regime van Pinochet.

3.1 Allende en Pinochet

Hoe men aankijkt tegen het regime van Allende en zijn dood verschilt erg per krant en lijkt afhankelijk van de signatuur van de krant. De democratisch-socialistische krant *Het Vrije Volk* en de communistische *De Waarheid* stonden achter de ideeën van Allende en zijn regime. Zij waren erg tegen de rechtse militaire dictatuur. Beide kranten waren van mening dat men in Nederland de linkse mensen in Chili te hulp zou moeten schieten. In het volgende artikel benadrukt *Het Vrije Volk* dat de regering van Allende democratisch was gekozen én dat het Nederlandse volk solidair was met 'het onderdrukte volk van Chili'.

Met een indrukwekkende, kilometers lange demonstratie van de Jaap Edenhal naar het monument van de Dokwerker werd gisteren in Amsterdam een massale manifestatie afgesloten ter herdenking van de fascistische staatsgreep in Chili, vier jaar geleden, die een einde maakte aan het democratisch gekozen bewind van president Salvador Allende. Vele duizenden gaven door deelname aan manifestatie en demonstratie uiting van hun solidariteit met de strijd van het onderdrukte volk van Chili. Ook in verschillende andere plaatsen in Nederland en daarbuiten werden activiteiten en demonstraties georganiseerd ter herdenking van de staatsgreep.⁹⁷

Het valt op dat de kranten zich zorgen maakten om de misstanden die plaatsvonden in Chili. Dit wordt onder andere duidelijk in een interview met de Belgische christendemocratische politicus Raymond Scheyven dat door *De Tijd* op 2 februari werd gepubliceerd. Scheyven was op het moment

⁹⁷ 'Indrukwekkende solidariteit met het volk van Chili', *De Waarheid*, 12 september 1977 (krantenartikel 213)

van het interview voorzitter van de Vereniging voor de Rechten van de Mens in België en had recent een bezoek aan Chili gebracht. In het interview in *De Tijd* wordt benadrukt dat de mensenrechten werden geschonden en er afschuwelijke dingen gebeurden.

Eén ding staat vast: het Chileense leger eerbiedigt de mensenrechten niet. Het staat buiten kijf dat er doden, vele doden, zijn gevallen maar precieze cijfers zijn niet voorhanden. Volgens de regering vielen er 470 doden, linkse kringen in Santiago noemden het cijfer vijfduizend. [...] Dat er concentratiekampen waren, en nog zijn staat ook buiten kijf. Het voetbalstadion van Santiago is leeggelopen maar andere kampen bestaan nog. Duizenden gevangenen zitten daar in vaak ondenkbare omstandigheden opeengepakt. Duizenden marxistische ambtenaren zijn uit de openbare diensten verwijderd en hetzelfde gebeurt in de particuliere sector. Twintigduizend studenten zouden uit de universiteit zijn gezet. Al die cijfers zijn oncontroleerbaar. Dat er gefolterd is en nog gefolterd wordt lijkt me ook moeilijk te loochenen. Men heeft me verteld dat men in het stadion van Santiago de gefolterden kon horen huilen. Ik heb een lang gesprek gehad met een priester die zelf de lichamen van gefolterde personen had onderzocht. Zijn verhaal was verschrikkelijk.⁹⁸

Vooraf de foltering die veel politieke gevangenen hebben ondergaan kon op afkeuring rekenen. De *Leeuwarder Courant* besteedde aandacht aan een brief van de president van de Lutherse kerk in Chili aan bondskanselier Willy Brandt van Duitsland. In deze brief gaf de bisschop aan het absoluut noodzakelijk te vinden om de bondskanselier over bepaalde zaken in Chili in te lichten, die via de normale informatiekanaalen niet beschikbaar waren. Tot in detail werden de gruwelijkheden waaraan de politieke gevangenen werden blootgesteld beschreven:

De mensen, waarvan men denkt dat ze „extremisten" zijn, krijgen een speciaal verhoor. Daarbij worden ze steeds geblinddoekt. Gebaseerd op verklaringen van geloofwaardige getuigen vinden folteringen plaats, zoals schoppen en stokslagen op het hele lichaam, schijn-executies, het uitdrukken van sigaretten op gevoelige lichaamsdelen, het urenlang opgehangen worden aan samengebonden handen en voeten, verwondingen met bajonetten en het gebruik van stroomschokken aan gevoelige lichaamsdelen zoals tong, tepels, geslachtsdelen, anus, handen en voeten".⁹⁹

⁹⁸ R. Scheyven, 'Strijdkrachten in Chili schenden mensenrechten', *De Tijd*, 2 februari 1974 (krantenartikel 80)

⁹⁹ 'Groot deel Chileense volk in diepe ellende', *Leeuwarder Courant*, 14 maart 1974 (krantenartikel 85)

Er zijn twee kranten die zich enkele malen negatief uitlieten over het beleid van Allende, Het *Nederlands Dagblad* en *De Telegraaf*. Vooral de politiek rechts georiënteerde *De Telegraaf* stak zijn mening over het beleid van Allende niet onder stoelen of banken. Een artikel over kardinaal Henriquez in Chili en zijn zorgen over de onrust in Chili zowel voor als na de staatsgreep, werd aangegrepen om kritiek te uiten op links Nederland en minister-president Den Uyl in het bijzonder. Den Uyl noemde het optreden van de Chileense militairen in de periode na de staatsgreep 'beestachtig'. In dit artikel liet *De Telegraaf* zich negatief uit over zowel Den Uyl als over de regering van Allende en de 'ellende' waarin hij Chili had gestort.

'Gezien de desolate toestand, waarin het land en zijn tien miljoen (meest katholieke) bewoners zich tijdens het „socialistisch experiment" van Allende reeds bevonden, zou men zijn twijfels kunnen hebben over de vraag, of de reactie van Den Uyl (...) van enige werkelijkheidszin getuigde'.¹⁰⁰

Het orthodox-protestantse *Nederlands Dagblad* maakte zich vooral druk over het feit dat de regering van Den Uyl wel hulp bood aan slachtoffers van rechtse dictaturen maar niet aan slachtoffers van linkse dictaturen. In een groot artikel noemde de krant meerdere voorbeelden waarbij de regering positief had gereageerd op een linkse dictatuur en negatief op een rechts regime. Zo werd besloten om de levering van onderdelen voor de bouw van een kerncentrale in Zuid-Afrika te dwarsbomen, waarnaar wordt verwezen in onderstaand citaat.

'Minister van der Stoep gaf een brede uiteenzetting over zijn inspanningen voor Chileense vluchtelingen. Zou de Nederlandse regering zich even sterk willen inzetten voor de vluchtelingen die aan de rode terreur uit Cambodja zijn ontkomen? [...] Misstanden in het ene land worden royaal door de vingers gezien bij de verlening van ontwikkelingshulp, misstanden in een ander land staan zelfs een normale zakelijke levering in de weg.'¹⁰¹

Duidelijk mag zijn dat aan de ene kant van het spectrum *De Waarheid* en *Het Vrije Volk* staan. Aan de andere kant bevinden zich het *Nederlands Dagblad* en *De Telegraaf*. De andere kranten zoals de *Leeuwarder Courant*, *De Tijd*, het *Limburgsch Dagblad*, het *Leidsch Dagblad*, de *Nieuwe Leidse Courant*, de *Provinciale Zeeuwse Courant* en de *Zierikzeesche Nieuwsbode* zijn minder uitgesproken in hun mening.

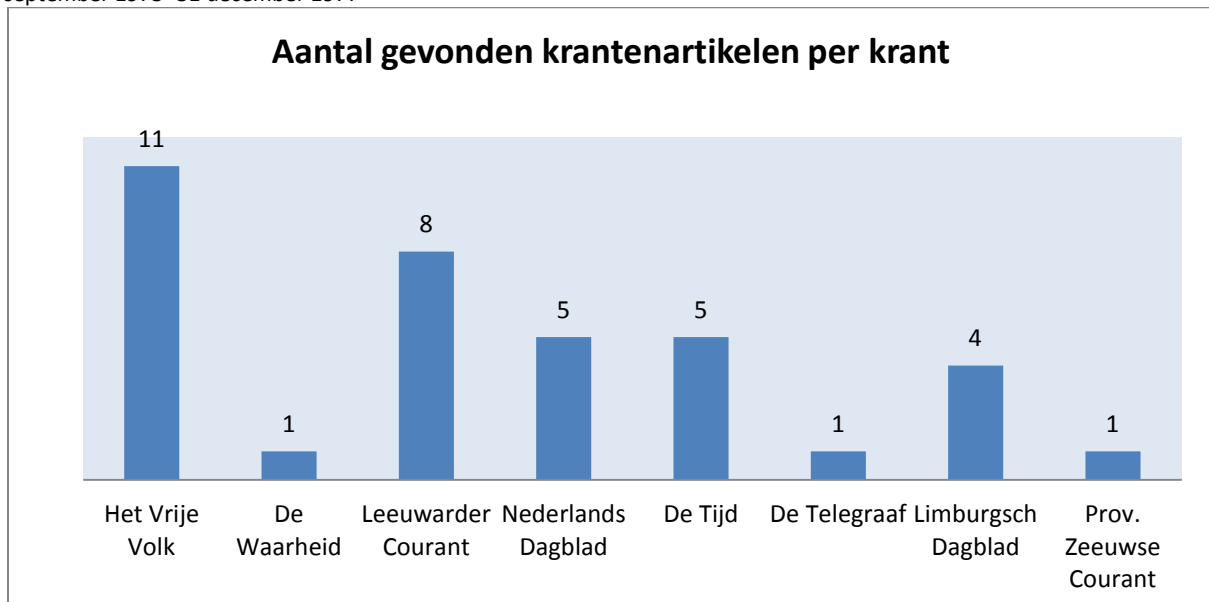
3.2 Vergelijking met het buitenland frame

¹⁰⁰ H. Eetgerink, 'Kardinaal protest in Chili', *De Telegraaf*, 27 april 1974 (krantenartikel 90)

¹⁰¹ 'De PvdA en het buitenland', *Nederlands Dagblad*, 20 november 1975 (krantenartikel 140)

Van de in totaal 221 krantenartikelen vallen er 35 binnen het ‘vergelijking met het buitenland’ frame. Dit zijn krantenartikelen waarin het beleid van Nederland ten opzichte van Chileense vluchtelingen wordt vergeleken met het beleid van andere landen. In figuur 3.1 is te zien uit welke kranten de 35 krantenartikelen binnen dit frame afkomstig zijn.

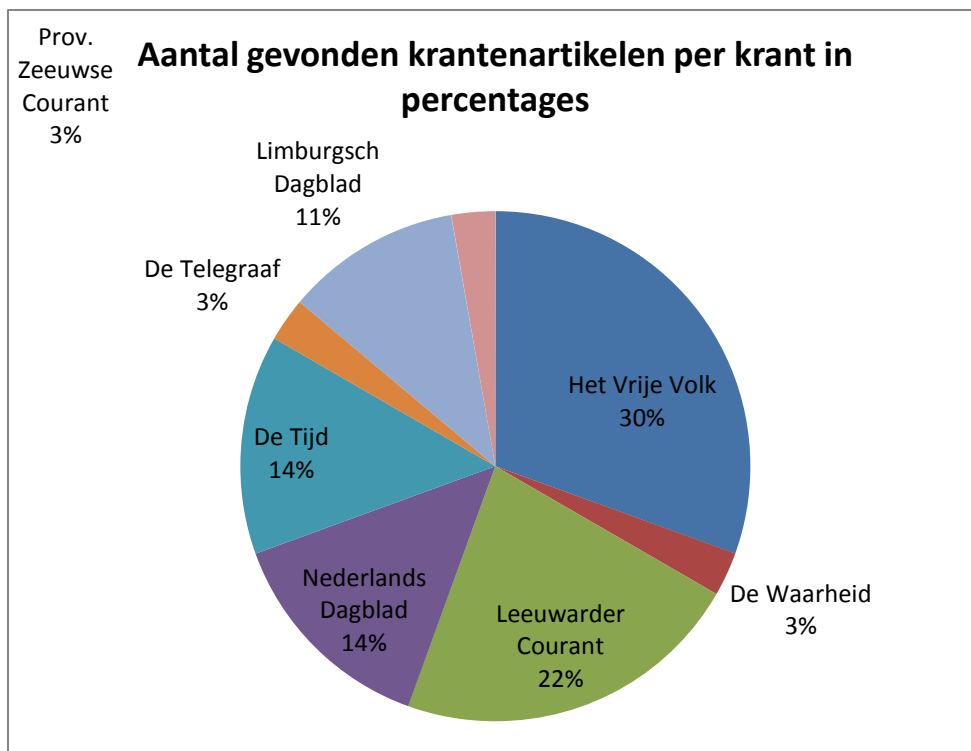
Figuur 3.1 Aantal gevonden krantenartikelen per krant binnen het frame ‘vergelijking met het buitenland’ in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Opvallend is dat er uit *De Waarheid* maar 1 artikel komt die binnen het frame valt. Als we kijken naar het totaal aantal gevonden artikelen voor alle frames dan komen er 35 uit *De Waarheid*, een percentage van wel 15,38. Verder zijn er geen grote verschillen met het beeld dat naar voren komt uit alle krantenartikelen tezamen. In figuur 3.2 is te zien hoe bovenstaande cijfers er procentueel uit zien.

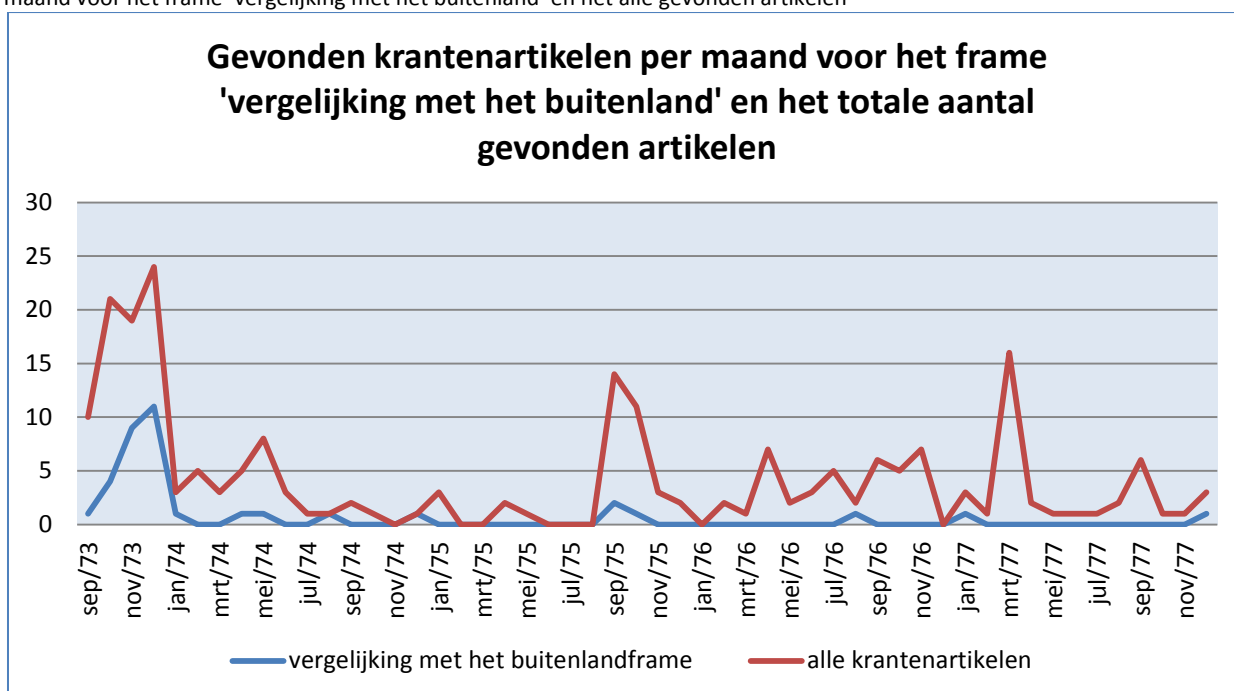
Figuur 3.2 Aantal gevonden krantenartikelen per krant binnen het frame ‘vergelijking met het buitenland’ in de periode 11 september 1973- 31 december 1977 in percentages

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Naast het plaatsen van de krantenartikelen in een frame, is het interessant de verspreiding van de kranten binnen de onderzoeksperiode in ogenschouw te nemen. In figuur 3.3 is te zien in welke maand binnen de onderzoeksperiode artikelen in de kranten zijn verschenen en hoe dit zich verhoudt tot het totaal aantal gevonden krantenartikelen.

Figuur 3.3 Spreiding publicatie krantenartikelen over Chileense vluchtelingen (11 september 1973- december 1977) per maand voor het frame 'vergelijking met het buitenland' en het alle gevonden artikelen

Uit figuur 3.3 wordt duidelijk dat waar er een piek te zien is in het totaal aantal verschenen artikelen per maand er ook een (kleine) piek te zien is in het aantal verschenen artikelen binnen het frame. De uitzondering hierop is in maart 1977 waar een grote piek te zien is in het totaal aantal krantenartikelen terwijl er binnen het 'vergelijking met het buitenland' frame geen enkel artikel werd gepubliceerd. De reden hiervoor zijn twee Chileense mannen die naar Nederland vluchtten en schandalig werden behandeld door onder meer de Nederlandse vreemdelingenpolitie. In paragraaf 3.3 komt deze kwestie uitgebreid aan bod. In geen enkele van de krantenartikelen over deze kwestie maakt men een vergelijking met het buitenland.

Binnen het frame gaan er 14 krantenartikelen over de Zweedse ambassadeur in Chili, Edelstam. Edelstam had kritiek op het regime van Pinochet en probeerde zo veel mogelijk (linkse) vluchtelingen te hulp te schieten. Deze ambassadeur wordt in meerdere artikelen genoemd als het voorbeeld van hoe een ambassadeur zich zou moeten gedragen in Chili, tegenover het regime en tegenover vluchtelingen. *De Leeuwarder Courant* noemt hem 'de diplomaat die in Chili het meest heeft gedaan om vluchtelingen te helpen'¹⁰². Toen kort na de staatsgreep de junta de ambassade van Cuba omsingelde en bedreigde 'is hij erheen gegaan en heeft resoluut de Zweedse vlag op het gebouw gehesen, waardoor naar schatting het leven van verscheidene mensen werd gered'¹⁰³. Ook het Limburgs Dagblad heeft bewondering voor de ambassadeur en schreef op 15 december 1973 het volgende:

Liever wijzen wij op een glanzend voorbeeld van moderne diplomatie, die begrijpt dat zij ergens dienend staat tussen twee volkeren en niet tussen twee onpersoonlijke staatsmachten. We doelen op de Zweedse gezant in Chili de heer Edelstam. De staat Chili heeft Edelstam uitgewezen, maar het volk van Chili zal hem dankbaar herdenken evenals trouwens de ruim duizend politieke vluchtelingen, die hij in zijn ambassade asyl verleende en het land uit hielp.¹⁰⁴

De houding van Edelstam leidde er toe dat hij het land werd uitgezet door de militaire junta. Zweden besloot als protest geen nieuwe ambassadeur te sturen. De schattingen lopen uiteen maar de meeste kranten zijn het er over eens dat Edelstam minstens 1000 mensen van de dood heeft gered met zijn optreden.

¹⁰² 'Een moderne diplomaat', *Limburgs Dagblad*, 15 december 1973 (krantenartikel 64)

¹⁰³ 'Zweedse ambassadeur met vluchtelingen belegerd', *Leeuwarder Courant*, 7 november 1973 (krantenartikel 38)

¹⁰⁴ 'Een moderne diplomaat', *Limburgs Dagblad*, 15 december 1973 (krantenartikel 64)

Het optreden van Edelstam werd door voorpleiters van hulp aan Chileense vluchtelingen gebruikt als voorbeeld voor hoe de Nederlandse ambassadeur in Chili zich zou moeten opstellen. In tegenstelling tot Edelstam had de Nederlandse ambassadeur Goedhart zich niet uitgesproken tegen het regime Pinochet. Ook kreeg Goedhart veel kritiek op het feit dat hij eerst alleen Nederlandse vluchtelingen toe liet en Chileense politieke vluchtelingen weigerde. De toenmalige voorzitter van de PvdA André van der Louw was een van de prominente figuren die flinke kritiek had op de werkwijze van Goedhart. Zowel *Het Vrije Volk* als De Leeuwarder Courant publiceerden een interview met van der Louw over de reis die hij maakte naar Chili enkele weken na de staatsgreep. Tijdens deze reis was hij in contact gekomen met enkele linkse Chileenen, onder andere een voormalig minister uit de regering van Allende, die door de junta werden gezocht. Van der Louw wendde zich tot de Nederlandse ambassade, maar kreeg daar van ambassadeur Goedhart te horen dat hij alleen Nederlanders in gevaar wilde helpen. In onderstaand citaat wordt de 'goedheid' van de Zweedse ambassadeur breed uitgemeten, vooral om het contrast met het gedrag van de Nederlandse ambassadeur te kunnen schetsen.

Omdat ook een verblijf van één nacht op de ambassade niet mogelijk bleek, wendde Van der Louw zich ten slotte, met de drie Chileenen, tot de Zweedse ambassade, die een groot aantal Chileenen en andere buitenlanders bleek te herbergen. De Chileense oud-minister viel daar een andere oud-collega snikkend in de armen. De Zweedse ambassadeur heette de vluchtelingen welkom met de woorden „dit huis staat tot uw beschikking”.¹⁰⁵

Ook in onderstaand citaat is goed te zien hoe het voorbeeld van de Zweedse ambassadeur wordt gebruikt om Goedhart slecht af te schilderen. Goedhart gebruikte het argument dat de situatie in Chili inmiddels genormaliseerd was om Chileense vluchtelingen te weigeren.

‘In „Vrij Nederland” van deze week deelt de heer Van der Louw nog mee, dat de Zweedse ambassadeur bezorgd was over de toestand en een open oog had voor het militaire geweld. Onze ambassadeur vond daarentegen de situatie „genormaliseerd”, wat op zichzelf al voldoende zou moeten zijn voor een slechte aantekening op zijn conduitestaat’.¹⁰⁶

¹⁰⁵ ‘Ondanks instructie minister Van der Stoel: Ambassadeur in Chili weigerde onderdak aan vluchtelingen’, *Leeuwarder Courant*, 11 oktober 1973 (krantenartikel 15)

¹⁰⁶ ‘Contact met Chili’, *Leeuwarder Courant*, 12 oktober 1973 (krantenartikel 16)

Uiteindelijk leidde de houding van de Nederlandse ambassadeur zelfs tot een rel en werd hij teruggeroepen naar Nederland. Na streng te zijn toegesproken door de premier Den Uyl keerde hij terug naar Chili. Deze affaire zal verder worden uitgelicht in paragraaf 3.4.

Naast flink wat negatieve artikelen zijn er 9 van de 35 artikelen waarin Nederland juist erg positief uit een (expliciete of impliciete) vergelijking komt. Op 12 november 1973 verscheen in de Leeuwarder Courant een artikel waarin meneer Hoytink, werkzaam op de Nederlandse ambassade in Santiago, aan het woord komt. Hij kreeg in dit artikel de kans om uiteen te zetten dat de ambassade inmiddels wel degelijk ook niet-Nederlandse vluchtelingen hielp en dat de ambassade erg goed werk verrichte. De Nederlandse ambassade kreeg zelfs dingen voor elkaar die anderen niet lukte. Hij zei bijvoorbeeld dat:

‘Er zijn weinig ambassades die erin slaagden Chilenen het land uit te werken, maar dat is ons dus gelukt’. [...] We zijn overigens de enige ambassade die voor eind september zoveel mensen het land uit heeft gekregen. Toen is met toestemming van Buitenlandse Zaken en de steun van de ambassadeur de toeloop begonnen van Chilenen en andere buitenlanders.¹⁰⁷

Hoytink probeert duidelijk om het gekrenkte imago van de ambassade weer wat op te poetsen. Het is opvallend dat juist de Leeuwarder Courant dit podium bood omdat zij eerder uitgebreid berichtten over het wangedrag van de Nederlandse ambassadeur en het voorbeeld dat de Zweedse ambassadeur zou moeten zijn. Dit komt waarschijnlijk doordat premier Den Uyl in de tussentijd duidelijke opdracht had gegeven aan de ambassadeur om ook vluchtelingen te helpen die niet uit Nederland afkomstig waren.

Hoewel Hoytink uiteen zette wat de Nederlandse ambassade voor goeds deed in Chili vond hij het belangrijk om te benadrukken dat niet iedereen werd toegelaten in de ambassade maar alleen als de situatie geen andere keus liet. Blijkbaar vond hij het nodig om Nederlanders te laten weten dat de ambassade niet zomaar iedereen tot Nederland zou toelaten. De angst om ‘verkeerde’ vluchtelingen toe te laten in de ambassade ging twee kanten op. Aan de ene kant was de ambassadeur bang dat hij spionnen van het regime van Pinochet binnen zou laten en zou de vluchtelingen in gevaar zou brengen.¹⁰⁸ Aan de andere kant was er ook de angst wie Nederland binnen zou laten. De overheid wilde geen communisten toelaten.¹⁰⁹

¹⁰⁷ ‘Ambassaderaad mr. Hoytink helpt vluchtelingenstroom’, *Leeuwarder Courant*, 12 november 1973 (krantenartikel 41)

¹⁰⁸ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 146

¹⁰⁹ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 91

‘Omdat ze weten — en dat is ons ook helemaal duidelijk — dat hun lot in Chili niet erg plezierig zal zijn als ze blijven. We controleren dat, en alle „gasten" die we hebben kunnen echt wel beter vertrekken," aldus de heer Hoytink.’¹¹⁰

Een derde manier waarop in krantenartikelen vergelijkingen met het buitenland werden gebruikt is om het beleid of gedrag van Nederland ten opzichte van Chileense vluchtelingen te rechtvaardigen. Door de lezer te laten weten dat andere (voornamelijk West-Europese) landen ook hadden besloten om vluchtelingen toe te laten of juist niet probeert men duidelijk te maken dat dit dan wel de juiste beslissing moet zijn. Zowel voorpleiters (andere landen laten ook vluchtelingen toe dus dat moet wel correct zijn) als tegenpleiters (andere laten ook geen vluchtelingen toe) maakten gebruik van deze vergelijkingen. Er werd niet alleen gekeken naar of er werd besloten wel of geen vluchtelingen toe te laten maar vooral ook hoeveel. Daarnaast werd er ook gekeken of andere landen wel geld gaven aan hulp voor de Chileense vluchtelingen. In onderstaand bericht is te zien hoe het *Nederlands Dagblad* noemt hoeveel vluchtelingen Nederland opneemt maar meteen daarna ook noemt hoeveel andere landen voor hun rekening zullen nemen. Hiermee wordt de beslissing om vluchtelingen toe te laten gerechtvaardigd.

Nederland heeft dinsdag officieel zijn bereidheid bevestigd, 50 vluchtelingen uit Chili op te nemen. Naar een woordvoerder van het commissariaat van de VN voor de vluchtelingen in Genève meedeelde, heeft Nederland voorts laten weten dat het met een miljoen gulden het werk van de hulporganisatie van de VN in Chili zal steunen. België zal ook 50 Chileense vluchtelingen opnemen. Tot dusver hebben Zweden en Zwitserland toegezegd dat zij elk 200 Chileenen zullen opnemen, terwijl Finland er 100 voor zijn rekening zal nemen.¹¹¹

Niet alleen de Nederlandse kranten hielden andere landen in de gaten. Ook de Nederlandse overheid was zich erg bewust van andere landen. Voordat er gehoor werd gegeven aan een oproep van de UNHCR om een contingent vluchtelingen op te nemen, werd er altijd eerst gecheckt of andere landen ook toestemming zouden geven. Ook werd in de gaten gehouden hoeveel vluchtelingen zij zouden opnemen. Als er niet genoeg andere landen bereid waren om vluchtelingen toe te laten dan was dit voor het kabinet een reden om het verzoek van de UNHCR te weigeren.

3.3 Het ‘medelijden en begrip’ frame

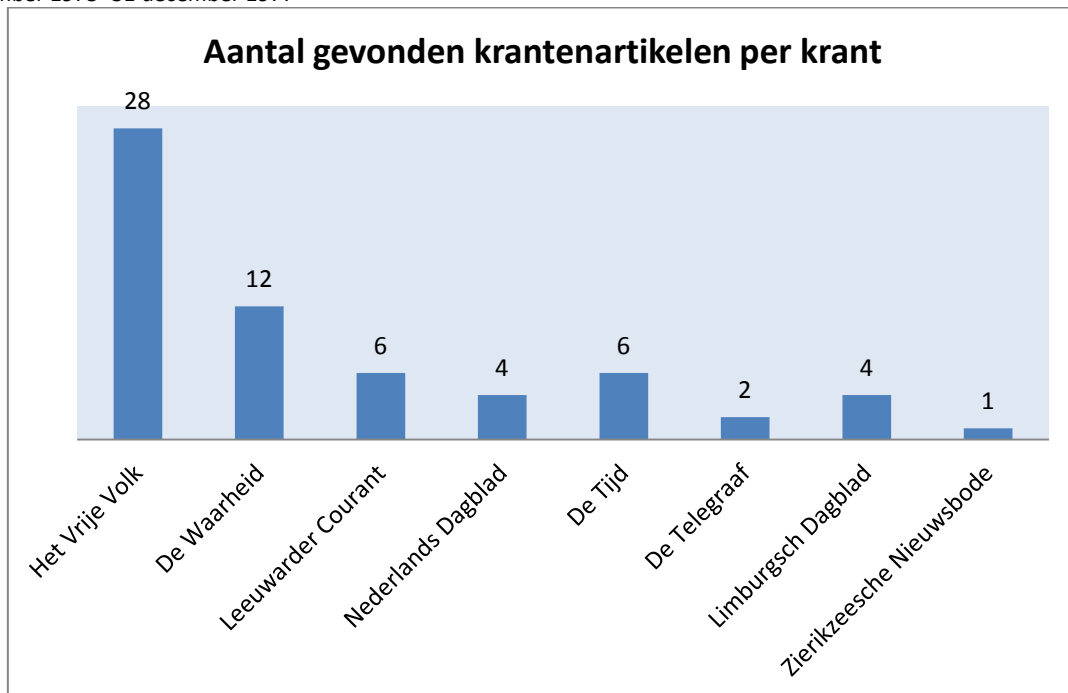
¹¹⁰ ‘Ambassaderaad mr. Hoytink helpt vluchtelingenstroom’, *Leeuwarder Courant*, 12 november 1973 (krantenartikel 41)

¹¹¹ ‘Europa neemt vluchtelingen uit Chili op’, *Nederlands Dagblad*, 15 november 1973 (krantenartikel 44)

Van de in totaal 221 gevonden krantenartikelen die betrekking hebben op Chileense vluchtelingen in Nederland zijn er 63 die binnen het 'medelijden en begrip' frame vallen. Dit zijn krantenartikelen waarin persoonlijke verhalen en soms gruwelijke details worden genoemd over Chileense vluchtelingen in Nederland. De artikelen binnen dit frame lijken tot doel te hebben om medelijden en begrip te kweken voor de Chileense vluchtelingen en voor de noodzakelijkheid van hun komst naar Nederland.

In figuur 3.4 is te zien uit welke kranten de krantenartikelen binnen dit frame afkomstig zijn.

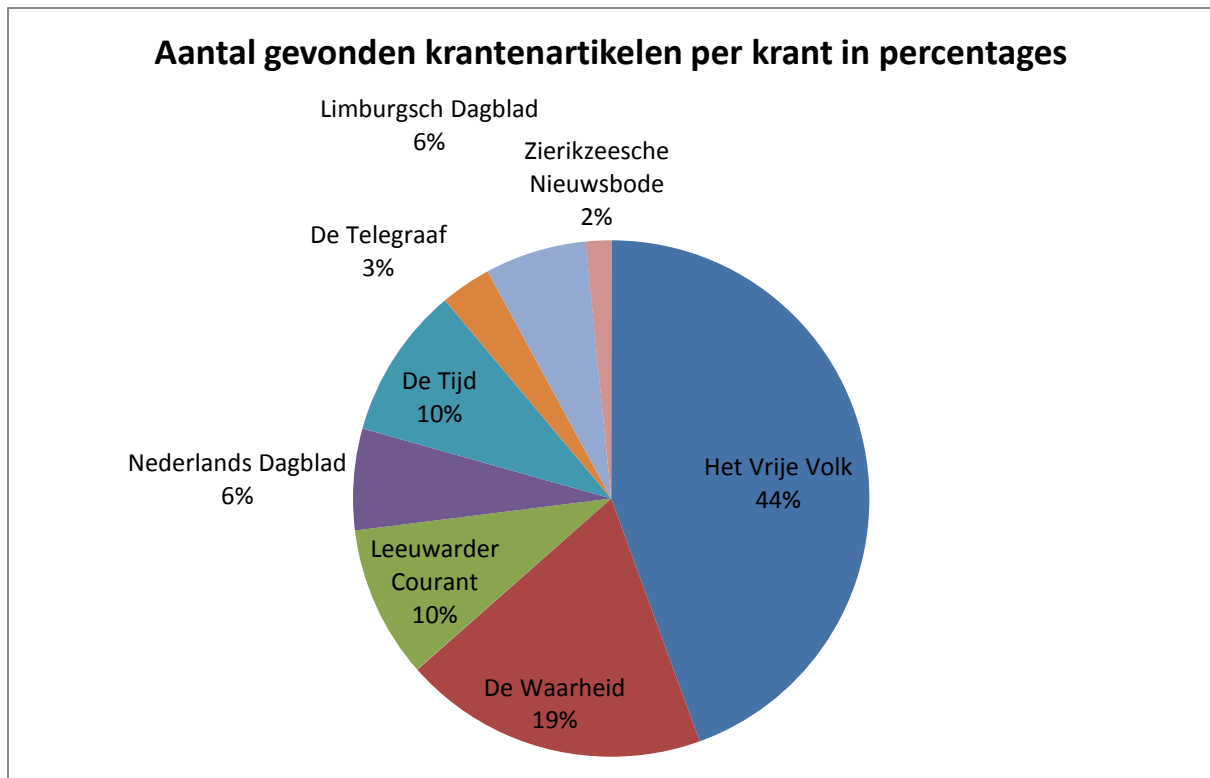
Figuur 3. 4 Aantal gevonden krantenartikelen per krant binnen het frame 'medelijden en begrip' in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

In figuur 3.5 is te zien hoe bovenstaande cijfers er percentueel uitzien, dit om een vergelijking met het totaalbeeld mogelijk te maken.

Figuur 3.5 Aantal gevonden krantenartikelen per krant binnen het frame 'medelijden en begrip' in percentages in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

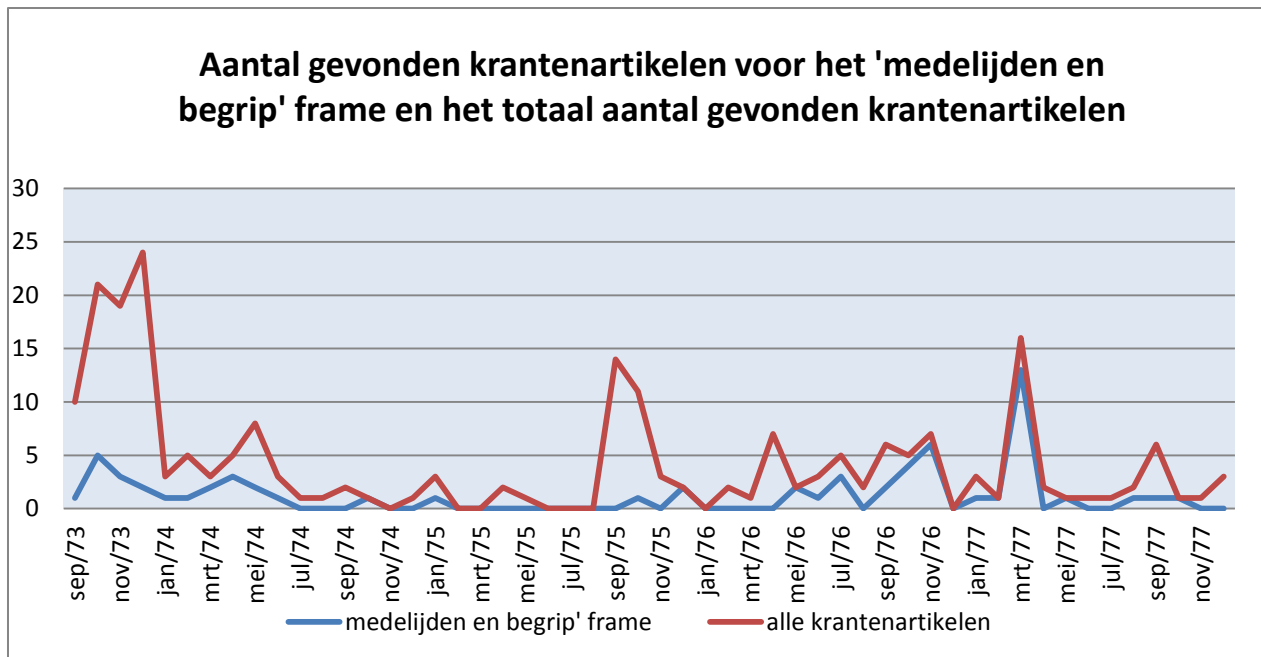

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Opvallend is dat het percentage artikelen uit *Het Vrije Volk* 44% is, waar dat bij het totaalbeeld 32% is.

Naast uit welke kranten de berichten afkomstig zijn, is onderzocht in welke maanden van de onderzoeksperiode de krantenartikelen zijn verschenen. In figuur 3.6 is te zien hoe de publicatie van de verschillende artikelen binnen het frame én van alle artikelen is verspreid.

Figuur 3.6 Spreiding publicatie krantenartikelen over Chileense vluchtelingen per maand voor het frame 'medelijden en begrip' en het alle gevonden artikelen in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

In figuur 3.6 is goed te zien dat er in september en november 1975 een piek is in de publicatie van alle gevonden artikelen. Deze piek mist in het 'medelijden en begrip frame'. Ook is te zien dat de piek in maart 1977 in het totale aantal gevonden artikelen bijna alleen bestaat uit artikelen binnen het medelijdenframe.

Voorpleiters van de komst van Chileense vluchtelingen naar Nederland en van hulp aan deze groep stonden sterk in de discussie. Met alle 'zielige' verhalen van en over de Chileense vluchtelingen hadden zij een troef in handen.

De kranten besteedden aandacht aan de verhalen van de vluchtelingen die naar Nederland waren gekomen. Er is aandacht voor de gruwelijkheden die verschillende individuen hebben meegemaakt in Chili. Zo publiceerde *De Tijd* op 1 maart 1974 een groot interview met de naar Nederland gevluchte vakbondsleider Eduardo Rojas. Rojas werd als vakbondsleider na de staatsgreep meteen door de junta als een gevaar aangemerkt. Na de coup hield hij zich veertien dagen schuil, sloep elke nacht in een ander huis en bedacht elke dag een andere vermomming. Uiteindelijk wist hij zichzelf in veiligheid te brengen doornaar de Finse ambassade te vluchten. Vanuit daar mocht hij naar Nederland komen.¹¹² Rojas vertelde ook dat er op dat moment in Chili nog steeds mensen werden gedood.

¹¹² H. Maurits, 'Na vijf maanden in ambassade. Chileense vakbondsleider vlucht naar Nederland', *De Tijd*, 1 maart 1974 (krantenartikel 83)

‘Maar dan niet officieel. Het heet nu dat ze op de vlucht zijn neergeschoten. Ook verdwijnen er domweg mensen zonder dat iemand weet waarheen. Dat is een normale situatie’.¹¹³

In hetzelfde artikel wordt ook gesproken met de eveneens naar Nederland gevluchte ingenieur Jaime Moreno Mickle die, in tegenstelling tot Rojas, wel dieper durft in te gaan op de martelingen die plaatsvonden in Chili. Moreno Mickle werd drie dagen na de coup aangehouden, nadat hij eerst al zijn baan was verloren bij de Nationale Oliemaatschappij. De reden voor het ontslag was zijn lidmaatschap van een linkse politieke partij. Moreno Mickle deed zijn afschuwelijke ervaringen na zijn aanhouding uit de doeken. Daarbij schuwde de krant het niet om martelingen en intimidaties tot in detail te beschrijven.

Om elf uur 's avond kreeg ik een zak over mijn hoofd en werd meegenomen. Ze zeiden dat ik zou worden doodgeschoten en deden net alsof alles daarvoor werd klaar gemaakt. Mijn horloge en ring werden afgenomen omdat ik die toch niet meer nodig had. Ik was een extremist en moest sterven. In plaats daarvan werd ik later overgebracht naar een politiebureau waar wij met een man of zestig in een cel van zeven bij zeven meter, waarin vijf centimeter water stond, moesten gaan liggen. As je bewoog kreeg je een klap met een geweerkolf. Plotseling werden er drie man weggehaald en in een kamer naast ons afgetuigd. We hebben ze de hele nacht horen schreeuwen, maar niet meer teruggezien. De volgende morgen ging ik terug naar mijn oude plaats, waar ik tweemaal werd opgehaald om zogenaamd te worden gefusilleerd. Dat spelletje heeft drie dagen geduurd.¹¹⁴

Na zijn verhoord werd Moreno Mickle overgebracht naar het stadion in Santiago waar duizenden andere gevangenen zaten. Ook over deze ervaring heeft hij schokkende dingen te vertellen:

Wat me het eerst opviel was dat de helft van de ongeveer achtduizend gevangenen er slecht aan toe was. Ze hadden verwondingen of waren volkomen apathisch, net alsof ze high waren door het gebruik van drugs. Maar dat kwam door de elektroshocks die ze kregen, waarbij er elektrische stroom door het lichaam wordt gevoerd via de tepels of de testikels. Verder liepen er mannen rond bij wie met een mes de initialen van de partij waarvan ze lid waren, bijvoorbeeld de UP (Unidad Popular) in hun rug waren gesneden. Ik heb ook gezien hoe een soldaat die weigerde mee te werken aan de martelingen in elkaar werd geslagen door tien militairen.

¹¹³ H.Maurits, ‘Na vijf maanden in ambassade. Chileense vakbondsleider vlucht naar Nederland’, *De Tijd*, 1 maart 1974 (krantenartikel 83)

¹¹⁴ Ibidem

Iedereen moest er naar kijken als een soort voorbeeld. Hij kon naderhand niet meer staan omdat al zijn botten waren gebroken door de geweerkolven terwijl zijn gezicht was vervormd tot een onherkenbare, bloederige massa.¹¹⁵

Naast verhalen over de ervaringen van de Chileense vluchtelingen in Chili, zijn er binnen het medelijden en begrip frame krantenartikelen die gaan over de aankomst van de Chilenen in Nederland en hoe het hen hier vergaat.

In figuur 3.7 is een foto te zien van een groep Chileense vluchtelingen direct na aankomst op Schiphol. Door een foto te plaatsen van kinderen en zelfs een baby werd de kwetsbaarheid van de groep vluchtelingen benadrukt.

Figuur 3.7

Bron: *De Tijd*, 'Nieuwe groep Chilenen in Nederland' 6 november 1973

Over hoe het de Chileense vluchtelingen vergaat in Nederland verschenen ook krantenartikelen. Er werd door Nederlandse vrijwilligers op gewezen dat de Chileense vluchtelingen het materieel gezien redelijk voor elkaar hadden,¹¹⁶ hoewel dit later ook weer werd tegengesproken.¹¹⁷ De problemen lagen op een ander gebied. Op 10 april 1974 publiceerde *De Tijd* een artikel waarin zij het volgende probleem noemen:

¹¹⁵ Ibidem

¹¹⁶ B. Herbergs, 'Taal struikelblok voor Chilenen', *Het Vrije Volk*, 18 april 1974 (krantenartikel 89)

¹¹⁷ T. Harmsma, 'Chileense vluchtelingen: het grootste probleem is werk vinden', *Het Vrije Volk*, 3 januari 1977 (krantenartikel 184)

Het grondprobleem waar ze mee zitten is de onmacht ten opzichte van de situatie in hun eigen land. En het feit dat ze gedwongen zijn hier voor onbepaalde tijd te leven. In een vreemd land dat ze zelf niet gekozen hebben en van waaruit je machteloos bent om iets te doen voor je eigen land en de dingen waar je mee bezig was. Vele mensen hebben zich enorm ingespannen voor de zaak-Allende. Het verblijf in Nederland zien ze als een transit. Als het tij keert gaan ze terug. Het probleem is ook dat ze niet weten hoe ze zich moeten instellen ten opzichte van de tijdelijke situatie.¹¹⁸

Acht dagen later publiceerde *Het Vrije Volk* een artikel waarin zij de Nederlandse taal het grootste struikelblok noemden voor de Chileense vluchtelingen. Dit werd verteld door Joop Wagener, die ooit priester was in de sloppenwijken van Santiago maar inmiddels was getrouwd en in Nederland werkte als begeleider van Chileense vluchtelingen in dienst van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (CRM). Wagener vertelde over de cursussen die zij aanboden aan de Chileense vluchtelingen. In 16 weken probeerde men hen klaar te stomen voor de Nederlandse samenleving: 'de eerste zes weken keiharde taal en grammatica, later naast het Nederlands ook meer over Nederland zelf'. Zelf noemde hij het een geniaal plan maar de resultaten vielen helaas tegen:

*'Een enkeling spreekt wel wat Nederlands en kan zich aardig helpen, maar bij de meesten is het niet helemaal uit de verf gekomen. Sommigen kunnen er nog steeds geen touw aan vastknopen'.*¹¹⁹

Als reden voor het falen van de lessen noemt Wagener:

Een aantal moest de lessen, die in de schooluren van 's morgens zeven tot 's middags vier worden gegeven, plotseling afbreken omdat ze in het land een baan kregen. Anderen, die later kwamen, vielen — met een gemist begin — zomaar in. Psychisch staan hun hoofden verder natuurlijk ook niet elke dag naar het keihard Nederlands leren. Velen zijn met hun gedachten vaak nog ginds, ze krijgen brieven, horen hoe beroerd het hun verwanten vergaat. [...] Dat is niet het klimaat om snel kennis op te doen, terwijl men nog met zoveel andere problemen bezig is.¹²⁰

Opvallend is dat in de meeste artikelen het niet de vluchtelingen zelf zijn die om begrip en aandacht vragen maar Nederlanders die hen al te hulp zijn geschoten. Ook als er wordt gevraagd welke problemen er zijn en hoe het met de vluchtelingen gaat, wendt men zich tot de begeleiders, en niet tot de vluchtelingen zelf. Blijkbaar wordt er verwacht dat de vluchtelingen niet voor zichzelf kunnen

¹¹⁸ H. Maurits, 'Chileense vluchtelingen hebben moeite zich hier aan te passen', *De Tijd*, 10 april 1974 (krantenartikel 87)

¹¹⁹ B. Herbergs, 'Taal struikelblok voor Chileenen', *Het Vrije Volk*, 18 april 1974 (krantenartikel 89)

¹²⁰ B. Herbergs, 'Taal struikelblok voor Chileenen', *Het Vrije Volk*, 18 april 1974 (krantenartikel 89)

opkomen, niet kunnen benoemen hoe het met ze gaat en misschien zelfs wel te kwetsbaar zijn om hierover te praten. In ieder geval laat het zien dat de kranten de Chilenen als kwetsbaar portretteerden, waarschijnlijk om te laten zien dat ze echt hulp nodig hebben van Nederland en een goede reden te geven waarom ze in Nederland zijn toegelaten. Ook kan het zijn dat de Nederlandse vrijwilligers meer autoriteit werd toegedicht; zij zouden door de lezer serieuzer worden genomen dan de Chileense vluchtelingen.

Deze houding is ook te zien in de foto's die bij de artikelen werden geplaatst. Men koos ervoor om kinderen te laten zien, soms met het hele gezin en soms alleen. In figuur 3.8 is een Chileens gezin te zien in Huis ter Schie. Het onderschrift luidt: *Chileense vluchtelingen in Huis ter Schie bij Rotterdam. Wachtend op een eigen woning die hen moet verlossen uit dit sombere opvangcentrum met zijn te kleine kamertjes en zijn lange donkere gangen.* De schrijver benadrukt hoe zwaar de vluchtelingen het hebben op hun opvangadres en de baby op de foto maakt het verhaal extra schrijnend.

Figuur 3.8

Bron: *De Tijd*, 'Chileense vluchtelingen hebben moeite zich hier aan te passen' 10 april 1974

Op onderstaande foto staan twee Chileense kindjes in de tuin van Huis ter Schie. De kinderen worden afgebeeld als de zielige kinderen die eindelijk veilig zijn in Nederland en kunnen rustig spelen in de tuin.

Figuur 3.9

Bron: *Het Vrije Volk*'Taal struikelblok voor Chileenen' 18 april 1974

Er zijn ook krantenartikelen waarin zowel aandacht wordt besteed aan wat de vluchtelingen hebben moeten doorstaan in Chili als de problemen die de vluchtelingen zijn tegengekomen als zij in Nederland zijn. Deze krantenartikelen gaan allemaal over Carlos en Antonia, twee Chileense vluchtelingen die niet als uitgenodigde vluchteling naar Nederland kwamen maar op eigen initiatief. De twee ontvluchtten Chili door te doen alsof zij dienst zouden nemen op een schip. Zij werden niet zoals de uitgenodigde vluchtelingen opgevangen maar hen stond een hele andere, veel minder gastvrije houding te wachten bij aankomst in Nederland. Hoe zij in Nederland werden behandeld werd verteld door verschillende kranten, waaronder *De Waarheid*, *Het Vrije Volk* en de *Leeuwarder Courant*. Zij beschreven 'het gesol' met deze twee vluchtelingen. De twee Chileenen kwamen eerst via Italië en België in Nederland aan waar zij een verzoek om politiek asiel indienden. De Nederlandse regering besloot daarop tot uitwijzing omdat 'niet gebleken zou zijn dat zij bij terugkeer in Chili aan vervolging bloot zouden staan'. De mannen werden hierna:

Donderdagochtend in alle vroegte de Belgische grens overgezet. Volgens de vereniging voor vluchtelingen was hen aangeraden in België te proberen asiel te vragen. [...] In Antwerpen aangekomen werden de twee Chilenen echter onmiddellijk in een cel gestopt en bleek zelfs van een mogelijkheid politiek asiel aan te vragen geen sprake te zijn. Met het argument dat zij via Italië België waren binnen gekomen werden de Chilenen vrijdagochtend op het vliegtuig naar Milaan gezet, waar zij maar opnieuw moesten proberen politiek asiel te vragen.¹²¹

Naast uitleg over de 'schandalige' behandeling van de twee vluchtelingen was er ook aandacht voor hun persoonlijke verhalen.

Carlos liet een vrouw met twee kinderen en inwonende oude moeder achter. Antonio een vrouw met een kind. Beiden zouden hun familieleden graag vanuit Noord-Chili hebben meegenomen, maar dat kost per gezin zowat f12.000 aan vliegkaartjes „en dat geld hadden we eenvoudig niet.” De twee vluchtelingen hebben nauwelijks een idee; hoe het thuis toe gaat. Contacten met het thuisfront verlopen zeer moeizaam. Brieven worden geopend en al te openhartige taal wekt argwaan want officieel Chili weet nog steeds niet beter of het tweetal doet serieuze pogingen aan te monteren op een zeeschip ergens in West-Europa. Chili is niet alleen economisch een land geworden waar het beroerd leven is, zegt Carlos, ook in sociaal opzicht - wat vrijheden betreft die vroeger normaal waren is het er „niet leuk”.¹²²

Er waren ook krantenartikelen binnen dit frame die gaan over alle activiteiten die de Chileense vluchtelingen, alle organisaties en vrijwilligers (de voorpleiters) ontplooiden om meer begrip en steun te realiseren onder het Nederlandse volk. Er zijn in totaal 12 krantenartikelen waarin werd gerept over deze activiteiten. Een van de meest in het oog springende activiteiten waren verschillende protesten die werden georganiseerd. Zoals verwacht berichtten vooral *De Waarheid* en *Het Vrije Volk* over deze protesten; zij steunden immers de komst en de hulp aan Chileense vluchtelingen. Op zaterdag 15 september 1973, enkele dagen na de coup, werd een groot protest georganiseerd tegen de machtsgreep van Pinochet. Op het Beursplein in Amsterdam verzamelden zich 'tienduizenden Nederlanders' die 'hun warme en strijdbare solidariteit met het volk van Chili hebben gedemonstreerd in ongekend massale betogingen'.¹²³ Verschillende politici spraken op de

¹²¹ 'Via België en Italië weer terug in Nederland. Schandalig gesol met Chileense vluchtelingen', *De Waarheid*, 7 maart 1977 (krantenartikel 194)

¹²² 'Vlucht uit Chili door werk op booreiland', *Het Vrije Volk*, 9 maart 1977 (krantenartikel 199)

¹²³ 'Duizenden Nederlandse demonstranten: Solidair met Chili! Weg met de junta!', *De Waarheid*, 19 september 1973 (krantenartikel 1)

manifestatie waaronder de PvdA-minister van ontwikkelingshulp, Pronk. Ook in Groningen, Utrecht, Rotterdam, Nijmegen, Tilburg en Den Bosch gingen mensen de straat op. Deze grote opkomst tijdens de protesten duidde volgens *De Waarheid* op de 'betrokkenheid van het Nederlandse volk bij de strijd die in Chili wordt geleverd'.¹²⁴ Aan latere protesten deden naast Nederlandse sympathisanten ook veel inmiddels in Nederland gearriveerde Chileense vluchtelingen mee. Ieder jaar in de onderzoeksperiode werd rond 11 september er een groot protest georganiseerd. Tijdens de manifestatie van 1975 deed premier Den Uyl het woord. Tijdens zijn speech liet hij zich fel uit over de junta en riep op tot solidariteit met het Chileense verzet. Ook zei hij 'niet te rusten voordat de Chileense junta heeft gecapituleerd en aan de terreur in Chili een eind is gekomen. In feite gaat het niet alleen om Chili, maar om de strijd tegen het fascisme, tegen de onderdrukking in heel de wereld.'¹²⁵ Naast aandacht voor de protesten berichtten *De Waarheid* en *Het Vrije Volk* ook over pogingen en oproepen tot een boycot van Chileense producten. Met de kreet '*Geen Chileense bloedappels voor Holland!*' werd opgeroepen om schepen met Chileens fruit niet meer tot de Nederlandse havens toe te laten.¹²⁶

Toen duidelijk werd dat de Chileenen niet snel naar Chili zouden kunnen terugkeren, besloten veel vluchtelingen om zich in Nederland in te zetten voor de strijd tegen de junta en voor het verspreiden van het gedachtegoed van Salvador Allende. De Chileense vluchtelingen probeerden onder andere door middel van het organiseren van informatieavonden Nederlanders bekend te maken met de situatie in Chili. Er werd informatie verstrekt over de politieke situatie en over het verzet maar er was ook ruimte voor discussie. Zo werd er bijvoorbeeld in het Salvador Allende centrum in Rotterdam een forumavond georganiseerd waarbij er door vier Chileense vluchtelingen gediscussieerd werd over de problemen in Chili en hoe deze het beste aangepakt konden worden.¹²⁷ In Spijkenisse organiseerden de vluchtelingen een bijeenkomst om 'nader kennis te maken met de plaatselijke bevolking en zoveel mogelijk interesse te wekken voor de huidige situatie in hun land'.¹²⁸ Naast het onder de aandacht brengen van de politieke situatie probeerden de Chileense vluchtelingen de Nederlanders ook kennis te laten maken met de Chileense cultuur. Er werden culturele avonden georganiseerd waarop Chileense films werden vertoond, muziek werd gemaakt en er Chileens voedsel kon worden gegeten. Deze avonden vonden plaats in de grote steden maar zeker ook in kleinere steden en zelfs in dorpen. Zo werd in Brunssum op 11 september 1977 een Chilidag georganiseerd. Er was een rommelmarkt waar 'Chileense hapjes verkrijgbaar zijn, een fototentoonstelling is ingericht en kunstnijverheid uit Chili te zien en te kopen is'. Daarnaast traden

¹²⁴ 'Felle aanklachten tegen beulen van Chili', *De Waarheid*, 17 september 1973 (krantenartikel 2)

¹²⁵ 'Den Uyl: solidariteit met Chileens verzet', *Het Vrije Volk*, 12 september 1975 (krantenartikel 119)

¹²⁶ 'Geen Chileense bloedappels voor Holland!', *Het Vrije Volk*, 27 maart 1976 (krantenartikel 146) en 'Commissie voor boycot goederen uit Chili', *Het Vrije Volk*, 13 april 1976 (krantenartikel 148)

¹²⁷ 'Forumavond in Salvador Allende centrum', *Het Vrije Volk*, 3 december 1973 (krantenartikel 219)

¹²⁸ 'Chilenen nodigen bevolking uit', *Het Vrije Volk*, 31 augustus 1977 (krantenartikel 210)

er Chileense zangers op en werd de film 'Oorlog der mummies' gespeeld die 'een beeld geeft van de regering tijdens het bewind van de democratisch gekozen regering van Allende en de machtsgreep van de militairen onder leiding van generaal Pinochet'. De Chilidag eindigde met het voordragen van Chileense gedichten en een interview met een Chileense vluchteling.¹²⁹ Deze dag in Brunssum was onderdeel van een reeks van Chilimanifestaties in onder andere Maastricht, Sittard en Heerlen.¹³⁰ Naast het bekend maken van Nederlanders met de Chileense cultuur en de politieke situatie hadden veel van deze manifestaties nog een ander doel namelijk het inzamelen van geld. Dit geld was onder andere bestemd voor 'verzetsgroepen in het dictatoriaal bestuurd Chili'.¹³¹ Ook werd er geld ingezameld om familieleden van politieke vluchtelingen en gevangenen te ondersteunen.¹³²

Van de 63 gevonden krantenartikelen binnen het frame gaan er 18 over de misdaden die het regime heeft begaan tegen Chileense vluchtelingen nadat zij gevlucht waren naar een ander land. Het overgrote deel van deze berichten verschijnt in het tweede deel van de onderzoeksperiode, vanaf september 1975 en richt zich op de werkzaamheden van de geheime dienst van het regime in Europa. De eerste twee berichten die verschijnen de DINA hebben betrekking op Engeland. Hierover werd alleen bericht door *De Waarheid* en *Het Vrije Volk*. Zij schreven over een Engelsman die ingehuurd werd door de Chileense ambassade om Chileense vluchtelingen in dat land te bespioneren. Deze Cooper verklaarde:

'In de twee jaar dat hij werkzaam was voor de Chileense ambassade, onder meer foto's te hebben genomen van Chileense ballingen. 'Bovendien „leende", hij documenten uit kantoren van anti-Chileense groeperingen om ze na het maken van fotokopieën weer terug te brengen'.¹³³

Hij liep mee in protesten van de Chileense vluchtelingen en hun sympathisanten en probeerde hen op te zetten tegen de politie en rellen te veroorzaken. Op deze manier zouden de Chileense vluchtelingen een slechte naam krijgen in Groot-Brittannië. Ook had Cooper als taak om de Chileenen te intimideren. Een van de manieren om dat te doen was in te breken in huizen van Chileense vluchtelingen maar 'alle kostbaarheden ongemoeid te laten en alleen alle documentatie en adressen over andere Chileense ballingen te stelen'.¹³⁴ De Engelsman verklaarde met zijn werkzaamheden

¹²⁹ 'Chilidag', *Limburgs Dagblad*, 3 september 1977 (krantenartikel 212)

¹³⁰ 'Chilimanifestaties in Limburg woensdag van start. 80% Chileense kinderen beneden zes jaar zijn zwaar ondervoed', *Limburgs Dagblad*, 3 september 1977 (krantenartikel 211)

¹³¹ 'Chilimanifestaties in Limburg woensdag van start. 80% Chileense kinderen beneden zes jaar zijn zwaar ondervoed', *Limburgs Dagblad*, 3 september 1977 (krantenartikel 211)

¹³² 'Chilidag', *Limburgs Dagblad*, 3 september 1977 (krantenartikel 212)

¹³³ 'Chileense ballingen in Engeland met de dood bedreigd', *De Waarheid*, 22 december 1975 (krantenartikel 143)

¹³⁴ Ibidem

voor de junta te zijn gestopt toen 'men hem had voorgesteld een wapen, geld en valse paspoorten mee te nemen „voor echte serieuze acties" tegen Chileense ballingen'¹³⁵.

Vanaf oktober 1976 verschijnen er in *Het Vrije Volk* 13 artikelen over de werkzaamheden van de DINA dichterbij huis, in Nederland en vooral België. De meeste artikelen zijn groot en bevatten veel details. Het is opvallend dat alleen *Het Vrije Volk* hierover bericht. Een verklaring hiervoor komt uit dit onderzoek niet naar voren. Hoe *Het Vrije Volk* dacht over het Chileense regime en zijn geheime dienst werd meteen duidelijk door de gebruikte termen. Men spreekt van 'een gelegaliseerde terreurbende' en 'de Chileense Gestapo'. Ze beschrijven hoe verschrikkelijk het is voor de vluchtelingen in Nederland en België om oog in oog te kunnen komen staan met hun martelaren.¹³⁶ De DINA legde zich in het buitenland, ook in Nederland en België, toe op 'het infiltreren van groepen vluchtelingen en solidariteitsbewegingen'. Om te kunnen infiltreren in deze organisaties maakte de DINA onder andere gebruik van mensen die 'zich onder dwang van martelingen en gevangenkampen „bereid" hebben verklaard voor de DINA inlichtingen te verzamelen'. Volgens *Het Vrije Volk* gebruikte de DINA familieleden die in Chili waren achter gebleven om de vluchtelingen te chanteren. De vluchtelingen werden onder druk gezet met teksten als 'uw familieleden in Chili, die wel eens gevaar zouden kunnen lopen, wanneer u zich niet aan onze regels houdt'.¹³⁷ De Chileense vluchtelingen in Nederland waren er zelfs van overtuigd dat:

De activiteiten van de DINA passen in een minutieus uitgewerkt plan, dat op de middellange en lange termijn vruchten moet afwerpen en dat vooral het imago van de junta in het buitenland moet verbeteren. De DINA probeert in het kader van dit plan onder meer te bereiken, dat de publieke opinie zich tegen de vluchtelingen keert. Met dat doel organiseert men lastercampagnes, waar de Belgische politie reeds „gunstig" heeft gereageerd door huiszoeken te doen bij Chileense vluchtelingen.¹³⁸

Hoewel men hier beweert dat het plan van de DINA effectief lijkt, publiceerden zij ook een artikel over een Tweede Kamerlid van de PSP dat zich in ieder geval niet laat beïnvloeden door deze lastercampagne maar juist opkomt voor Chileense vluchtelingen:

In zijn schriftelijke vragen zegt de heer Van der Spek met name een onderzoek te willen naar het opslaan van gegevens over politieke gedragingen van Chileense vluchtelingen in ons land, naar

¹³⁵ 'Engelsman bespioneerde vluchtelingen', *Het Vrije Volk*, 17 mei 1976 (krantenartikel 153)

¹³⁶ 'Brussel nieuwe hoofdkwartier Chileense DINA', *Het Vrije Volk*, 19 oktober 1976 (krantenartikel 172)

¹³⁷ A. Knol, 'Hoe Pinochets 'DINA' zijn terreur uitvoert', *Het Vrije Volk*, 19 oktober 1976 (krantenartikel 173)

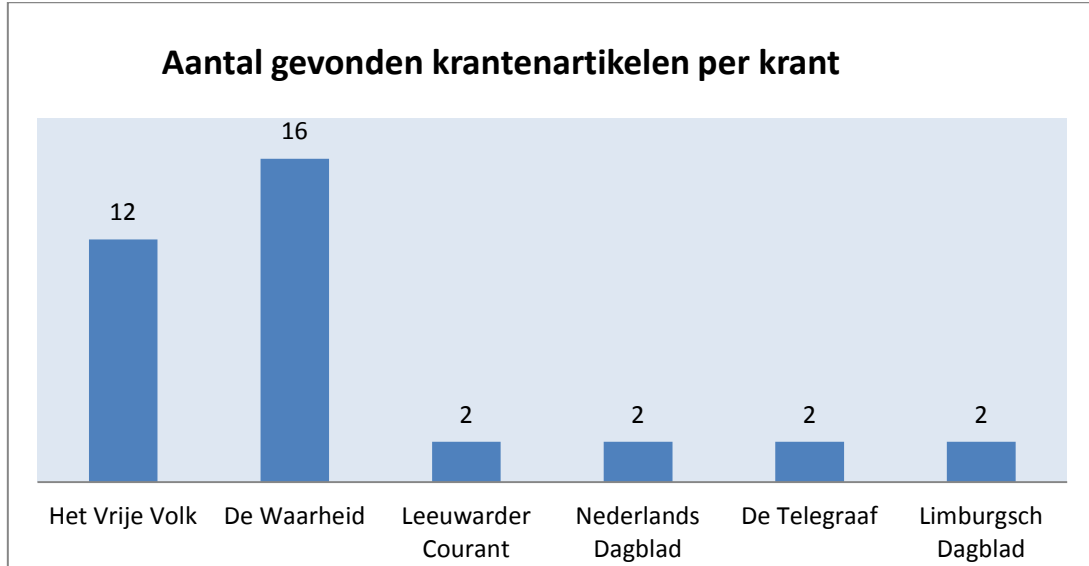
¹³⁸ 'Is België basis voor beulen van DINA?', *Het Vrije Volk*, 6 november 1976 (krantenartikel 181)

het observeren van Chilenen door twee leden van het personeel van de Chileense ambassade en naar het nemen van foto's van Chilenen tijdens demonstraties, onder andere door de tweede secretaris van de ambassade. In zijn vragen informeert de heer Van der Spek naar te nemen maatregelen. Hij vraagt in het bijzonder of aan DINA-agenten en andere Chilenen, die direct betrokken zijn bij vervolging en mishandeling, de toegang tot ons land kan worden ontzegd. Volgens het PSP-Kamerlid gaat het hier om een onmenselijk regime dat voor niets terugdeinst. Hij dringt erop aan de in ons land verblijvende Chileense vluchtelingen te beschermen tegen bedreigingen en intimidaties.¹³⁹

3.4

Het derde frame in dit hoofdstuk bestaat uit 36 krantenartikelen. In al deze artikelen komt een mening naar voren over de handelwijze van de Nederlandse autoriteiten met betrekking tot Chileense vluchtelingen, zowel positief als negatief. De artikelen gaan over de houding en handelwijze van de overheid ten opzichte van de komst van de vluchtelingen maar ook als zij eenmaal in Nederland zijn. In figuur 3.10 is te zien uit welke kranten de 36 artikelen afkomstig zijn.

Figuur 3.10 Aantal gevonden krantenartikelen per krant binnen het frame 'houding van de overheid' in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

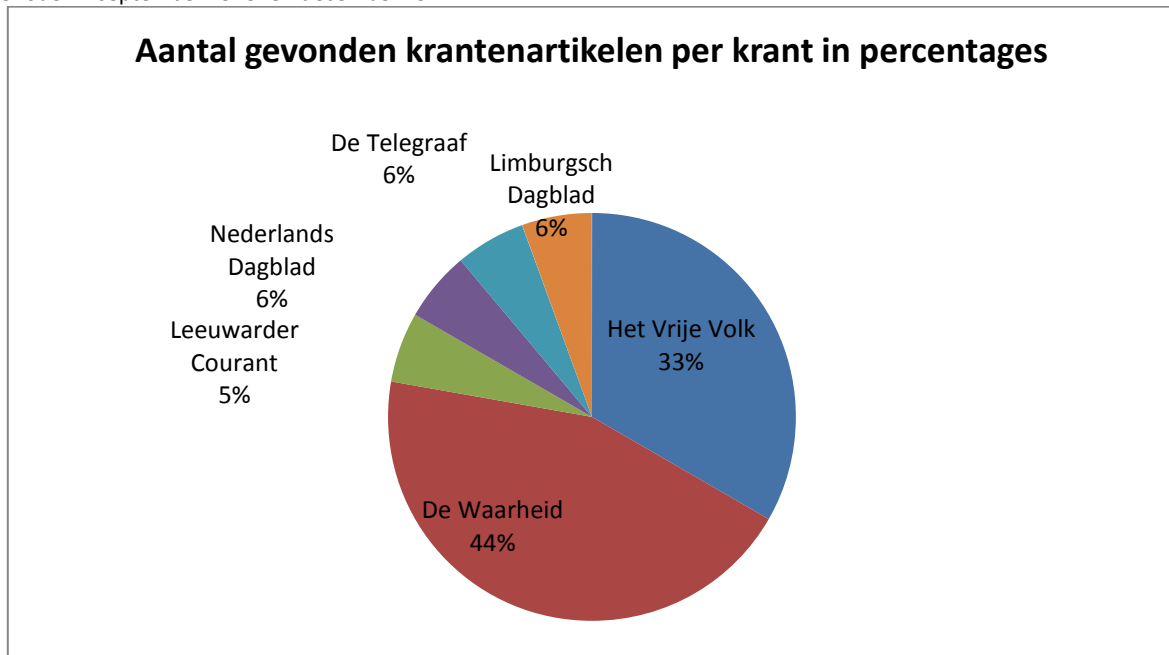

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Wat meteen opvalt, is dat *De Waarheid* de meeste krantenberichten binnen dit frame heeft gepubliceerd. In procenten ziet het beeld er als volgt uit:

¹³⁹ 'Houd DINA agenten buiten het land', *Het Vrije Volk*, 22 oktober 1976 (krantenartikel 175)

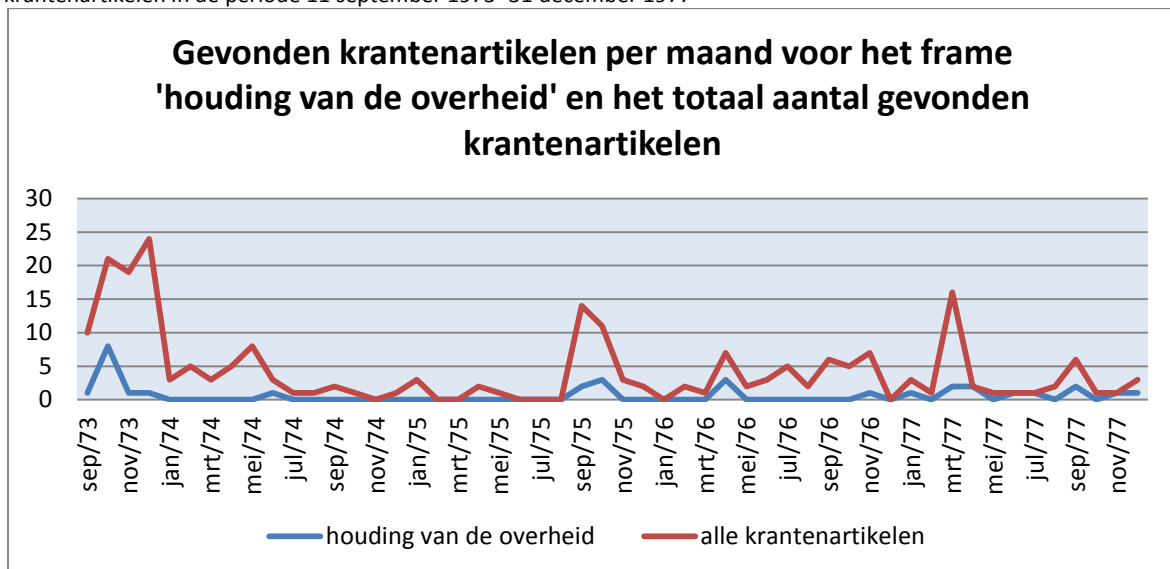
Figuur 3.11 Aantal gevonden krantenartikelen per krant binnen het frame 'houding van de overheid' in percentages in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Van de 36 artikelen binnen het overheidsframe is 44% gepubliceerd door *De Waarheid*. In het totaalbeeld vormen de artikelen gepubliceerd door *De Waarheid* maar 15%. Gezien het feit dat het een communistische krant is en zij een ander soort samenleving en bestuur van het land nastreeft, wekt het geen verbazing dat de krant veel kritiek had op de overheid. Het ligt redelijk in de lijn der verwachting dat een communistische krant artikelen publiceert die gekant zijn tegen het overheidsbeleid.

Figuur 3.12 Aantal gevonden krantenartikelen per maand voor het frame 'houding van de overheid' en het totale aantal krantenartikelen in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

In figuur 3.12 is te zien dat in november en december van 1973 er een piek is in het totale aantal krantenartikelen. Binnen het frame 'houding van de overheid' is deze piek niet te zien. Reden hiervoor is dat veruit de meeste artikelen die voor deze piek in het totaal aantal artikelen zorgt uit het 'vergelijking met buitenland' frame komen. In de maanden september, oktober en november is er een kleine piek te zien in het totale aantal verschenen krantenartikelen. In die maanden verschijnen er geen artikelen die binnen dit frame vallen.

Binnen het 'houding van de overheid' frame zijn er 12 artikelen die gaan over het beleid van de Nederlandse overheid met betrekking tot de Nederlandse ambassade in Santiago en over het gedrag van de Nederlandse ambassadeur.

In meerdere kranten wordt de Nederlandse ambassadeur in Chili ervan beschuldigd dat hij niet genoeg heeft gedaan om vluchtelingen te helpen. Zowel de *Leeuwarder Courant* als *De Waarheid* publiceerden op 16 oktober 1973 een interview met mevrouw Went, secretaresse van de Stichting Oecumenische Hulp aan Kerken en Vluchtelingen. Zij was in Chili geweest en verre van tevreden over de houding van de Nederlandse ambassadeur. Ze zei het volgende over haar gesprek met ambassadeur Goedhart:

'Tijdens mijn verblijf in Chili heeft de Nederlandse ambassadeur, L. J. Goedhart, geweigerd vier niet-Chileense vluchtelingen, die in groot gevaar verkeerden, te helpen. Het waren twee Brazilianen en twee Uruguezen. De heer Goedhart zei mij desgevraagd niet de vrijheid te hebben om buitenlanders asiel te verlenen'.¹⁴⁰

Twee van de vier vluchtelingen vonden onderdak in een andere ambassade maar van de andere twee is nooit meer iets gehoord. De druk op de overheid die mede door deze berichten over de houding van de ambassadeur werd veroorzaakt, zorgde ervoor dat de ambassadeur in Chili werd teruggeroepen naar Den Haag door de minister van Buitenlandse Zaken. Minister Van der Stoep gaf Goedhart de opdracht mee om 'een zo ruim mogelijke uitleg te geven aan de instructies inzake hulpverlening aan buitenlanders die in Chili in moeilijkheden verkeren'. Deze opdracht gaf het ministerie van Buitenlandse Zaken mee aan de ambassadeur om 'elk misverstand uit te sluiten omtrent het beleid van toelating tot de ambassade van buitenlanders die in gevaar verkeren'. *Het Vrije Volk* bleef ook na de nieuwe instructie weinig vertrouwen hebben in de ambassadeur:

¹⁴⁰ 'Ambassadeur Goedhart weigerde hulp aan vier vluchtelingen', *Leeuwarder Courant*, 16 oktober 1973 (krantenartikel 19)

‘Nadat ernstige twijfel is gerezen of de heer Goedhart in staat moet worden geacht leiding te geven aan de Nederlandse ambassade in Santiago bij de hulpverlening aan buitenlanders (en met name Chilenen) die wegens hun politieke overtuiging door de Chileense junta worden vervolgd.’¹⁴¹

Duidelijk wordt dat de manier van handelen van ambassadeur Goedhart niet wordt goedgekeurd, ook niet door de verschillende kranten. In onderstaand bericht is te zien dat *Het Vrije Volk* achter de overheid stond om de ambassadeur op het matje te roepen en ruimere toelatingseisen te stellen:

‘Ambassadeur Goedhart heeft onlangs geweigerd onderdak te verlenen, zelfs maar voor een nacht aan een ex-minister van de regering-Allende en twee leiders van de Radicale partij. (...) Ambassadeur Goedhart weigerde de drie Chilenen onderdak (...) ondanks het feit dat minister Van der Stoel op 16 september, vijf dagen na de staatsgreep, al een extra instructie inzake hulpverlening aan buitenlanders aan de ambassade in Santiago had gezonden’.¹⁴²

In bovenstaand citaat wordt door de krant benadrukt dat de ambassadeur *zelfs* niet voor één nacht een uitzondering kon maken, *ook al* had hij wel al uit Nederland doorgekregen dat dit mocht.

Van alle onderzochte kranten is *De Telegraaf* de enige krant die niet bericht over de houding van de ambassadeur en zijn weigering om buitenlandse vluchtelingen toe te laten in de Nederlandse ambassade. Hieruit valt te concluderen dat *De Telegraaf* het eens was met deze gang van zaken. Tegelijkertijd voelde de krant zich niet geroepen om op te komen voor de ambassadeur en zijn beslissingen.

De meeste kranten hadden dus kritiek op Goedhart en publiceerden artikelen waarmee deze onder druk werd gezet. De Nederlandse overheid reageerde op deze druk door de ambassadeur naar Nederland te laten komen voor een duidelijkere instructie; wel buitenlandse vluchtelingen toelaten als zij in levensgevaar verkeren. Dit besluit van minister Van der Stoel kon wel op goedkeuring van de meeste kranten rekenen.

De besluitvorming rondom de komst van de Chileense vluchtelingen naar Nederland kon op veel kritiek rekenen. In totaal 14 artikelen binnen het ‘houding van de overheid’ frame gaan over het aantal vluchtelingen dat naar Nederland zou mogen en kunnen komen. In tegenstelling tot de vorige kwestie mengde *De Telegraaf* zich wel in de discussie over het aantal toe te laten vluchtelingen en hoe de overheid hierover besloot. De mening van *De Telegraaf* komt met name naar voren in de berichtgeving over een incident binnen de regering. De regering zou tijdens een vergadering hebben

¹⁴¹Goedhart voor richtlijnen naar Den Haag’, *Het Vrije Volk*, 18 oktober 1973 (krantenartikel 17)

¹⁴²Ibidem

besloten om nog 150 politieke vluchtelingen uit Chili toe te laten. Op dezelfde dag sprak premier Den Uyl tijdens een persconferentie over enkele honderden vluchtelingen. Daarna bleek in de officiële notulen van de vergadering 350 te worden genoemd, terwijl drie ministers zeker wisten dat er in de vergadering was gesproken over 150 vluchtelingen en dit in de voorlopige notulen ook terug te vinden was. *De Telegraaf* sprak van 'een uiterst vreemde zaak, die nader onderzoek vereist. Daarbij zal duidelijkheid moeten worden verschaft. Niet alleen over het juiste aantal toe te laten Chilenen, maar ook over de merkwaardige gang van zaken rond de notulen'.¹⁴³

Uit de berichtgeving rondom dit incident blijkt ook dat zij niet achter het besluit staan om meer vluchtelingen uit Chili in Nederland toe te laten. Volgens hen zou het besluit pas zijn genomen nadat 'van linkse zijde in ons land reeds geruime tijd sterk was aangedrongen op een verruiming van het toelatingsbeleid voor Chilenen'.¹⁴⁴

De Waarheid berichtte ook over dit incident maar in andere bewoordingen. Zij noemen nergens dat men heeft gesjoemeld met de notulen, waar dit door *De Telegraaf* juist erg breed werd uitgemeten. Daarnaast lieten zij ook blijken 150 vluchtelingen maar een kleine groep te vinden door te spreken van *slechts* 150 vluchtelingen.¹⁴⁵ *De Waarheid* had juist kritiek op de regering omdat zij niet genoeg vluchtelingen toe lieten. In een eerder artikel in september 1975 publiceerden zij een lijst met eisen die zij per telegram aan premier Den Uyl hadden duidelijk gemaakt. Een van die eisen was:

'Dat zij de thans geldende beperkende toelatingseisen voor Chileense politieke gevangenen en vluchtelingen laat vallen en een beleid gaat voeren dat er op is gericht zoveel mogelijk vervolgde Chileense democraten en patriotten uit de handen van het huidige bewind te halen en deze gastvrijheid in ons land aan te bieden'.¹⁴⁶

Het beleid dat de Nederlandse overheid voerde ten opzichte van de Chileense vluchtelingen die al in Nederland waren, leverde 10 krantenartikelen op. In geen van deze artikelen waren de kranten enthousiast over de Nederlandse autoriteiten. In het 'medelijden en begrip' frame in paragraaf 3.3 werd al aandacht besteed aan de zaak van de twee Chileense vluchtelingen Carlos en Antonia die op eigen initiatief naar Nederland waren gekomen. Hun verhaal werd breed uitgemeten in verschillende artikelen. Zij werden vanuit Nederland eerst teruggestuurd naar België waarna zij op het vliegtuig naar Milaan werden gezet. Daar werden de twee mannen vervolgens opgewacht om weer terug

¹⁴³ 'Mislukt', *De Telegraaf*, 3 oktober 1975 (krantenartikel 129)

¹⁴⁴ Ibidem

¹⁴⁵ 'Ministers ruziën over toelating Chilenen', *De Waarheid*, 3 oktober 1975 (krantenartikel 128)

¹⁴⁶ 'Eis aan regering Den Uyl. Volledige isolering van CIA-bewind in Chili', *De Waarheid*, 6 september 1975 (krantenartikel 114)

gestuurd te worden naar Brussel. Uiteindelijk werden zij door de Belgische politie naar Nederland uitgezet waar werd bedreigd met uitzetting naar Chili. Onder druk vanuit de samenleving onder andere veroorzaakt door de verschijning van deze krantenberichten werd uiteindelijk besloten om de twee mannen in Nederland te laten blijven. Maar het optreden van de Nederlandse autoriteiten tijdens deze hele affaire kan vanuit verschillende kranten op flinke kritiek rekenen. Op 5 maart 1977 schreef *De Waarheid* het volgende over de handelwijze van de Nederlandse overheid:

‘Mededelingen die door verschillende organisaties worden gedaan bevestigen dat de Nederlandse regering het Chileense vluchtelingen zeer moeilijk maakt zich in ons land te vestigen of zelfs maar op bezoek te komen’.¹⁴⁷

Er werd beweerd dat vooral de vluchtelingen die op eigen initiatief naar Nederland waren gekomen en dus niet waren geselecteerd in Chili zonder pardon het land werden uitgezet. Het is *De Waarheid* die hierover het meeste berichtte en deze houding van de overheid het meest afkeurde. Om het bericht meer geloofwaardigheid te geven werd de jurist mr. F. van der Reijt als ‘expert’ aangedragen.

Ook vertegenwoordigers van de vereniging voor vluchtelingen en het Chilicomité hebben scherpe kritiek gebracht op het ministerie van justitie. (...) Volgens de jurist mr. F. van der Reijt is de tactiek van het ministerie van justitie erop gericht iedere individuele aanvraag van Chileense vluchtelingen af te wijzen. „Steekt er dan onverhoopt een storm van kritiek op en blijkt dat een groep Nederlanders zich het lot van de betreffende Chileen heeft aangetrokken dan wordt die afwijzing in de meeste gevallen weer ingetrokken.”¹⁴⁸

De Waarheid berichtte ook over het feit dat er vanuit de samenleving kritiek is gekomen op deze gang van zaken. Wederom was de jurist mr. F. van der Reijt aan het woord:

Van het optreden van veel groepen en acties van advocaten is het ministerie wel geschrokken. Als er op korte termijn geen wijziging in het beleid komt, dan vrees ik wildwest-toestanden in de rechtspraak, met korte gedingen en zo. Nederland is een rechtsstaat. Dat betekent, dat je de normale procedures moet kunnen volgen. Thans worden er uitzonderingen gemaakt. En met name ten aanzien van politieke vluchtelingen.¹⁴⁹

¹⁴⁷ ‘Chileen op Schiphol teruggestuurd’, *De Waarheid*, 3 september 1977 (krantenartikel 193)

¹⁴⁸ Ibidem

¹⁴⁹ ‘Belgische zuinigheid besliste over lot van gevluchte Chileenen’, *De Waarheid*, 12 maart 1977 (krantenartikel 201)

Ook de Nederlandse vreemdelingenpolitie werd bekritiseerd. *De Waarheid* interviewde een medewerker van het Chilicomité en die zei het volgende over de vreemdelingenpolitie:

‘Misschien is de vreemdelingendienst onderbezet, ik weet het niet, maar als wij met een vluchteling binnenkomen, dan klinkt het: „O, daar heb je er weer een. Er komen een man of vijf omheen staan, er wordt wat geschamperd en er heerst een sfeer van: ach, alle vreemdelingen zijn toch hetzelfde”.¹⁵⁰

Ook een ander incident zorgde voor de publicatie van enkele berichten waarin veel kritiek werd geuit op de politie. Zowel *De Waarheid* als *Het Vrije Volk* berichtten over een politie-inval in een trefcentrum van de vereniging ‘Latijns-Amerikaanse solidariteit’. Daarbij vielen twintig agenten in burger binnen, doorzochten het hele gebouw en namen alle bezoekers, behalve de Nederlanders, mee naar het bureau. De Chileense vereniging die het trefcentrum beheerde protesteerde vooral tegen ‘de manier waarop de inval werd gedaan en alle aanwezigen werden behandeld’. De politie verklaarde op zoek te zijn naar zakkenrollers maar dat werd door de aanwezigen in twijfel getrokken want zeiden zij:

‘Als het om bekend staande zakkenrollers ging, zoals de politie zegt, waarom werden die dan niet bijvoorbeeld bij het uitgaan van de club aangehouden?’. De Chilenen noemen de inval ‘duidelijk een grove intimidatie, waarvan de politie het effect niet kan wegnemen door de verklaring van de woordvoerder dat het optreden beslist niet tegen politieke vluchtelingen gericht was.’¹⁵¹

3.5 ‘Linkse hobby’ frame

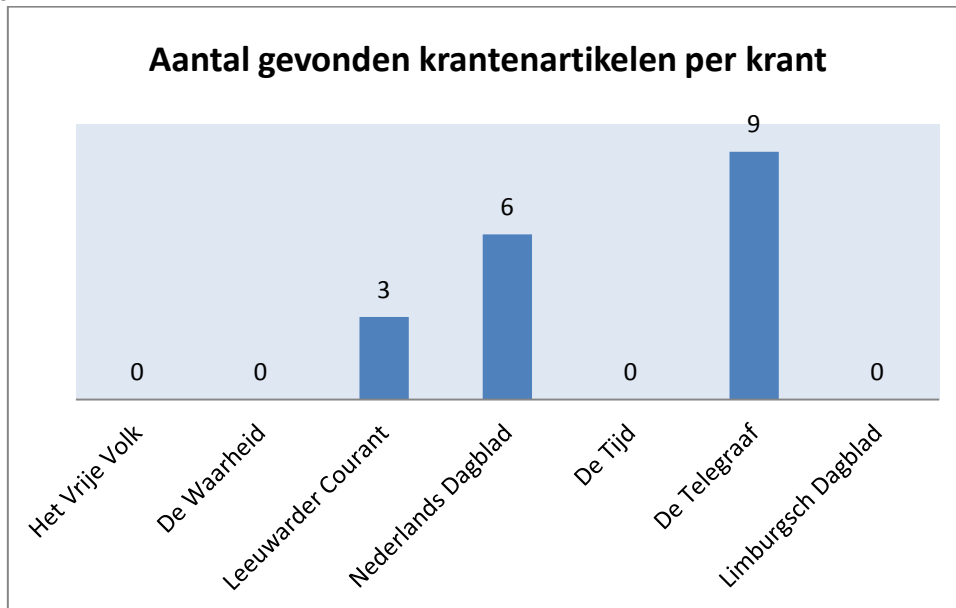
Het ‘linkse hobby’ frame bestaat uit 18 artikelen. In deze 18 artikelen wordt er commentaar gegeven op de komst van de Chileense vluchtelingen naar Nederland. Dit frame heeft de naam ‘linkse hobby’ meegekregen omdat er in al de artikelen kritiek wordt geleverd op hoe ‘links’ Nederland omgaat met de Chileense vluchtelingen en de besluitvorming rondom hun komst. ‘Links’ Nederland staat niet stil bij wat voor gevolgen de komst van de vluchtelingen zou kunnen hebben. Er worden verschillende argumenten genoemd die de tegenpleiters gebruiken om hun standpunt te verdedigen.

In figuur 3.13 is te zien uit welke kranten de gevonden artikelen binnen dit frame afkomstig zijn.

¹⁵⁰ Ibidem

¹⁵¹ ‘Politie-inval in Chileens centrum in Amsterdam’, *De Waarheid*, 18 april 1977 (krantenartikel 204)

Figuur 3.13 Aantal gevonden krantenartikelen per krant voor het 'linkse hobby' frame in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

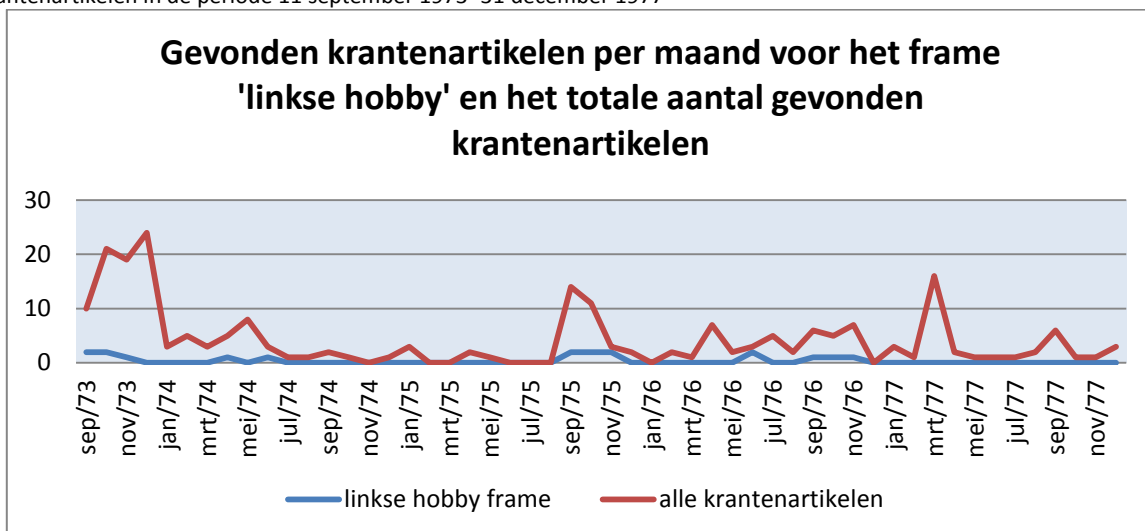

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Het Vrije Volk en *De Waarheid* publiceerden geen artikelen die gerangschikt kunnen worden binnen dit frame. Dit ligt in de lijn der verwachting gezien dit frame alleen krantenartikelen bevat waarin commentaar wordt geleverd op links Nederland. *De Telegraaf* is als rechts georiënteerde krant de grootste leverancier binnen dit frame, ook dit is niet onverwacht. Gezien het redelijk kleine aantal artikelen binnen dit frame is besloten om een cirkeldiagram met percentages achterwege te laten aangezien dit niet veel duidelijkheid zou kunnen verschaffen.

In onderstaande figuur is te zien hoe de publicatie van de 18 artikelen is verdeeld over de onderzoeksperiode.

Figuur 3.14 Aantal gevonden krantenartikelen per maand voor het frame 'linkse hobby' en het totale aantal krantenartikelen in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

De tendens van het 'linkse hobby' frame volgt die van het totale aantal gevonden krantenartikelen, behalve in maart 1977.

Zowel in het *Nederlands Dagblad* als in *De Telegraaf* twijfelt men aan de oprechtheid van de (linkse) Nederlandse regering om Chileense vluchtelingen te helpen. Zij zouden hen alleen te hulp schieten omdat ze grote verwantschap voelen met het gevallen regime van Allende. Als zij rechts politieke vluchtelingen waren die waren verdreven door een links regime dan zou de ontvangst en de houding heel anders zijn zo beweren de twee kranten. Het *Nederlands Dagblad* publiceerde op 20 november 1975 een artikel waarin werd beweerd dat de Nederlandse regering heel anders omging met de (linkse) Chileense vluchtelingen dan met de vluchtelingen uit landen met een links regime. Minister van der Stoep had eerder uiteengezet welke inspanningen hij allemaal had geleverd voor de Chileense vluchtelingen. Het *Nederlands Dagblad* vraagt zich af of 'de Nederlandse regering zich even sterk wil inzetten voor de vluchtelingen die aan de rode terreur uit Cambodja zijn ontkomen?'¹⁵² Niet alleen in het geval van vluchtelingen werd er een andere maatstaf op na gehouden maar in het gehele Nederlandse buitenlandse beleid meende het *Nederlands Dagblad* dit te zien.

'De ruimheid waarmee de geestelijke terreur in het Oostblok, in Vietnam, op Cuba door de vingers wordt gezien ter wille van het goede doel, staat in schril contrast tot de verbetenheid waarmee andere landen op de huid worden gezeten'.¹⁵³

In verschillende columns en ingezonden brieven werd opgemerkt dat de regering onder druk van de linkse achterban bepaalde beslissingen nam. In berichtgeving over de rel rondom het veranderen van de notulen over het aantal toe te laten vluchtelingen komt dit onder andere naar voren. De auteur van een column in *De Telegraaf* laat duidelijk merken dat hij vindt dat de regering zich onder druk heeft laten zetten door hun linkse achterban om zoveel mogelijk Chileense vluchtelingen toe te laten. De columnist heeft het zelfs over 'een extreem linkse achterban'.

'Nogmaals; vluchtelingen zijn hartelijk welkom in Nederland, ongeacht hun overtuiging. Maar wanneer iemand van het kabinet zou hebben „gescharreld" door het aantal nog op te nemen Chileenen op te voeren ter wille van de extreem-linkse achterban, dan dient dit in alle openbaarheid te worden uitgezocht'.¹⁵⁴

¹⁵² 'De PvdA en het buitenland', *Nederlands Dagblad*, 20 november 1975 (krantenartikel 140)

¹⁵³ *Ibidem*

¹⁵⁴ J.G. Geitink, 'Morele vervuiling', *De Telegraaf*, 22 november 1975 (krantenartikel 141)

In een ingezonden brief laat een lezer van de *Leeuwarder Courant* duidelijk zijn mening blijken over de overheid en hoe zij omgaan met de situatie in Chili en de vluchtelingen. De Nederlandse overheid, zo schrijft hij:

‘Zit tot over de oren in de propagandaschuit van de links-marxistische elementen. In plaats van verheugd te zijn dat het Chileense volk, net als het Indonesische onder Soekarno van een dodelijk gevaar verlost is, blijkt dat men door o.a. steun aan ‘verzet’ de meer dan wanhopige toestand onder het bewind van Allende wil herstellen’.¹⁵⁵

Hoewel een ingezonden brief natuurlijk maar één mening is laat het toch zien dat zeker niet iedereen voorstander was van het beleid van de Nederlandse overheid ten opzichte van Chili. Ook wordt duidelijk dat ‘links Nederland’, steeds wisselend gedefinieerd, werd gezien als de boosdoener.

Misschien wekken bovenstaande citaten een andere indruk maar geen van de kranten sprak zich direct uit tegen de komst van Chileense vluchtelingen naar Nederland. Wel uitten zij hun zorgen over het aantal vluchtelingen dat naar Nederland zou komen. Dit wordt zeer duidelijk door de kop van een artikel in *De Telegraaf*: *Vluchtelingen uit Chili hier welkom. Maar niet allemaal*.¹⁵⁶

Een andere zorg is welke personen Nederland binnenkomen als vluchteling. Deze zorg is zeker niet nieuw. Walaardt toonde aan dat de ‘Oude Vluchtelingen’ te maken hadden met wantrouwen. Iedere vluchteling uit Oost-Europa werd gezien als een potentiële spion voor de communistische regimes. De wet schreef zelfs voor dat als iemand zichzelf communist noemde deze persoon geen verblijfsvergunning mocht krijgen.¹⁵⁷ Er was twijfel over of er wel goed werd gecheckt wie allemaal naar Nederland mocht komen en wat zij eventueel op hun kerfstok zouden hebben. Deze zorg werd door tegenpleiters gebruikt als argument tegen de komst van Chileense vluchtelingen naar Nederland. *De Telegraaf* sprak zijn zorg uit over de eventuele komst van Luis Fernandez Onia.

Dezer dagen meldden wij dat tot de Chilenen die een toevlucht hebben gezocht in de Nederlandse ambassade in Santiago, ook een schoonzoon van wijlen president Allende behoort. Is dit Luis Fernandez Onia, die hoofd was van Allende's persoonlijke lijfwacht? Dan is het ook dezelfde man die hoofd is geweest van de geheime politie van Fidel Castro op Cuba. En wie weten wil hoe in die dagen andersdenkenden door Castro's geheime politie werden behandeld, die kan worden

¹⁵⁵ T. van der Akker, ‘Verleiders’, *Leeuwarder Courant*, 1 juni 1974 (krantenartikel 99)

¹⁵⁶ ‘Vluchtelingen uit Chili welkom. Maar niet allemaal’, *De Telegraaf*, 22 september 1973 (krantenartikel 8)

¹⁵⁷ Walaardt, *Geruisloos inwilligen*, 91

verwezen naar de vele berichten uit die tijd over massa-executies, enz. Een interessante vraag aan onze minister van Buitenlandse Zaken zou zijn, of het hier inderdaad om deze heer Luis Fernandez Onia gaat en of het soms de bedoeling is, dat wij deze man in Nederland asiel gaan verlenen, zijn verleden in aanmerking genomen.¹⁵⁸

Bovenstaand citaat dateert van enkele weken na de val van Allende en de militaire coup maar ook eind 1975 maakt men zich nog zorgen over de mensen die Nederland binnenhaalt:

En hoe zit het met de reeds gearriveerde vluchtelingen uit Chili, die bij hun binnenkomst niet door de veiligheidsdiensten gecontroleerd mochten worden en onder wie zich — volgens buitenlandse deskundigen — op zijn minst twee of drie agenten van de Cubaanse geheime dienst — Cuba is communistisch— zouden bevinden, van wie er één als „adviseur” in nauw contact met een linkse omroepvereniging zou staan? Er zijn over deze zaken meer details bekend dan onze minister-president mogelijk lief zal zijn.¹⁵⁹

Een andere zorg die naar voren kwam uit de krantenartikelen zijn de kosten van het opvangen van Chileense vluchtelingen in Nederland. In *De Telegraaf* van 16 september 1975 verscheen een ingezonden brief van meneer of mevrouw Timmer. Hij of zij sprak daarin de zorg uit dat de kosten voor de opvang van de Chilenen uiteindelijk op de ‘*kleine man*’ zouden neerkomen:

‘Mijn vraag: hoe kunnen deze vluchtelingen [...] die zonder enig maatschappelijk vooruitzicht ons land overspoelen in hun onderhoud voorzien zonder dat de kleine man weer wordt gebruikt als geldschieter via belastingverhoging?’¹⁶⁰

3.6 ‘Onze plicht’ frame

Het kleinste frame binnen dit onderzoek is het ‘onze plicht’ frame. Van de in totaal 221 gevonden krantenartikelen over Chileense vluchtelingen vallen er 13 binnen dit frame. In deze artikelen werd de hulp aan Chileense vluchtelingen, zowel in Chili als in Nederland, als een plicht genoemd. Men moest solidair zijn met het Chileense volk. Dit kan een plicht zijn als christen, als democraat, als arbeider of als mens.

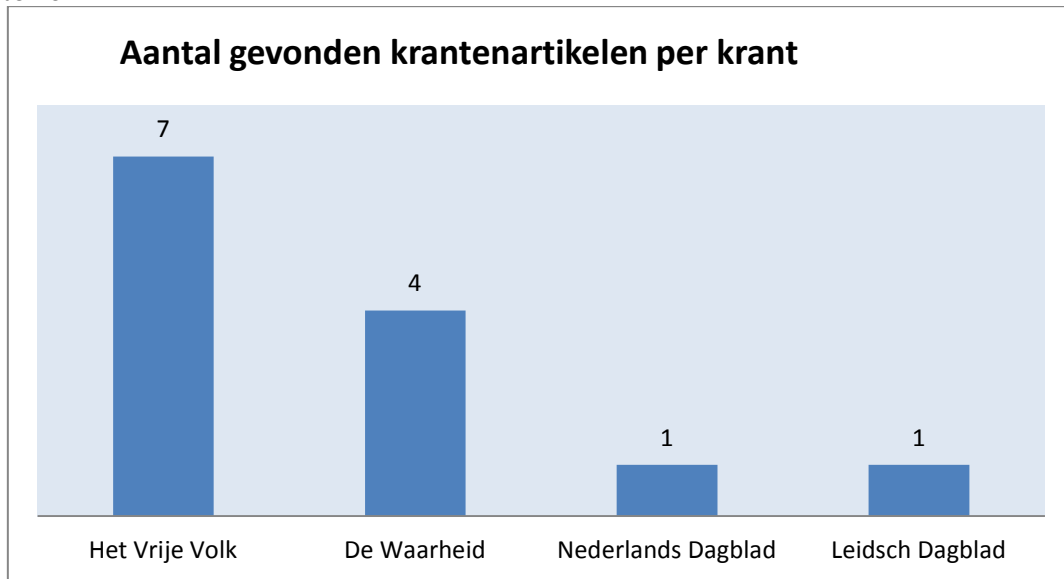
¹⁵⁸ J.G. Heitink, ‘Een man die weigert links te denken’, *De Telegraaf*, 23 oktober 1973 (krantenartikel 26)

¹⁵⁹ J.G. Geitink, ‘Morele vervuiling’, *De Telegraaf*, 22 november 1975 (krantenartikel 141)

¹⁶⁰ J. Timmer, ‘Ruim riemen snijden’, *De Telegraaf*, 19 september 1975

In figuur 3.15 is te zien uit welke kranten de artikelen binnen dit frame afkomstig zijn.

Figuur 3.15 Aantal gevonden krantenartikelen per krant binnen het frame 'onze plicht' in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

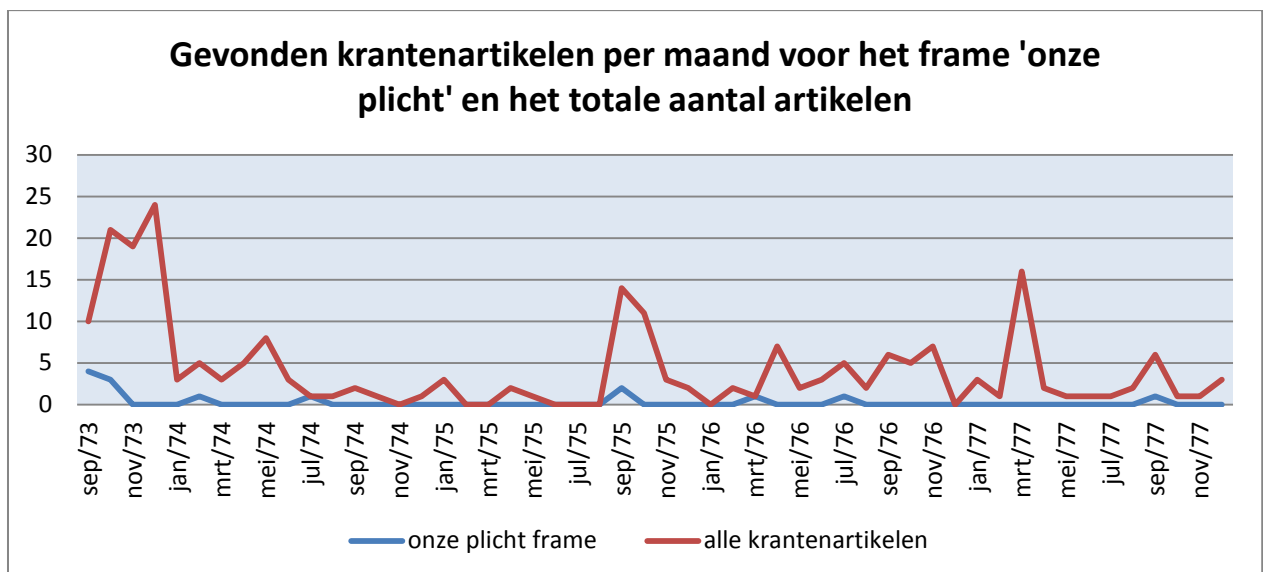

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Zoals ook het geval is in het totaalbeeld leveren *Het Vrije Volk* en *De Waarheid* de meeste krantenartikelen. Deze kranten zijn de twee grootste voorpleiters en zullen mensen aanspreken op hun plicht om de Chileense vluchtelingen te hulp te schieten en naar Nederland te laten komen. Gezien het kleine aantal krantenartikelen zegt een cirkeldiagram in procenten weinig en deze wordt in de analyse van dit frame dan ook achterwege gelaten.

In figuur 3.16 is te zien hoe de 13 krantenartikelen zijn verdeeld over de onderzoeksperiode.

Figuur 3.16 Aantal gevonden krantenartikelen per maand voor het frame 'onze plicht' en het totale aantal krantenartikelen in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

In figuur 3.16 is te zien dat de lijn van het 'onze plicht' frame grotendeels de trend volgt van het totaal aantal gevonden krantenartikelen. Alleen in maart 1977 is een piek te zien in het totale aantal waar deze ontbreekt binnen dit frame.

In veel artikelen binnen dit frame wordt gesproken over solidariteit met het Chileense volk en met hun strijd. Meerdere keren wordt er opgeroepen om het Chileense volk te steunen. Vooral *De Waarheid* is hierin erg uitgesproken. Al enkele dagen na de coup spraken zij over de plicht om hulp te bieden aan 'de duizenden Chilenen die onze kameraden zijn'.¹⁶¹ De fractievoorzitter van de CPN Marcus Bakker is een van de politici die probeerde om mensen aan te spreken op hun solidariteit en plichtsgevoel. Hij was ervan overtuigd dat solidariteit tonen met de Chilenen, bijvoorbeeld door demonstraties, resultaat kan opleveren, zoals in hun ogen ook was gelukt met de oorlog in Vietnam. Tijdens een massale demonstratie tegen de coup van Pinochet sprak hij de volgende woorden.

Onze solidariteit, onze eenheid van vandaag, helpt hun strijd, aldus Bakker. Hij wees erop dat men ook de actie tegen de oorlog in Vietnam heeft pogen te ontmoedigen met vragen als 'Wat helpt het.' Maar zelfs een blinde kan vandaag zien wat al die solidariteit overal ter wereld betekend heeft. Internationalisme is geen dood ding, het is een levende kracht. Als de ITT, de Shell, de kopermiljardairs 'multinationaal' zijn dan stellen wij daar tegenover onze multinational: de multinational van de massa's, die duizendmaal sterker zal zijn.¹⁶²

Het Vrije Volk berichtte over een soortgelijke demonstratie twee jaar later waar onder andere premier Den Uyl aan het woord kwam die opriep tot solidariteit met het Chileens verzet. Ook vertelde de krant in dit artikel over de speech van Anselme Sule, een vertegenwoordiger van de Chileense Radicale Partij. Sule riep op tot solidariteit met en hulp aan het Chileense volk.¹⁶³ Het feit dat *Het Vrije Volk* de oproep van Sule volledig publiceerde geeft aan dat de krant het eens was met zijn oproep tot solidariteit en dat de plicht van het Nederlandse volk vond.

Op 12 september 1977 verscheen er in *De Waarheid* wederom een artikel over een manifestatie ter herdenking van de staatsgreep van Pinochet. Tijdens deze manifestatie sprak Roel Walraven voor de CPN het toegestroomde publiek toe. Hierbij sprak hij hen aan op hun plicht als democraat. Het is opvallend te noemen dat een prominent lid van de CPN mensen aansprak op hun plicht als democraat. De reden dat hij koos voor deze term was waarschijnlijk omdat hij sprak voor een breed publiek van verschillende partijen en overtuigingen. Als hij alleen had gesproken voor

¹⁶¹ 'Felle aanklachten tegen beulen van Chili', *De Waarheid*, 17 september 1973 (krantenartikel 2)

¹⁶² *Ibidem*

¹⁶³ 'Den Uyl: solidariteit met Chileens verzet', *Het Vrije Volk*, 12 september 1975 (krantenartikel 119)

leden van de CPN had hij waarschijnlijk gekozen om hen aan te spreken op bijvoorbeeld de plicht als arbeider of als kameraad.

‘Zij eisen en hebben recht op solidariteit”, zo stelde de CPN-spreker. „En de democraten in de wereld hebben de plicht dat te beantwoorden. Onbaatzuchtig, zonder bijbedoelingen en voorwaarden.’¹⁶⁴

Naast oproepen tot solidariteit als arbeider en democraat met het verzet in Chili en de Chileense vluchtelingen is er ook één bericht waarin wordt geappelleerd aan de plicht als christen om het Chileense volk te hulp te schieten. In dit krantenartikel wordt bericht over de Wereldraad voor Kerken die aan de aangesloten kerken heeft gevraagd om geld in te zamelen voor hulp aan de Chileense vluchtelingen.¹⁶⁵ Hoewel er niet expliciet wordt gesproken over een christelijke plicht is het duidelijk dat de Wereldraad van Kerken er van overtuigd is dat het hun plicht is als christen om de Chileense vluchtelingen hulp aan te bieden. Opvallend is dat er maar één bericht is waar ook maar gehint wordt op de plicht als christen om te hulp te schieten. Dit is een heel ander resultaat dan verwacht voorafgaande aan dit onderzoek.

¹⁶⁴ ‘Indrukwekkende solidariteit met het volk van Chili’, *De Waarheid*, 12 september 1977 (krantenartikel 213)

¹⁶⁵ ‘Wereldraad wil geld voor vluchtelingen’, *Nederlands Dagblad*, 24 oktober 1973 (krantenartikel 27)

Conclusie

Het doel van dit onderzoek was een antwoord te vinden op de vraag: Hoe berichtten de Nederlandse kranten over de komst van de Chileense vluchtelingen en hun verblijf in Nederland in de periode 11 september 1973 tot 31 december 1977 en hoe is deze berichtgeving te verklaren?

Om een antwoord te kunnen vinden op deze vraag zijn 221 krantenartikelen bekeken die gaan over Chileense vluchtelingen, hun komst naar Nederland en hun verblijf hier. Om al deze gevonden krantenartikelen te kunnen analyseren wordt gebruikt gemaakt van 'framing'. De artikelen zijn ingedeeld in vijf verschillende frames. Sommige artikelen vallen binnen meerdere frames.

Het eerste frame wordt het 'vergelijking met het buitenland' frame genoemd en bestaat uit 35 krantenartikelen. In al deze artikelen wordt de Nederlandse handelswijze ten opzichte van Chileense vluchtelingen vergeleken met de handelswijze van andere landen. De krantenartikelen binnen dit frame hebben ofwel tot doel om het buitenland als voorbeeld te stellen en dus kritiek te uiten op hoe Nederland zaken aanpakt, of gebruiken het buitenland om Nederland juist heel positief af te schilderen. Ook wordt een vergelijking met het buitenland gebruikt om beslissingen van de Nederlandse regering te rechtvaardigen: andere landen pakken dit ook zo aan. De Zweedse ambassadeur in Chili wordt in dit frame meerdere malen als een voorbeeld genoemd voor hoe de Nederlandse ambassadeur zich zou moeten gedragen.

Het tweede frame heet het 'medelijden en begrip' frame en is met 63 krantenartikelen het grootste frame binnen dit onderzoek. De krantenartikelen gaan over de verhalen van de vluchtelingen; over wat zij in Chili hebben meegemaakt maar ook de dingen die hen in Nederland overkwam. Daarnaast is er aandacht voor de werkzaamheden van de DINA die Chileense vluchtelingen onder druk zette en bedreigde in Europa. Het doel van de berichten is om duidelijk te maken dat deze vluchtelingen onze steun verdienen en dat zij het recht hebben om in Nederland te zijn.

In alle 36 krantenartikelen die binnen het derde frame vallen komt een mening naar voren over de handelswijze van de Nederlandse autoriteiten met betrekking tot de komst van de Chileense vluchtelingen. Om deze reden heeft het frame de naam 'houding van de overheid' meegekregen. Er zijn verschillende artikelen waarin kritiek werd geuit op de handelswijze van de Nederlandse ambassadeur in Santiago. Ook werd er commentaar geleverd op de besluitvorming rondom de komst van de Chileense vluchtelingen naar Nederland. Het gedrag van de Nederlandse autoriteiten ten opzichte van de Chileense vluchtelingen als zij eenmaal in Nederland zijn is een derde onderwerp binnen het 'houding van de overheid' frame.

Het vierde frame dat valt te ontdekken is het 'linkse hobby' frame en bestaat uit 18 artikelen. Dit frame heeft deze anachronistische benaming gekregen omdat in alle berichten binnen dit frame

kritiek wordt geleverd op hoe 'links' Nederland omgaat met de Chileense vluchtelingen. Men is bang dat er onder de vluchtelingen die naar Nederland komen communistische of extreem-linkse gevaarlijke personen zijn. Ook bevinden zich binnen dit frame krantenartikelen waarin wordt beweerd dat 'links' Nederland, waaronder ook de regering den Uyl gerekend wordt, alleen zo begaan is met de vluchtelingen omdat zij voor een rechts regime gevlucht zijn en dat zij heel anders zouden reageren als dit vluchtelingen waren die vluchtten voor een links regime.

Het vijfde en laatste frame dat naar voren is gekomen uit de analyse van de berichten heet het 'onze plicht' frame. In deze 13 krantenartikelen wordt het een plicht genoemd om de Chileense vluchtelingen te helpen, zowel in Chili maar ook als zij in Nederland zijn. Dit kan de plicht zijn als democraat, arbeider, of christen, afhankelijk van de krant waarin het bericht is verschenen. De artikelen appelleren aan een gevoel van solidariteit.

Nu kort is samengevat hoe de kranten berichtten over de komst van de Chileense vluchtelingen en hun verblijf in Nederland in de periode 11 september 1973- 31 december 1977, is het tijd om een antwoord te formuleren op het tweede gedeelte van de onderzoeksvraag; waarom schreven Nederlandse kranten op een bepaalde manier over Chileense vluchtelingen?

Op basis van de literatuur verwachtte ik dat een aantal factoren invloed zouden hebben op de aard van de berichtgeving; de reden van vertrek uit het land van herkomst, de komst van andere groepen migranten, de samenstelling van de groep (omvang, sekseratio, gezinssamenstelling, opleidingsniveau, religie en politieke oriëntatie), de economische en politieke situatie in Nederland, de oriëntatie van de vluchtelingen (tijdelijk verblijf), rol van voorpleiters en tegenpleiters en de signatuur van de krant.

Allereerst moet worden opgemerkt dat het opvallend is dat de enkele kranten zo duidelijk een rol als voorpleiter (*De Waarheid*, *Het Vrije Volk* en soms de *Leeuwarder Courant*) of als tegenpleiter (*De Telegraaf* en soms *Het Nederlands Dagblad*) op zich namen. De kranten probeerden in meerdere gevallen druk te zetten op de regering om hun beleid te veranderen en slaagden hier soms ook nog in. De voorpleiters wilden een ruimhartig beleid waar de tegenpleiters een restrictief beleid voor ogen hadden.

Uit mijn onderzoek is naar voren gekomen dat de belangrijkste verklarende factor voor de aard van de berichtgeving de politieke oriëntatie van de Chileense vluchtelingen is. De vluchtelingen waren in Chili bijna allemaal betrokken geweest bij linke politieke partijen, vakbonden of andere politiek links georiënteerde organisaties. De vluchtelingen konden daardoor rekenen op wantrouwen van de rechtse krant *De Telegraaf*. In meerdere krantenartikelen sprak *De Telegraaf* zijn zorgen uit over de komst van gevaarlijke personen naar Nederland waarmee de krant doelde op communisten en socialisten. Deze Koude Oorlog retoriek is een van de argumenten waarmee *De Telegraaf*

probeerde om de komst van de Chileense vluchtelingen te ontmoedigen. De communistische krant *De Waarheid* en de democratisch socialistische krant *Het Vrije Volk* stonden aan de andere kant van het spectrum. Het feit dat de Chileense vluchtelingen het socialistische bewind van Allende hadden gesteund en om die reden het slachtoffer waren geworden van het rechtse regime van Pinochet zorgde voor veel sympathie en steun bij deze twee linkse kranten. De twee kranten waren voorstander van zo veel mogelijk Chilenen naar Nederland te halen. Het sterkste argument dat zij hierbij in handen hadden waren de gruwelijke verhalen die de Chilenen hadden te vertellen; over de martelingen in Chili, over de werkzaamheden van de DINA in Europa maar ook over hoe zwaar de vluchtelingen het in Nederland hadden. Door deze verhalen te vertellen en de vluchtelingen als kwetsbaar te portretteren lieten de kranten zien dat de Chilenen 'onze' hulp hard nodig hadden.

Ook de politieke situatie in Nederland heeft invloed gehad op de toon van de berichtgeving van de Nederlandse kranten. De regering Den Uyl was een linkse regering. Dit zorgde voor veel wantrouwen bij *De Telegraaf* en *Het Nederlands Dagblad*. Zij waren ervan overtuigd dat de politieke kleur van het kabinet ervoor zorgde dat er de Chileense vluchtelingen meer steun en hulp kregen dan de Vietnamese vluchtelingen die vluchtten voor een links regime. Voor *De Waarheid* en *Het Vrije Volk* ging de regering van Den Uyl juist niet ver genoeg. Zij hadden kritiek op twee gebieden. Zo hadden beide kranten veel aan te merken op het gedrag van de Nederlandse ambassadeur in Chili die in eerste instantie geen niet-Nederlandse vluchtelingen toe liet. Het optreden van de (vreemdelingen)politie was een tweede doorn in het oog. Opvallend genoeg gebruikten zowel de links als de rechts georiënteerde kranten de zaak van de Chileense vluchtelingen om kritiek te uiten op de Nederlandse overheid. Hoewel de kranten zich vaak oprecht leken op te winden over de schandalige behandeling van de vluchtelingen, leek het er ook regelmatig op dat de kranten deze situatie aangrijpt om de eigen mening over de Nederlandse overheid nog even kracht bij te zetten. Hun eigen agenda overschaduwde dan de zaak van de Chileense vluchtelingen.

Een derde factor die een rol heeft gespeeld bij de berichtgeving is de gezinssamenstelling van de groepen Chileense vluchtelingen die naar Nederland kwamen. Meer dan 90% van deze groep bestond uit gezinnen met jonge kinderen. Hoewel in geen enkel krantenbericht direct wordt verwezen naar het feit dat het een voordeel zou zijn dat er vooral gezinnen naar Nederland komen gebruikten *De Waarheid* en *Het Vrije Volk* de verhalen en de foto's van voornamelijk de kinderen om te betogen dat meer Chileense vluchtelingen naar Nederland moeten komen, waar ze veilig zouden zijn. Hoewel op een andere manier dan van tevoren gedacht, had het feit dat er vooral gezinnen naar Nederland kwamen invloed op de aard van de berichtgeving. Het zorgde ervoor dat de linkse kranten een sterke troef in handen hadden. Daarnaast is opvallend dat in de artikelen die gaan over de situatie van de Chileense vluchtelingen als zij eenmaal in Nederland zijn zelden de vluchtelingen zelf

aan het woord kwamen. Als er om een mening werd gevraagd over hoe het de Chilenen verging in Nederland dan kwamen er hulpverleners of vrijwilligers aan het woord.

Er zijn ook enkele factoren waarvan werd verwacht dat die een rol zouden spelen maar die niet naar voren kwamen uit het onderzoek. Geheel tegen de verwachting in zijn er geen krantenartikelen waarin de Chileense vluchtelingen worden vergeleken met andere groepen vluchtelingen of waarin wordt verwezen naar andere groepen. De Chilenen behoorden samen met onder andere de Spanjaarden, Grieken en Portugezen tot de 'Nieuwe Vluchtelingen' die repressie door rechtse regimes, burgeroorlogen of militaire dienst ontvluchtten. Hun herkomstlanden lagen niet achter het IJzeren Gordijn zoals het geval is bij de 'Oude Vluchtelingen'. In geen enkele van de krantenartikelen werd een impliciete of expliciete vergelijking gemaakt. Nergens kwam uit naar voren dat hoe de Spanjaarden, Grieken en Portugezen het in Nederland hebben gedaan invloed heeft gehad op de reactie op de komst van de Chileense vluchtelingen. Dit bevestigt alleen maar het feit dat de Chileense vluchtelingen een unieke groep waren. Voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis werd er gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot ambassadeasiel. Dit stelde de Nederlandse ambassadeur in Santiago en de Nederlandse overheid voor beslissingen die nog niet eerder aan de orde waren geweest

Opvallend is ook dat de slechte economische situatie waarin Nederland verkeerde in de eerste helft van de onderzoeksperiode maar één keer genoemd werd als reden om de Chileense vluchtelingen niet toe te laten en dat was in een ingezonden brief van een lezer. Het argument dat de vluchtelingen te veel zouden gaan kosten werd nergens expliciet gemaakt. Wel werd meerdere malen aangegeven door *De Telegraaf* dat de overheid niet teveel vluchtelingen moest toelaten. De reden hiervoor was zeer waarschijnlijk de kosten maar deze werden niet genoemd. Wellicht durfde *De Telegraaf* het niet aan om dit punt te maken terwijl er zulke schrijnende verhalen verschenen over het lot van de Chileense vluchtelingen.

Een andere factor die bijna helemaal afwezig was, is de religie van de Chileense vluchtelingen. Op basis van de literatuur was de verwachting dat het feit dat het om christelijke vluchtelingen ging een rol zou spelen in de berichtgeving. In slechts één artikel komt het (impliciet) naar voren dat het de plicht is van christenen om hun medechristenen en dus de Chilenen te helpen. Wellicht is de reden hiervoor dat de Chileense vluchtelingen voornamelijk werden geassocieerd met hun politieke oriëntatie en niet zozeer met hun eventuele christelijke geloof.

Dit onderzoek biedt veel aanknopingspunten voor verder onderzoek. Veel kranten zijn in dit onderzoek om praktische redenen buiten beschouwing gelaten. Door ook deze kranten bij een onderzoek te betrekken kan er een sterker onderbouwde conclusie worden getrokken. Een andere interessante optie is om de berichtgeving rondom de Chileense vluchtelingen te vergelijken met de

berichtgeving rondom een andere groep vluchtelingen. De meest interessante optie tot verder onderzoek lijkt echter om te kijken in hoeverre de berichtgeving van de kranten daadwerkelijk invloed heeft gehad op de besluitvoering rondom de komst van de Chileense vluchtelingen.

Dit onderzoek heeft de argumentatie die kranten gebruikten om voor of tegen de komst van in dit geval Chileense vluchtelingen te pleiten inzichtelijk gemaakt. Er is naar voren gekomen welke factoren een grote invloed hadden op de aard van de berichtgeving van de Nederlandse kranten. Misschien wel verrassender zijn de factoren die op basis van de literatuur belangrijk werden geacht maar die geen rol speelden. Daarmee is een daadwerkelijke bijdrage geleverd aan het al bestaande onderzoek.

Literatuurlijst

- Arriagada, G., *Pinochet: the politics of power* (Boston 1988)
- Askeland, G.A. en A.M. Sonneland, 'You will never again be a Chilean like the others: From diaspora to diasporic practices among Chilean refugees returning from exile', *Journal of Comparative Social Work* 1 (2011) 1-18
- Beerends, H. en M. Broere, *De bewogen beweging. Een halve eeuw mondiale solidariteit* (Amsterdam 2004)
- Beerends, H., *Weg met Pinochet : een kwart eeuw solidariteit met Chili* (Amsterdam 1998)
- Bolzman, C., 'The Transnational Political Practices of Chilean Migrants in Switzerland', *International Migration* 49:3 (2011) 144-167
- Bronkhorst, B., *Een tijd van komen: de geschiedenis van vluchtelingen in Nederland* (Utrecht 1990)
- Corduwener, J., 'Chilenen: van linkse troeteldieren tot gewone allochtonen', *Bijeen*, 15 juni 2001
- Dijk, T.A., van, 'Semantics of a press panic: The Tamil invasion', *European Journal of Communication* 3 (1988) 167-187
- Da, W.W., 'Chileans in Canada: context of departure and arrival', *Latin American Research Group* (Toronto 2002)
- Doesschate, J.W. ten, *Asielbeleid en belangen: het Nederlandse toelatingsbeleid ten aanzien van vluchtelingen in de jaren 1968-1982* (Hilversum 1993)
- Gelder, K., van, en H. de Graaf, *Opvangen en loslaten II: de opvang van vluchtelingen uit Chili en Argentinië* ('s-Gravenhage 1978)
- Gorp, B., van, *Framing asiel. Indringers en slachtoffers in de pers* (Leuven 2006)
- d'Haenens L. en M. de Lange, 'Framing of asylum seekers in Dutch regional newspapers', *Media Culture Society* 23: 847 (2001) 847-860
- Ensalaco, M., *Chile under Pinochet: recovering the truth* (Philadelphia 2000)
- Escobar, M., *Exile and national identity. Chilean Women in Canada* (Toronto 2000)
- Hoeksma J.A., en M. Klompé, *Tussen vrees en vervolging: een inleiding in het vluchtelingenrecht* (Assen 1982)
- Kievid, J., de, P. Eppelin Ugarte en K. Snoep, *Veertig jaar, veertig verhalen. Chileense vluchtelingen en solidariteit* (Amsterdam 2013)
- Lubbers, M., P. Scheepers en F. Wester, 'Ethnic minorities in Dutch Newspapers 1990-5: Patterns of criminalization and problematization', *International Communication Gazette* 60:415 (1998) 415-431
- Mascini, P., en M. van Bochove, 'Gender en asiel. "Zelfstandige" mannen en "afhankelijke" vrouwen', *Sociologie* 3:1 (2007) 111-130
- Nickels, H.C., 'Framing asylum discourse in Luxembourg', *JRS* 20:1 (2007) 37-59

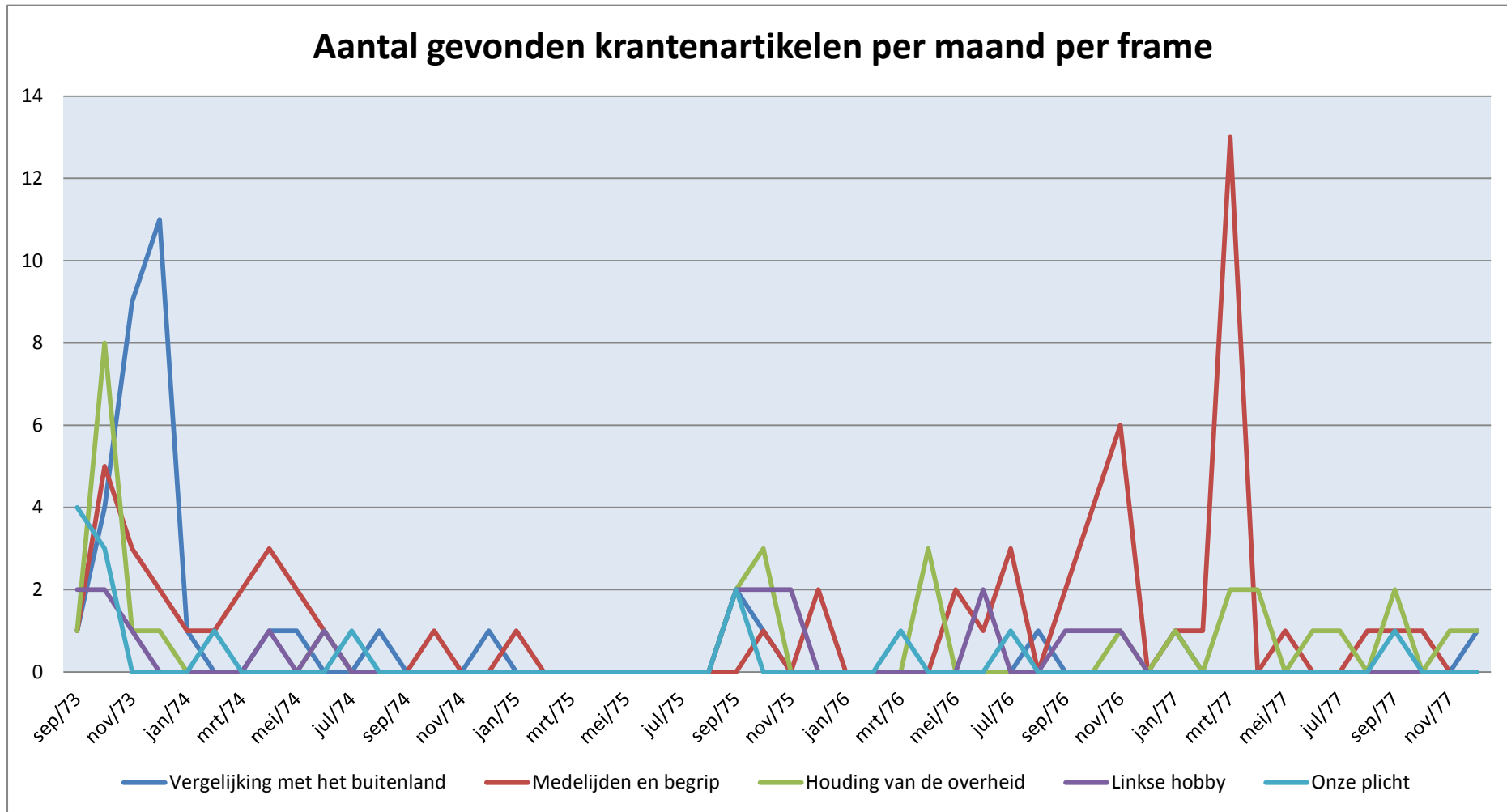
- Obdeijn H., en M. Schrover, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (Amsterdam 2008)
- Olfers, S.J., 'Arbeidsmigrant of vluchteling? Achtergronden van de Spaanse migratie naar Nederland, 1960-1980', *CGM-Working Paper 5* (Amsterdam 2004)
- O'Shaughnessy, H., *Pinochet: the politics of torture* (New York 2000)
- Pijpers, R., 'Help! The Poles are coming: Narrating a contemporary moral panic', *Geografiska Annaler Series B-Human Geography* 88:1 (2006) 91-103
- Schrover, M., 'Family in Dutch migration policy 1945-2005', *History of the family* 14 (2009) 191-192
- Schrover, M., 'Problematisation en particularisation: The Bertha Hertogh story', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 8:2 (2011) 3-31
- Semetko, H.A. en P.M. Valkenburg, 'framing European politics : a content analysis of press and television news', *Journal of Communication*, 50:2 (2000) 93-109
- Stichting Ipsos Facto, *Arbeidsmarktpositie uitgenodigde vluchtelingen in Nederland* (Den Haag 1984)
- Tinnemans, W., *Een gouden armband: een geschiedenis van mediterrane immigranten in Nederland (1945-1994)* (Utrecht 1994)
- Vermeulen, H., *De Grieken* (Muiderberg 1985)
- Walaardt, T., *Geruisloos inwilligen: argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994* (Leiden 2012)

Bijlage I Figuur 1.1 Overzicht van factoren die mogelijk een rol hebben gespeeld in hoe de Nederlandse kranten berichtten over Chileense vluchtelingen

Mogelijke factoren	Opties	Verwacht effect op de reactie van de kranten	reden
Reden van vertrek uit het land van herkomst	Worden gezien als 'politieke' vluchtelingen	positief	Zijn 'echte' vluchtelingen
	Worden gezien als 'economische vluchtelingen	negatief	Zijn 'gelukszoekers', geen 'echte' vluchtelingen
Komst van andere migranten	Andere migranten integreren niet goed in de Nederlandse samenleving	negatief	Als andere vluchtelingen niet goed integreren dan gaan de Chilenen dat ook niet doen
	Andere migranten integreren goed in de Nederlandse samenleving	positief	Als andere groepen goed zijn geïntegreerd dan komt het met de Chilenen ook goed
de omvang van de groep	Komst kleine eerste groep vluchtelingen	Gematigd positief	Een kleine groep vluchtelingen kan Nederland wel aan
	Komst van (steeds) nieuwe groepen vluchtelingen	Negatief	Steeds grotere groepen kan Nederland niet aan
Sekseratio/ gezinssamenstelling	Komst alleenstaande mannen	Negatief	Worden gezien als economisch gevaar
	Komst alleenstaande vrouwen	Negatief	Kwetsbaar en daarom niet geschikt als migrant, seksueel gevaar
	Komst gezinnen	Positief	Goede kans op integratie, 'kinderen kunnen we niet in de kou laten staan'
(Vermeend) opleidingsniveau	Hoogopgeleid	Positief	Kunnen een bijdrage leveren aan de Nederlandse samenleving, zullen Nederland minder geld kosten
	Laagopgeleid	Negatief	Zullen meer steun nodig hebben en dus meer kosten
Religie	Christelijk	Positief	Sluit aan bij de Nederlandse cultuur, wat men al kent
	Andere religie	Negatief	Sluit minder goed bij de Nederlandse cultuur en samenleving
Politieke oriëntatie	Politiek links georiënteerd	Gemengd	Hangt af van de politieke oriëntatie van de kranten
	Politieke rechts georiënteerd	Gemengd	Hangt af van de politieke oriëntatie van de kranten
Economische situatie in Nederland	Slechte economische situatie met onder andere een grote werkloosheid	Negatief	Vluchtelingen pikken banen van Nederlanders in
	Goede economische situatie	Positief	Er is minder angst omdat er genoeg banen beschikbaar zijn
Politieke situatie in	(centrum) linkse regering	Gemengd	Politiek links georiënteerde kranten zullen positiever reageren op

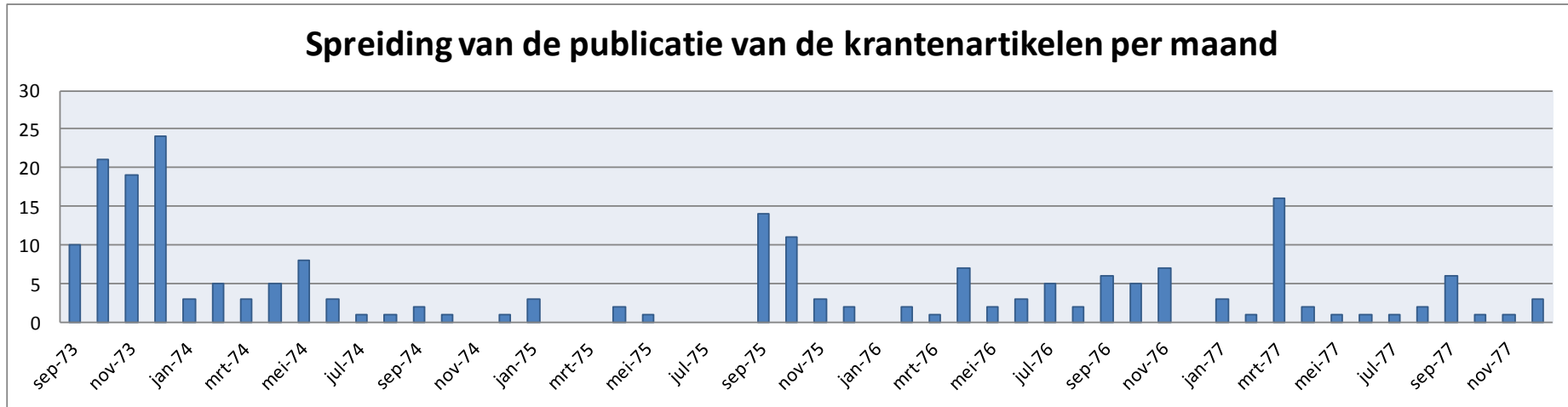
Nederland			beslissingen over de komst van vluchtelingen dan rechts georiënteerde kranten
	Rechtse regering	Gemengd	Politiek rechts georiënteerde kranten zullen positiever reageren op beslissingen over de komst van vluchtelingen dan links georiënteerde kranten
Oriëntatie van de vluchtelingen	Tijdelijk verblijf	Positief	Hebben alleen kortdurende opvang nodig en zullen daarna weer terugkeren. De kosten blijven binnen de perken.
	Permanente vestiging	Negatief	Zijn van plan om in Nederland te blijven. De kosten zijn niet in te schatten.
De rol van voorpleiters en tegenpleiters	Pleiten voor de komst van of de hulp aan een groep vluchtelingen	Positief	Proberen te overtuigen waarom de groep vluchtelingen toegelaten moet worden en/of hulp moet krijgen
	Pleiten tegen de komst van of de hulp aan een groep vluchtelingen	Negatief	Proberen te overtuigen waarom de groep vluchtelingen niet toegelaten moet worden en/of hulp moet krijgen
Signatuur van de krant	Politiek links georiënteerd	positief	Voorstander van het toelaten en het te hulp schieten van vluchtelingen
	Politiek rechts georiënteerd	negatief	Tegenstander van het toelaten en het te hulp schieten van vluchtelingen
	Religieuze achtergrond	positief	Voelen vanuit een religieuze overtuiging de plicht om vluchtelingen toe te laten en te hulp te schieten

Bijlage II Figuur 1.5 Aantal gevonden krantenartikelen per maand per frame in de periode 11 september 1973- 31 december 1977

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen

Bijlage III figuur 1.7 Spreiding van de publicatie van krantenartikelen per maand in de periode 11 september 1973 en 31 december 1977

Bron: mijn databestand krantenartikelen over Chileense vluchtelingen